

**Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»**

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
УНІВЕРСИТЕТУ «КРОК»**

Міжнародне фахове видання

Випуск тридцять дев'ятий

Збірник наукових праць «Вчені записки Університету «КРОК»:

- 1) внесено до нового переліку наукових фахових видань України з економічних наук (Бюлетень ВАК України. – 2010. – № 3. – С. 5);
- 2) входить до бази даних «Російський індекс наукового цитування» (база даних РИНЦ), розташованої в науковому інформаційному ресурсі російської зони мережі Інтернет;
- 3) входить до бази даних Ulrich's Periodicals Directory, США (international database Ulrich's Periodicals Directory, USA).

В-90 Вчені записки Університету «КРОК» / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 1 (1997). – Вип. 39. – К., 2015. – 160 с.

У тридцять дев'ятому випуску зібрані статті науковців Університету економіки та права «КРОК», інших вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ України за результатами їх наукової роботи у 2010-2014 роках.

Розраховано на викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків у сфері економіки, фінансів, економіки підприємств, міжнародної економіки, обліку й аудиту, управління, економічної безпеки.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Університету економіки та права «КРОК»
(протокол № 5 від 05.03.2015 року)*

Головний редактор: Алькема В.Г., доктор економічних наук, професор
Редакційна колегія: Борисенко З.М., доктор економічних наук, професор
Грушко В.І., доктор економічних наук, професор
Денисенко М.П., доктор економічних наук, професор
Захаров О.І., кандидат економічних наук, професор
Кігель В.Р., кандидат економічних наук, доцент
Козенюк В.О., доктор юридичних наук, ст. наук. співр.
Косарев О.Й., кандидат економічних наук, доцент
Лаптєв С.М., кандидат економічних наук, професор
Мелько Л.Ф., кандидат педагогічних наук, доцент
Петрова І.Л., доктор економічних наук, професор
Одягайло Б.М., доктор економічних наук, професор
Радіонова І.Ф., доктор економічних наук, професор
Рокоча В.В., доктор економічних наук, професор
Сідак В.С., доктор історичних наук, професор,
кандидат юридичних наук
Степанкевич К.С., кандидат економічних наук, доцент
Терехов В.І., доктор економічних наук, професор
Тимошенко В.А., доктор юридичних наук, професор
Ушакова Н.М., кандидат економічних наук, професор

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17174-5944ПР від 18.11.2010 р.

Вступне слово

У випуску №39 збірника «Вчених записок» ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», який Ви тримаєте в руках, опубліковано результати наукових досліджень учених-економістів університету та інших вищих навчальних закладів, академічних інституцій України та науковців-практиків органів державного управління, організацій інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності. Поточний випуск міжнародного фахового видання містить п'ять розділів. Його особливістю є наявність значної кількості наукових публікацій з питань управління різними напрямками діяльності та ресурсами сучасних підприємств, а також спільні публікації вчених-економістів університету з магістрантами інституту магістерської підготовки та післядипломної освіти.

У розділі «Економічна теорія» подано статті, у яких висвітлено економічні переваги від застосування міжнародних стандартів суб'єктами економічної діяльності України. Охарактеризовано окремий вид суб'єктів інноваційної інфраструктури – технопарки як інструмент забезпечення економічної безпеки держави. Розкрито особливості та переваги використання системного підходу до забезпечення продовольчої безпеки держави. Розглянуто концептуальні засади забезпечення економічної та продовольчої безпеки регіонів. Висвітлено аспекти економічного зростання через призму формування можливостей його забезпечення.

У розділі «Фінанси» розміщено статті, присвячені аналізу стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні, а також публікації, що розкривають проблеми та перспективи вирішення завдань інноваційно-інвестиційної діяльності вітчизняних агропромислових підприємств.

Розділ «Міжнародна економіка» містить публікації, у яких розглянуто сучасні тенденції міжнародної та національної політики у сфері регулювання діяльності агропромислових транснаціональних корпорацій. У цьому ж розділі висвітлено результати наукових досліджень з оцінювання міжнародної конкурентоспроможності підприємства.

У статтях розділу «Економіка підприємства» розглянуто сучасні концептуальні засади управління конкурентоспроможністю продукції вітчизняних машинобудівних підприємств, висвітлено підходи та показники інтегральної оцінки рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування. Представлено також результати досліджень з питань управління реструктуризацією промислових підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності, розкрито сутність і зміст категорії «економічна безпека освітніх установ».

Статті розділу «Менеджмент і маркетинг» розкривають стратегічні аспекти інноваційно-креативних трансформацій у внутрішньогосподарському менеджменті, особливості маркетингу інновацій фармацевтичних компаній, сучасні підходи до оцінювання якості логістичних послуг з міжнародних автомобільних перевезень негабаритних вантажів. Праці цього розділу представляють авторське бачення змісту та особливостей реалізації процесів управління комерціалізацією інновацій у банківських установах та розкривають специфіку управління інвестиційними проектами в інноваційній сфері. В окремих публікаціях розкрито сучасне бачення інструментарію становлення системи маркетингових комунікацій для інноваційних підприємств.

Головний редактор,
доктор економічних наук,
професор

В.Г. Алькема

Розділ I

Економічна теорія

УДК 381.82:006.1

Л.М. Віткін

*доктор технічних наук, професор,
директор Департаменту технічного регулювання та метрології,
Міністерство економічного розвитку та торгівлі України*

Т.Ю. Мельниченко

*кандидат географічних наук, доцент,
начальник відділу міжнародного співробітництва
та управління якістю,
Міністерство економічного розвитку та торгівлі України*

О.Р. Ролько

*аспірант,
інженер з якості,
ТОВ «Черкаська продовольча компанія»*

Економічні переваги від застосування міжнародних стандартів

У статті проаналізовано світові передові практики отримання прибутку від застосування міжнародних стандартів на основі методології міжнародної організації стандартизації (ISO). Запропоновано науково-методичні підходи до визначення економічних переваг від застосування міжнародних стандартів на підприємствах.

Ключові слова: міжнародні стандарти, економічні переваги.

Л.М. Виткин

*доктор технических наук,
директор Департамента технического регулирования
и метрологии,
Министерство экономического развития и торговли Украины*

Т.Ю. Мельниченко

*кандидат географических наук, доцент,
Министерство экономического развития и торговли Украины*

О.Р. Ролько

*аспирант,
инженер по качеству,
ЗАТ «Черкасская продовольственная компания»*

Экономические преимущества от применения международных стандартов

В статье проанализированы мировые передовые практики получения прибыли от применения международных стандартов на основе методологии международной ор-

ганизации стандартизации (ISO). Предложены научно-методические подходы к определению экономических преимуществ от применения международных стандартов на предприятиях.

Ключевые слова: международные стандарты, экономические преимущества.

L.M. Vitkin

*D.Sc. in Engineering, Professor, Director of Technical Regulation
and Metrology Department,
Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine*

T.Yu. Melnychenko

*Ph.D. in Geographic Sciences, Associate Professor,
Head of International Cooperation and Quality Management Office,
Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine*

O.R. Rolko

*Postgraduate Student
Quality Engineer
LLC "Cherkasy food company"*

Economic benefits of international standards application

The article analyzes the global best practices of profit receiving from the application of international standards based on the methodology of International Organization for Standardization (ISO). The scientific and methodological approaches to the definition of the economic benefits from the application of international standards on the enterprises were offered.

Keywords: international standards, economic benefits.

Постановка проблеми

Загальний рівень гармонізації нормативної бази країни з міжнародними стандартами тісно пов'язаний із рівнем конкурентоспроможності її продукції на світовому ринку та економічним зростанням.

На сьогодні рівень гармонізації української нормативної бази не перевищує 30% загальної кількості діючих стандартів. У праці «Сучасна система технічного регулювання України: теорія та практика» [1] подано результати відповідного дослідження. Натомість рівень гармонізації нормативної бази розвинених країн становить від 70 до 95%.

Як наслідок, прийняті національні стандарти, ідентичні міжнародним, активно впроваджуються підприємствами і організаціями.

Використання національних стандартів є ефективним інструментом сталого розвитку підприємств і організацій, зростання їхньої прибутковості незалежно від сфери діяльності, розміру та форм власності.

У праці [6] ISO наведено методологію визначення економічних переваг від застосування міжнародних стандартів, приклади їх упровадження в різних сферах економіки країн.

Натомість, запропоновані підходи не дають конкретних рекомендацій щодо проведення розрахунку отриманих економічних переваг і потребують подальшого розвитку й удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Розроблення питань щодо сучасного економічного ефекту від застосування стандартів є на початковому етапі. Окремі кроки в цьому напрямі здійснені вітчизняними вченими [1; 2].

Основні здобутки в цій сфері мають іноземні фахівці та науковці. Серед них особливої уваги заслуговують дослідження фахівців ISO [6; 7; 8; 9]. На основі аналізу зазначених наукових робіт можна зробити висновок щодо наявності лише загальної концепції методики дослідження економічного ефекту від застосування стандартів. Оцінка зазначеного питання у вітчизняній літературі відсутня.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Зважаючи на значну роль застосування стандартів на підприємствах і відсутність розроблених конкретних рекомендацій в Україні щодо отримання економічного ефекту від застосування стандартів та з урахуванням досвіду у сфері технічного регулювання [1], авторами запропоновано удосконалену методику дослідження економічних переваг від застосування стандартів на рівні підприємства.

Формулювання цілей статті

Метою статті є оцінка світової практики отримання прибутку від застосування стандартів, обґрунтування авторського науково-методичного підходу до визначення економічних переваг від їхнього застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження

Вплив стандартів на регулювання економіки держави насамперед визначається економічним зиском підприємства від застосування тих чи інших стандартів.

Сутність економічної переваги від застосування міжнародних стандартів зводиться до того, що держава допомагає розвиватися підприємствам та організаціям, а вони зацікавлені в розвитковій стандартизації (рис. 1).

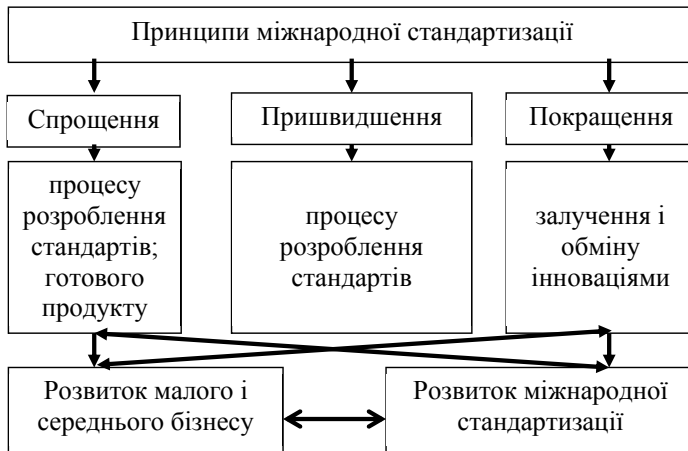

Рис. 1. Економічні переваги від застосування стандартів на виробництві

Джерело: розроблено авторами на основі [6]

Міжнародна методологія стандартизації ґрунтується на визначенні й оцінці вигод від застосування міжнародних стандартів для підприємств.

Аналіз економічних переваг від запровадження міжнародних стандартів зводиться до 4 послідовних кроків (рис. 2):

1. Визначення оціночної вартості та повноти охоплення стандартами вироб-

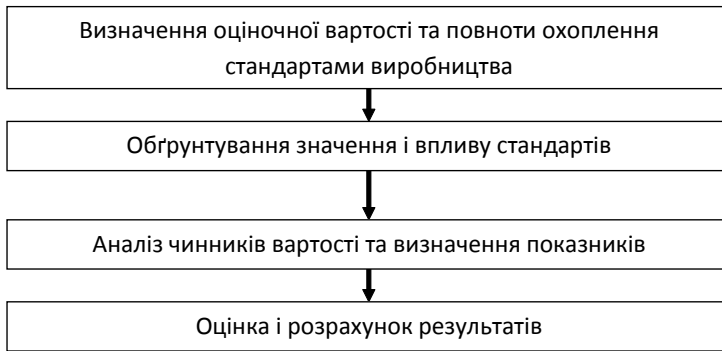

Рис. 2. Оцінка переваг від застосування міжнародних стандартів

Джерело: розроблено авторами на основі [6]

ництва (визначається доцільність застосування стандартів до всього виробництва або окремих виробничих функцій).

2. Обґрунтування значення і впливу стандартів (відбувається аналітичне дослідження менеджерів виробництва з метою з'ясування, які стандарти або групи стандартів застосовуються до певного виду економічної діяльності).

3. Аналіз чинників вартості та визначення показників (відбувається аналіз вартісних чинників і визначення експлуатаційних показників, що будуть застосовуватися для вимірювання впливу стандартів).

4. Оцінка і розрахунок результатів (проводиться оцінка й розрахунок результатів їхнього впровадження).

Фахівцями ISO було проведено аналіз економічних переваг на підприємствах, що застосовують міжнародні стандарти. Так, у процесі дослідження було проаналізовано підприємства різної величини – від малих із кількістю працюючих від 25 осіб, із прибутком близько 4,5 млн. дол., до великих корпорацій із кількістю працівників до кількох тисяч і щорічним прибутком близько 2,5 млрд. дол. [6].

Авторами проаналізовано 24 компанії з передовою практикою отримання прибутку від застосування стандартів на виробництві.

Так, показовими серед підприємств, що збільшили свої прибутки за рахунок застосування міжнародних стандартів, можуть бути:

- ПТТ «Кемікалс» (країна: Таїланд, галузь: хімічна промисловість, сфера використання стандартів: виробництво та інжиніринг). Економічний ефект від застосування стандартів щорічно становить 9,4 млн. дол., що становить 3% щорічного прибутку;

- компанія «Джухая» (країна: Єгипет, галузь: сільське господарство, сфера використання стандартів: вирощування пшениці, її переробка та продаж). Економічний ефект застосування стандартів сягає 3,3% щорічного прибутку.

- компанія «Дальян кораблебудування» (країна: Китай, галузь: кораблебудування, сфера застосування стандартів: виробництво та випробування кораблів, їхніх підводних частин і систем). Економічний ефект – 12% щорічно від прибутку.

- підприємство «Нанотрон» (країна Німеччина, галузь: інформатизація та телекомунікація, використання стандартів: розроблення продуктів, маркетинг і продаж). Економічний ефект від застосування стандартів становить 1,48 млн. дол., що становить 33% прибутку.

У результаті аналізу встановлено, що економічний ефект від застосування стандартів можливий у країнах різних типів (розвинені, що розвиваються, країни

з перехідною економікою тощо); у різних видах діяльності (від нанотехнологій до сільського господарства); прибуток від застосування стандартів сягає від 0,15 до 33% загального річного прибутку підприємства; крім кількісного економічного зростання й прибутку, застосування стандартів надає значні якісні ключові переваги підприємствам (сприяє підвищенню ефективності й злагодженості в роботі всіх ланцюгів виробництва, розвиток культури постійного вдосконалення, підвищення якості та довіри до продукції та послуг тощо).

У результаті фахівцями ISO було виділено три ключові переваги від застосування міжнародних стандартів (рис. 3):

1. Упорядкування внутрішніх операцій (використання стандартів для впорядкування внутрішніх процесів на підприємстві, наприклад, шляхом підвищення продуктивності праці, зменшення шкоди від виробництва, зменшення вартості закупівель товарів і послуг тощо). Результатом цієї переваги є збільшення прибутку підприємства від 0,15 до 5% щорічного доходу від продажу.

2. Використання інновацій зумовлює формування розгалуженої мережі постачальників і споживачів продукції. Ця перевага може сприяти щорічному зростанню прибутку від 5 до 30%.

3. Створення та охоплення нових ринків. Запровадження міжнародних стандартів дає змогу збільшити прибуток до 33% щорічного прибутку.

Грунтуючись на принципах міжнародної стандартизації та враховуючи основні переваги від їхнього застосування, авторами було запропоновано науково-методичні підходи до визначення економічних переваг від застосування стандартів на підприємствах.

На сьогодні для України актуальним є питання енергоефективності, зокрема, застосування національного стандарту ДСТУ ISO 50001:2014, ідентичного міжнародному стандарту «Енергозбереження. Системи енергетичного менеджменту. Вимоги та настанова щодо використання» (ISO 50001:2011, IDT).

Тому авторами було досліджено й здійснено прогнозну оцінку можливого впливу на прибуток підприємства застосування національного стандарту ДСТУ ISO 50001:2014.

З цією метою було визначено сукупність якісних і кількісних показників (таблиця), за допомогою яких можна комплексно охарактеризувати діяльність і прибу-

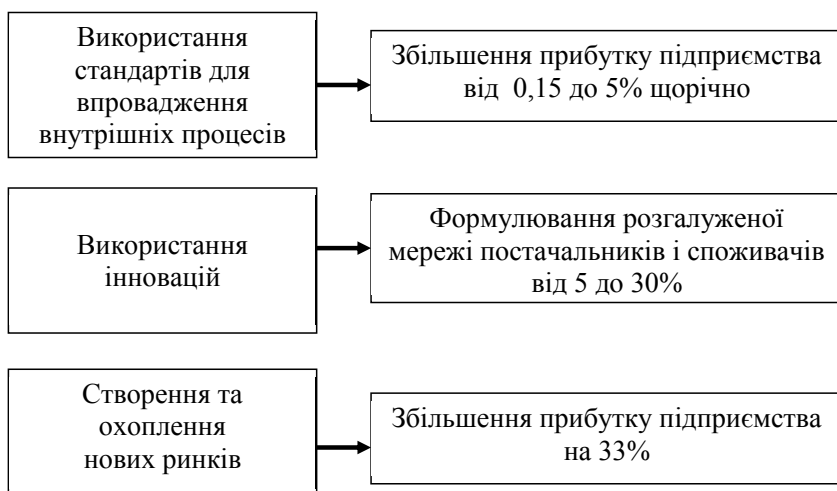

Рис. 3. Оцінка переваг від застосування міжнародних стандартів

Джерело: розроблено авторами на основі [6].

ток підприємств, що застосовують національний стандарт ДСТУ ISO 50001:2014, ідентичний міжнародному стандарту «Енергозбереження. Системи енергетичного менеджменту. Вимоги та настанова щодо використання» (ISO 50001:2011, IDT).

Таблиця

Матриця факторного аналізу (К) чинників, що визначають доцільність й економічний ефект від застосування стандартів*

Чинники (кількісні та якісні показники)	Кореляційний зв'язок		
	1 етап	2 етап	3 етап
<i>Кількісні показники</i>			
Річний прибуток підприємства до застосування стандарту	0,895	0,210	- 0,052
Річний прибуток підприємства за умов застосування стандарту	0,809	- 0,305	0,321
Продуктивність праці на підприємстві до і після застосування стандарту	0,956	0,221	0,522
Кількість працюючих	0,754	0,546	0,032
Валова додана вартість у енергоефективності	0,959	0,309	0,032
Коефіцієнт варіації річного прибутку підприємства до застосування стандарту	0,985	0,214	0,854
Коефіцієнт варіації річного прибутку підприємства за умов застосування стандарту	0,915	0,524	0,765
Коефіцієнт варіації прибутку підприємства за останні три роки	0,852	0,986	0,125
<i>Якісні показники</i>			
Зростання довіри клієнтів	0,732	-0,231	0,003
Розвиток культури постійного вдосконалення	0,652	0,325	0,852
Інновації, розвиток досліджень, інженерії	0,245	0,053	0,654
Зменшення виробничих витрат	0,785	0,033	0,708
Гармонізація управлінських практик і процесів між підлеглими чи упорядкованими організаціями	0,635	0,263	0,002

*Розрахунок проведено за допомогою багатокомплексного аналізу з використанням програм StatSoft Statistica 10.0.

Джерело: розроблено авторами

У процесі багатокомплексного факторного аналізу розраховано матрицю множинної кореляції між зазначеними показниками (таблиця) та проаналізовано значення отриманих комплексних відносних показників (К). Сукупність значень провідних показників ($K > 0,9$) (якими виявились коефіцієнти варіації річного прибутку до і після застосування стандарту, продуктивність праці, ВДВ на душу населення тощо) формує площину, у якій застосування міжнародного стандарту дає позитивний прибутковий ефект (рис. 4).

У результаті аналізу виявлено 8 визначальних кількісних і 5 якісних показників, за допомогою яких можна оцінити доцільність і формування додаткового прибутку від застосування стандарту на підприємстві. Слід наголосити, що для кожного підприємства значення визначених показників будуть змінними, але їх виділена система залишається постійною.

Визначивши економічну доцільність від застосування стандартів, необхідно перейти до оцінки його впливу на розвиток підприємства. Відповідну оцін-

Рис. 4. Інтерсекція визначення прибуткового ефекту від застосування стандартів

Джерело: розроблено авторами

ку можна здійснити за допомогою модифікованого індексу Хувера [3; 4] (який успішно застосовується для оцінки людського розвитку, рівня розвитку промисловості в регіоні тощо), що розраховується за формулою:

$$I_x = (Пп/Пвек - Оп/Овек) \cdot 100,$$

де Пп – прибуток підприємства, яке застосовує стандарти; Оп – зростання прибутку від застосування стандартів; Пвек – ВДВ виду економічної діяльності; Овек – зростання прибутку виду економічної діяльності.

На основі аналізу значення індексу Хувера можна визначити вплив застосованих на підприємствах стандартів та економічний ефект від їх застосування. Так, при значенні індексу Хувера від 0 до 0,2 балів застосування стандарту спричиняє незначне зростання прибутку на підприємстві; від 0,5 до 0,7 балів – стандарт стимулює зростання прибутку підприємства; понад 0,7 балів – застосування стандарту на підприємстві дає змогу збільшити щорічний прибуток на 33%.

Крім того, прямий і непрямий ефект від застосування стандарту на економічне зростання підприємства можна проаналізувати на основі виробничої функції Кобба-Дугласа та вартісної функції (побідна практика визначення економічного ефекту від застосування інновацій неодноразово доводила свою ефективність) [5].

Як визначено попередньо, застосування міжнародних стандартів спричиняє позитивний ефект на підприємствах. Їх застосування може сприяти більшій продуктивності праці чинників виробництва, серед яких важливого значення набуває використання висококваліфікованої праці, застосування новітніх енергозберігаючих технологій тощо. Ураховуючи вже визначені основні показники впливу стандартів на виробничу діяльність, можна прорахувати виробничу функцію Кобба-Дугласа в такій функціональній формі:

$$L_n(V_i) = A_i + V_i L_n K_i + C_i L_n E_i,$$

де V_i – додана вартість підприємства; K_i – основний капітал підприємства; E_i – зайняті на підприємстві; A_i – технологічний коефіцієнт підприємства; V_i – коефіцієнт еластичності співвідношення капітал-випуск за умов застосування стандарту; C_i – коефіцієнт еластичності відношення випуск-праця на підприємстві за умов застосування стандарту.

На основі запропонованої виробничої функції можна зробити висновок про роль стандарту у формуванні прибутку підприємства.

Запропонований науково-методичний підхід дає змогу оцінити ефект від застосування стандарту на підприємстві в кінцевому варіанті – тобто підприємство вже застосувало стандарт і характеризується певним прибутком.

Такий підхід дає можливість зробити висновок про те, чи впливає застосування стандарту на прибуток у цілому, але конкретно не дає відповіді на запитання як визначити економічний ефект від застосування стандарту.

Аналіз економічного ефекту від застосування стандарту може базуватися на основних положеннях менеджменту якості [2], зокрема методиці, відомій як «економіка якості». Вона базується на підрахунку вартості витрат, що забезпечують належну якість продукції та її відповідність міжнародним стандартам, а також урахуванні втрат унаслідок неналежної якості продукції.

Висновки

Основним результатом дослідження є обґрунтування та розроблення науково-методичних підходів до виявлення економічного ефекту від застосування міжнародних стандартів на підприємствах незалежно від їхньої спеціалізації, розміру, форми власності.

Відповідно до аналізу провідних світових практик застосування стандартів на виробництві встановлено, що раціональне застосування міжнародних стандартів на підприємствах різних видів економічної діяльності в різних типах країн зумовлює позитивний економічний ефект, а саме зростання прибутку підприємства та його сталий розвиток.

Запропоновані науково-методичні підходи дослідження прибуткового ефекту від застосування стандартів на виробництві містять взаємозалежні етапи дослідження: від оцінки доцільності застосування стандартів на виробництві, визначення їхнього економічного ефекту до розроблення прогнозу розвитку окремих підприємств.

Дослідження прибуткового ефекту від застосування стандартів на виробництві може базуватися на основних принципах і методиках менеджменту якості.

Апробація запропонованої авторами методики може бути здійснена в рамках започаткованого у 2014 р. проекту міжнародної технічної допомоги GEF UNIDO №120321 «Впровадження стандарту систем енергетичного менеджменту в промисловість України» (UKR IEE).

У процесі реалізації зазначеного проекту та застосування міжнародних стандартів з енергоменеджменту, можливо, виникне потреба скорегувати позиції методики згідно з наявними умовами та чинниками.

Література

1. Віткін Л. М. Сучасна система технічного регулювання України: теорія та практика / Л. М. Віткін, Г. І. Хімичева, А. С. Зенкін. – К. : Університет економіки та права «Крок», 2011. – 492 с.
2. Віткін Л. М. Менеджмент якості та навколишнього середовища : Посібник для самостійного роботи студентів у 2-х книгах / Л. М. Віткін. – Книга I. – К. : Університет економіки та права «Крок», 2007. – 368 с.
3. Дубина И. Н. Математико-статистические методы в эмпирических социально-экономических исследованиях / И. Н. Дубина. – М. : Финансы и статистика ; Инфра-М, 2010. – 416 с.
4. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь : 5-е изд., перераб. и доп. / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М., 2006 – 356 с.
5. Рогач О. Транснаціональні корпорації та економічне зростання / О. Рогач. – К. : ВПЦ «Київський Університет», 1997. – 144 с.
6. Economic benefits of standards. – ISO, 2014. – 57 p.
7. ISO focus: leveling the playing field: September-October, 2014 – ISSN 2226-1095. – 45 p.
8. ISO focus: the confidence factor: November-December, 2014 – ISSN 2226-1095. – 49 p.
9. Reference to standards. – Geneva: United Nations Economic Commission for Europe. – 2013. – 52 p.

УДК 351.746.1

О.В. Вовченко

аспірант,

*Центр досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України*

Технопарки як інструмент забезпечення економічної безпеки держави

У статті розглянуто тенденції та проблеми сучасного етапу розвитку технопарків у контексті економічної безпеки держави. Обґрунтовано структурні взаємозв'язки між інноваційною та економічною безпекою держави. Запропоновано розглядати інновації як основний інструмент впливу на механізми її забезпечення.

Ключові слова: інновації, технопарки, економічна безпека, економічна безпека держави, синергетика, синергетичний ефект.

Е.В. Вовченко

аспірант,

*Центр дослідження науково-технічного потенціалу
і історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України*

Технопарки как инструмент обеспечения экономической безопасности государства

В статье рассмотрены тенденции и проблемы современного этапа развития технопарков в контексте экономической безопасности государства. Обоснованы структурные взаимосвязи между инновационной и экономической безопасностью государства. Предложено рассматривать инновации как основной инструмент влияния на механизмы её обеспечения.

Ключевые слова: инновации, технопарки, экономическая безопасность, экономическая безопасность государства, синергетика, синергетический эффект.

O.V. Vovchenko

*Postgraduate Student of the Center for Scientific
and Technological Potential and Science History Studies
named after H. M. Dobrov NAS of Ukraine*

Technology Parks as a Tool to Ensure State Economic Security

The article deals with the trends and problems in the current stage of technoparks development in the context of state economic security. The structural relationships between innovation and economic state security were substantiated and it is offered to consider the innovations as one of main tools of influence on the mechanisms of its provision.

Key words: innovations, technoparks, economic security, state economic security, synergetics, synergetic effect.

Постановка проблеми

Динаміка сучасної глобалізації все ближче підводить до питання розуміння загроз економічній безпеці України як явища, що зростає у своїй важливості та

потребує системного підходу до осмислення механізму впливу на економіку держави. Саме інноваційна економіка є пріоритетною, оскільки сучасний стан проблеми вказує на необхідність активного застосування трансферу технологій на всіх напрямках соціально-економічного розвитку суспільства. У різні періоди до цього застосовувалися підходи як на макроекономічному, так і мікроекономічному рівнях.

Інноваційна діяльність як пріоритетний напрям розвитку України був визначений у стратегічному плані економічного та соціального розвитку держави «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки. Забезпечення такого вектора повинно ґрунтуватися на залученні інвестиційних потоків до формування інноваційного ринку наукоємної продукції, її просування та забезпечення конкурентоспроможності на світових товарних ринках. Організаційними формами створення інноваційної інфраструктури можуть бути наукові парки, технопарки, регіональні інноваційні кластери, інноваційні бізнес-інкубатори. У 1999 р. відбулася спроба створити ключовий елемент такої інфраструктури – технопарк – шляхом прийняття відповідного закону України [8]. Технопарки здебільшого відіграють роль «точок економічного зростання» на інноваційній основі. Створення мережі технопарків по регіонах країни сприяло б вирівнюванню економічних показників по території країни, що зумовило б підвищення рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання, регіонів і держави загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вплив інновацій на розвиток окремих галузей став об'єктом досліджень у працях А. В. Бериславської [3], П.Д. Дудкіна [6], Л.Я. Малюти [12], В.С. Мешкової [13] та інших. У межах розвитку національної інноваційної системи проблему вивчали Т.В. Бауліна [2], О.С. Вашуленко [4], О.І. Дацій [5], І.В. Дячук [7], О.А. Мазур [9], Б.А. Маліцький [10; 11], В. П. Соловйов [16; 17], З.О. Попович [15], І.В. Яцишина [18] та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Як свідчить практика, країни з інноваційною стратегією розвитку займають першорядні позиції на світових ринках. В Україні недостатньо приділяється уваги питанню стимулювання інноваційної діяльності. Цим спричинений нетривалий цикл дії технопарків країни, що зумовлює актуальність дослідження останніх як інструменту забезпечення економічної безпеки держави.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати проблему сучасного стану існуючих технопарків, визначити їхні можливості як одного з інструментів забезпечення економічної безпеки регіону/держави.

Виклад основного матеріалу дослідження

Економічна безпека держави – це складна система, що повинна ґрунтуватися насамперед на інноваційному потенціалі, який наразі не достатньо вивчений і систематизований стосовно цієї сфери. Вагому оцінку її системоформуючому значенню дав О. Пабат [14], обґрунтувавши структурні взаємозв'язки між інноваційною та економічною безпекою держави. Пропонуємо розглядати інновації як основний інструмент впливу на механізми її забезпечення. Зокрема, варто звернути увагу на оптимізаційні інновації як відповідь на сучасні виклики та загрози. Під оптимізаційними інноваціями будемо розуміти нововведення, запровадження яких полягає у змінах, що впливають на ефективність процесу інноваційної діяльності. Нині інноваційна діяльність як системний процес у забезпе-

ченні конкурентної економіки достатньо вивчена, але як швидко вона повинна запроваджуватися та видозмінюватися є наразі актуальною проблемою.

Сучасна інноваційна стратегія держави повинна стати моделлю, побудованою на оптимізації інноваційних дій, спрямованих на оновлення вже відомих підходів у її реалізації. Для значного прориву в умовах євроінтеграційного вектора необхідно вивчати недоліки попередніх процесів та нові можливості, оскільки «...інноваційний процес розглядається як процес динамічний, мінливий... Перехід від однієї концепції інноваційного розвитку до іншої є відображенням переходу держави до нового якісного стану...» [17; 5]. Можливо, найголовнішим недоліком було те, що деякі інструменти не пройшли до кінця свій цикл застосування внаслідок політичної нестабільності. Це стосується, насамперед, такого інструменту інноваційних технологій, як технопарки. Саме така модель здатна досконало працювати на синергетичному ефекті, тобто рівновага попиту та пропозиції може саморегулюватися. Технопарки – центри, у яких вдало поєднується процес отримання нових знань і запровадження їх у виробництво. Розвиток регіональної інтеграції, участь у цьому процесі малого та середнього бізнесу із залученням наукового потенціалу дають можливість забезпечити конкурентоспроможність продукції певного регіону, створення нових робочих місць та ефективне використання науково-технічного потенціалу регіону. Це дало б змогу реалізувати нововведення та перетворити їх на конкретний економічний і соціальний результат. Саме за допомогою технопарків можна створити спільні міжнародні підприємства, які могли б забезпечити розвиток регіону/держави. Такі дії можуть сприяти балансу: економічна безпека підприємства – економічна безпека регіону – економічна безпека держави. Вивчення практики стимулювання інновацій шляхом створення технопарків (О. Микитюк, А. Дегтяр, Л. Немець, В. Будкін) дає змогу зробити висновок про їх неоднозначний розвиток і недосконале правове регулювання. Неоднозначність полягає в тому, що, з одного боку, створення таких комплексів – найбільш успішний захід для стимулювання інновацій; з іншого боку – існуючі технопарки не виправдали себе у правовому полі: фактично використовувалися для напівзаконних операцій з мінімізації оподаткування індустрій, що мають мало спільного з наукою і технологіями.

На сьогодні перспективним проектом є технопарк «Bionic Hill», побудований у смт Коцюбинське (Святошинський район м. Києва). Цей проект ініціювала компанія UDP за підтримки Київської міської адміністрації у 2011 році. Офіційне відкриття першого міжкорпоративного ІТ-університету BIONIC-University відбулося 27 вересня 2013 року. У квітні 2014 р. на базі цього університету розпочав роботу навчальний хаб – Learning Hub. Проект отримав статус складової державного національного проекту «Технополіс». Венчурні фонди Runa Capital, TA Venture, Almaz Capital та інноваційний парк BIONIC Hill заснували грантовий фонд у галузі інформаційних технологій [1]. У 2012 р. уряд України затвердив попереднє техніко-економічне обґрунтування національного проекту «Технополіс» та було здійснено його презентацію у Стенфордському університеті (Каліфорнія), Вашингтоні, Чикаго і Торонто. Проект має на меті економічні вигоди державного масштабу. За попередньою оцінкою міжнародної компанії «Ernst & Young» виручка компаній-резидентів становить близько 7,2 млрд. грн. на рік після повного запуску проекту. Експертиза прогнозує високотехнологічний експорт у межах 4,8 млрд. грн. на рік, а щорічні податкові вливання в бюджет – 1,3 млрд. грн. на рік. Очевидно, що рівень результативності впливатиме на активність залучення в Україну прямих іноземних інвестицій, провідних світових технологій. Варто за-

значити, що експертиза результативності нових проектів є важливим інструментом наукової політики. Існують різні моделі наукової експертизи в розвинутих країнах [17, с. 313-318]. В Україні діє закон «Про наукову та науково-технічну експертизу», який слід застосовувати як при плануванні нових робіт, так і при оцінці діяльності окремих інноваційних структур.

Аналіз діяльності існуючих технопарків свідчить, що деякі з них досягли значних успіхів у розвитку певних технологічних ланок [9], але інші не змогли навіть започаткувати свою статутну діяльність. Причини цього потребують детального вивчення, що дасть підстави для пропозицій з подальшого їх функціонування та розвитку як «точок росту». Існує необхідність постійно вивчати дані стосовно використання інновацій, отриманих як результат діяльності технопарків, безпосередньо у виробництві і через це досліджувати їх у системі економічної безпеки конкретних регіонів. Слід брати до уваги особливості інших інноваційних структур, мати на увазі, що технологічні парки можуть бути принципово різними за вектором дії [16]. У зв'язку з цим виникає потреба економіко-математичного моделювання процесів освоєння інновацій, виявлення синергетичного ефекту, рівня синергізму. Потрібно розглянути різні методи моделювання відповідно до конкретного регіону та розробити оптимізаційну інноватику у сфері прийняття управлінських рішень. При складанні моделі ефективної діяльності технопарку необхідно враховувати його вплив на забезпечення економічної безпеки регіону, а відтак – і національної безпеки держави.

Висновки

Перспектива включення технопарків до інструментарію економічного розвитку України на основі інновацій є беззаперечною, але потребує удосконалення концептуальної та законодавчої основи створення нових і модернізації діючих технопарків. Варто активно запозичувати відповідний зарубіжний досвід, створивши робочі групи для безпосереднього ознайомлення з існуючими сервісними структурами підтримки діяльності технопарків. Необхідно продовжувати роботу з вітчизняним кадровим потенціалом інноваційних менеджерів, створювати механізми пошуку та підтримки ідей, застосовувати ІТ-аутсорсинг. Загалом економіка України останніх років орієнтувалася на адаптацію до ринкових принципів, до цього слід додати акцент на переорієнтацію економіки України з сировинної до інтелектуальної – економіки знань та інновацій, що підвищить потенціал споживання інноваційної продукції та сприятиме оздоровленню вітчизняної економіки.

Література

1. Bionik Hill [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : www.bionic-hill.com – Назва з екрану.
2. Бауліна Т. В. Державна політика формування інтелектуального капіталу в контексті модернізації національного господарства : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Т. В. Бауліна. – К., 2011. – 40 с.
3. Бериславська А. В. Мотивація праці управлінського персоналу у забезпеченні зростання економічних результатів підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / А. В. Бериславська. – Херсон, 2013. – 20 с.
4. Вашуленко О. С. Організаційно-економічне обґрунтування розвитку кадрового потенціалу наукової системи України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. С. Вашуленко. – К., 2010. – 21 с.
5. Дацій О. І. Ефективність інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом» / О. І. Дацій. – К., 2005. – 40 с.

6. Дудкін П. Д. Організаційно-економічний механізм розвитку інноваційно-логістичних систем у навчально-науково-виробничому комплексі : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / П. Д. Дуднік. – Тернопіль, 2009. – 20 с.

7. Дядчук І. Д. Теоретико-методологічне обґрунтування інноваційної стратегії розвитку космічної галузі України в контексті глобалізації : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / І. Д. Дядчук. – К., 2011. – 36 с.

8. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/991-14>

9. Мазур О. А. Економічний феномен українських технопарків / Міжнародна економіка : інтеграція науки та практики : зб. наук. пр. – В. 2. – К. : ВП «Едельвейс», 2012. – С. 8-19.

10. Малицький Б. А. Наука, технології, інновації та національна безпека : теоретичні та прикладні аспекти / Б. А. Малицький. – К. : КЖД «Софія», 2014. – 56 с.

11. Малицький Б. А. Неолібералізм и кризис инновационного развития экономики. Формула кризиса / Б. А. Малицкий. – К. : Феникс, 2009. – 64 с.

12. Малюта Л. Я. Економічний механізм активізації інноваційної діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Л. Я. Малюта. – Тернопіль, 2011. – 20 с.

13. Мешкова В. С. Формування інноваційної стратегії вугледобувних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / В. С. Мешкова. – Донецьк, 2013. – 20 с.

14. Пабат О. В. Економічна безпека держави : інноваційні фактори : монографія / О. В. Пабат. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2012. – 168 с.

15. Попович З. О. Інноваційна стратегія операторів на ринку інтернет-технологій : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом» / З. О. Попович. – К., 2005. – 21 с.

16. Соловійов В. П. Технологічні парки в Україні : від вихідної концепції до реальної практики / В. П. Соловійов // Наука і наукознавство. – 2014. – № 1 (83). – С. 16-22.

17. Соловьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций) / В. П. Соловьев. – К. : Феникс, 2004. – 560 с.

18. Яцишина І. В. Соціалізація інноваційної економіки : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / І. В. Яцишина. – К., 2013. – 40 с.

УДК 338.242.4

Є.В. Нікішин
*аспірант кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Концептуальні засади забезпечення економічної та продовольчої безпеки регіонів

Досліджено явище пропорційності компонентів системи продовольчої безпеки, на підставі чого подано нове формулювання закону структурно-функціональної стійкості систем. Встановлено можливість розроблення прогнозів розвитку системи продовольчої безпеки, створено стандарти стратегії контролю їхніх станів.

Ключові слова: продовольча безпека регіону, стратегія продовольчої безпеки, інваріанти, структурно-функціональна стійкість.

*Е.В. Никишин
аспирант кафедри управління
фінансово-економічної безпекою,
Університет економіки і права «КРОК»*

Концептуальные основы обеспечения экономической и продовольственной безопасности регионов

Исследовано явление пропорциональности компонент системы продовольственной безопасности, на основании чего представлена новая формулировка закона структурно-функциональной устойчивости систем. Установлена возможность разработки прогнозов развития системы продовольственной безопасности, созданы стандарты стратегии контроля их состояний.

Ключевые слова: продовольственная безопасность региона, стратегия продовольственной безопасности, инварианты, структурно-функциональная устойчивость.

*Y. Nikishyn
PhD Student, Department of Management
Financial and Economic Security
«KROK» University*

Conceptual Frameworks Ensuring Food and Economic Security of Regions

The phenomenon of proportionality components of food security, which is made on the basis of a new law formulation of structural and functional systems stability is investigated. The possibility of developing predictive options for the development of food security is established and standards strategy of economic and food security in the region is created.

Keywords: food security in the region, food security strategy, invariants, structural and functional stability.

Постановка проблеми

Виникнення, функціонування, розвиток і зміна економічної системи держави залежить від цілеспрямованої творчої діяльності людей, одним із результатів якої є власне життєзабезпечення, насамперед, продуктами харчування. Створення системи продовольчої безпеки протягом усіх циклів виробництва продуктів харчування є необхідною частиною життєдіяльності людей, суспільства і держави. Вихідним постулатом статті є примат системи продовольчої безпеки в загальній структурі економічної безпеки держави. Економічна безпека розглядається як нелінійна відкрита неврівноважена емерджентна самоорганізована система. Система економічної безпеки забезпечується природною єдністю організації, структури і функцій відповідно до положень загальної теорії систем [1, с. 90-96]. Необхідним, визначальним і невіддільним компонентом структури системи безпеки є інваріантна підсистема продовольчої безпеки регіонів. Визначальним фактором управління системою є ефективність, оперативність і дієвість контролю її стану. Один із елементів контролю – прогнозування можливих станів системи та оцінка точності зроблених прогнозів.

Рівень наукової розробленості проблеми контролю продовольчої безпеки вітчизняними вченими неповною мірою відповідає рівню проблем і потребам практики державного управління забезпечення продовольчої та економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Відсутність в Україні та її регіонах цілісної системи управління продовольчою безпекою робить її створення важливим і актуальним завданням. Розробленню загальнотеоретичних основ економічної безпеки, що є фундаментом галузевих наук з безпеки, приділяли увагу відомі зарубіжні вчені: Л. Абалкін [2], В. Сенчагов [3] та інші. Пошуком шляхів вирішення продовольчої безпеки займаються вітчизняні вчені В. Гесць [4], Л. Дейнеко [5], І. Лукінов [6], П. Саблук [7] та інші. Однак питання формування концепції продовольчої безпеки регіонів, побудови механізмів управління та їх ефективної реалізації залишаються недостатньо розробленими. Складність проблеми полягає в нелінійності, відкритості та самоорганізації економічної системи і, як її інваріанти, системи продовольчого забезпечення. Така складність передбачає необхідність принципово нового підходу до управління. Розроблення стратегії контролю та прогнозування інваріант є визначальною частиною системи економічної та продовольчої безпеки. Економічна та продовольча безпека регіону утворюють нелінійну систему, яка самоорганізується та підпорядковується функціям саморозвитку складних систем [8, с. 26]. Розробленню проблем управління складно-організованою соціо-природною системою приділяли увагу вчені Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов [9]. Розгляд систем безпеки в цьому ракурсі дає змогу розробляти принципи управління, що відповідають власним тенденціям розвитку таких систем, вибираючи з кількох альтернативних шляхів розвитку найбільш відповідний потребам розвитку потенціалу регіону і держави.

Незавершеність наукових розробок, недостатнє обґрунтування стратегії економічної та продовольчої безпеки на регіональному рівні з точки зору управління складними системами підтверджують актуальність теми статті.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Розроблення концептуальних засад забезпечення економічної та продовольчої безпеки регіонів є актуальною науково-методологічною проблемою, що полягає в необхідності виявлення основних критеріїв безпеки та їх верифікації, визначення законів зміни критеріїв і розробленні принципів їх прогнозування та контролю для побудови стратегії і тактики забезпечення продовольчої безпеки регіону.

Формулювання цілей статті

Мета наукової статті полягає в обґрунтуванні необхідності розроблення концептуальних засад забезпечення економічної та продовольчої безпеки регіонів на основі закону структурно-функціональної стійкості систем.

Виклад основного матеріалу дослідження

Концепція економічної та продовольчої безпеки як системи, що складається із сукупності економічних, управлінських та організаційних процесів, повинна розвиватися на підставі таких характеристик як пропорційність, цілісність і самоорганізація. Проектування концептуальних основ безпеки з урахуванням цих характеристик є актуальним для продовольчої безпеки, оскільки диспропорційність і дезорганізація в системі агропромислового комплексу (АПК) регіону породжує проблеми та порушення умов продовольчої безпеки та економічної безпеки країни.

Саморозвиток складних нелінійних неврівноважених систем вимагає постійного припливу ресурсів та енергії, а також взаємного обміну ними з іншими системами. Це обумовлює відкритість соціально-економічної системи, що перебувають у процесі самоорганізації та обміну ресурсами з іншими системами (природно-екологічними, економічними, державними і т.п.). Особливістю такої соціально-економічної структури є те, що, на відміну від лінійних систем, джерела ресурсів та енергії, а також засоби їх виробництва існують не тільки поза, а й усередині самої системи. Споживання ресурсів також відбувається як усередині системи, так і шляхом перетоку їх в інші взаємопов'язані з нею системи. Нелінійність системи передбачає множинність якісно різних шляхів еволюції виробництва і споживання ресурсів [9, с. 13]. Важливою властивістю нелінійності є передзаданість шляхів еволюції внутрішньому станові системи, сформованої всіма попередніми факторами та умовами розвитку. Тому число шляхів самоорганізації системи не буває нескінченно великим, а їхній вибір завжди обмежений і закономірний.

Ці висновки знаходять підтвердження в роботах, присвячених питанням еволюції та самоорганізації складних систем. У монографії Е.Н. Князевої і С.П. Курдюмова «Законои еволюції і самоорганізації складних систем» визначено основні властивості складних систем, які самоорганізуються: «Клас систем, здатних до самоорганізації, – це відкриті та нелінійні системи. Відкритість системи означає наявність у ній джерел та/або стоків, обміну речовиною та/або енергією з навколишнім середовищем»; «У разі самоорганізації, джерела і стоки мають місце в кожній точці таких систем. Це об'ємні джерела і стоки. Процеси обміну відбуваються не тільки через кордони системи, що самоорганізується, а й у кожній точці цієї системи» [9, с. 20]. Крім перерахованих особливостей, що полягають у відкритості та в нелінійному, об'ємному характері джерел і споживання ресурсів, для систем, що самоорганізуються, також властиві: неврівноваженість; наявність потоків ресурсів через неї; вбудованість системи в навколишній світ; ефект створення власних структур, пов'язаний з ефектом локалізації [9, с. 20-21].

Для створення стійкої нелінійної системи продовольчої безпеки на основі цілісності та самоорганізації необхідні гармонізовані умови функціонування з урахуванням пропорційності виробництва АПК регіонів. Гармонізовані умови функціонування системи продовольчої безпеки передбачають формування сільськогосподарських, переробних, логістичних, маркетингових, ресурсно-відновних процесів, які стійкі до фазових переходів між різними рівнями стабільності. Міжнародні дослідження і дослідження вітчизняних учених відзначають, що всередині країни найбільші загрози стану продовольчої безпеки спричиняють диспропорції в забезпеченості продовольством на регіональному чи індивідуальному рівнях. Оскільки неврівноважений стан і диспропорції структури та виробництва неминуче призводять до втрат, усяке відхилення контрольованих параметрів від прогнозного рівня повинно супроводжуватися аналізом причин, що викликали такі відхилення, і визначенням нових прогнозних величин параметрів. Гармонізація системи продовольчої безпеки регіону як структурного оперативного елементу управління становить основу інтеграційної продовольчої та економічної системи держави.

Умови гармонізації системи передбачають:

- проведення цілеспрямованої економічної політики держави на створення системи відносного самозабезпечення продовольством у регіонах;
- формування структури АПК регіонів з урахуванням їхніх ресурсних можливостей і вимог продовольчої безпеки країни;

- розподіл державних ресурсів відповідно до політики гармонізації структури АПК регіонів у рамках країни;

- пропорційну структуру виробництва продовольства в кожному регіоні.

Особливістю такої системи є оптимальне використання ресурсного потенціалу регіону. Ресурси завжди обмежені й рідкісні. Ця обмеженість визначає межу забезпечення продуктами харчування. Головна проблема забезпеченості продовольством – це проблема оптимізації використання та розподілу ресурсів, наявних і вироблених у регіоні. Оптимізація використання ресурсів передбачає необхідність пропорційного розподілу виробленого в регіоні продовольства серед таких груп:

- продовольство, необхідне для життєзабезпечення населення та потреб виробних підприємств регіону;

- продовольство, яке у зв'язку з унікальними ресурсними і виробничими особливостями регіону виробляється тільки в цьому або ще кількох регіонах країни;

- продовольство, основний обсяг якого реалізується за межами регіону-виробника або країни.

Ефективність контролю продовольчої безпеки і пропорційного сталого розвитку всіх галузей АПК може бути досягнута організацією регіональних інституційних утворень, однією з функцій яких буде моніторинг стійкості функціонування всіх елементів системи та прогнозування майбутніх станів системи на основі закону структурно-функціональної стійкості систем. На державному рівні регіональні інститути об'єднуються в службу контролю та управління продовольчою безпекою країни.

Продовольча безпека регіону значною мірою залежить від рівня його соціально-економічного розвитку та ним визначається. Крім сільськогосподарських, маркетингових, ресурсних та інших процесів, пріоритетними для контролю та управління в регіоні є соціально-економічні процеси, що утворюють відокремлену систему, яка впливає на всі інші процеси. Соціально-економічний розвиток регіону являє собою систему, що самоорганізується та перебуває в різні моменти часу в різних станах рівноваги. Фазові переходи від нестабільності до стабільного стану відповідають функції саморозвитку складних систем [15, с. 26], здійснюються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів системи та відбуваються протягом відносно короткого проміжку часу. Після початку фазового переходу стан системи приходить у новий або повертається в колишній рівноважний стан, поки умови, що змінилися, не викличуть новий перехід. Побудова управління та контролю стану системи повинно виходити з цих умов розвитку. Стадіальні стани відносної стабільності уможливають побудову стійких до загроз і ризиків систем продовольчої безпеки регіону та держави на основі закону структурно-функціональної стійкості систем.

Ураховуючи це, виходимо з припущення, що зміна частки витрат на харчування в бюджетах домогосподарств відбувається не лінійно і безперервно, а стадіально, з переходом у новий відносно рівноважний стан. Відповідно до закону структурно-функціональної стійкості систем, рівноважні стани групуються навколо певних рівноважних станів, які називають атракторами. На значення атракторів виходять процеси еволюції в результаті загасання проміжних, перехідних процесів [9, с. 226].

За законами самоорганізації складних систем, гармонійними і стійкими визнаються системи, основні частини яких співвідносяться між собою величиною β_s , зворотної до золотой p -пропорції, та її інваріантів. «Золота пропорція – це система гармонійно взаємопов'язаних ... фізичних властивостей, що утворюють

математичну систему, що відображає динамічні взаємозв'язки властивостей тіл» [10, с. 3]. Інваріанти β_s утворюються дійсними коренями рівняння (1):

$$x^{s+1} + x^s - 1 = 0 \quad (1)$$

де s – ранг кратності, який набуває натуральних значень: 0, 1, 2, 3, ...

Навколо значень атракторів β_s групуються співвідношення частин системи при її виході на стабільний етап існування. Тобто безліч відносно стійких станів організації відкритого нелінійного середовища, до яких прагнуть процеси в цьому середовищі, і звані спектром структур відкритого нелінійного середовища, чисельно виражаються співвідношеннями β_s [9, с. 227]. Кожна система переходить у свій гармонійний стан у разі, коли її відносна ентропія відповідає рівнянню структурної гармонії систем:

$$H = - \sum_{k=1}^N p_k \log p_k = \beta_s \log N. \quad (2)$$

де H – ентропія гармонійної системи, що має N станів. Значення β_s атракторів – дійсних коренів рівняння (1) залежно від рангу кратності S представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Значення атракторів β_s згідно з рангом кратності S та діапазон значень τ -пропорції відповідного рангу кратності

s	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
β_s	0,618	0,6823	0,7245	0,7549	0,7781	0,7965	0,8117	0,8286	0,8425	0,8551
Δ_s	0,0096	0,0079	0,0069	0,0061	0,0055	0,0051	0,0047	0,0043	0,0039	0,0036
s	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
β_s	0,8667	0,8774	0,8873	0,8967	0,9054	0,9137	0,9215	0,929	0,9361	0,9429
Δ_s	0,0033	0,0031	0,0028	0,0026	0,0024	0,0022	0,0020	0,0018	0,0016	0,0014
s	21	22								
β_s	0,9494	0,9557								
Δ_s	0,0013	0,0011								

Джерело: розрахунки автора

Для кожного значення β_s існує область щодо рівноважного стану Δ_s , що визначається статистично значущим $\pm 2,5\%$ діапазоном значень τ -пропорції відповідного рангу кратності (табл. 1). Діапазон значень τ -пропорції відповідного рангу кратності розраховується за формулою:

$$\Delta_s = (1 - \beta_s) * 2,5/100 \quad (4)$$

У дослідженні фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України [11] рівень бідності в Україні, визначений за відносним критерієм 75% медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат (далі – відносний рівень бідності), за перші 6 місяців 2013 р. становив 1164 грн. [11, с. 1]. На рівні відносної бідності і нижче нього в Україні живуть 25,4% населення (таблиця «Рівень бідності за I півріччя 2011-2013 рр. По регіонах України, %») [11, с. 11]. На підставі даних, наведених у таблиці [11, с. 11], визначається частка забезпеченого населення, що живе вище рівня відносної бідності, по регіонах України. Розрахунок здійснюється за формулою:

$$R_L^R = 1 - P_L^R \quad (5)$$

де R_L^R – частка населення, що живе вище рівня відносної бідності; P_L^R – частка населення, що живе нижче рівня відносної бідності (табл. [11, с. 11]).

Результати розрахунків представлено в табл. 2. Жирним шрифтом виділено частки щодо забезпеченого населення за відносним критерієм, які є в межах рівноважного діапазону $\beta_s \pm \Delta_s$ (табл. 1).

Таблиця 2

Частка населення, яке живе вище відносного критерію рівня бідності, за перше півріччя 2011-2013 роки. По регіонах України, %

Регіони	За відносним критерієм		
	6 міс. 2011	6 міс. 2012	6 міс. 2013
АР Крим	75,0	73,3	74,5
Вінницька	77,6	79,3	75,3
Волинська	67,7	62,7	64,7
Дніпропетровська	71,2	73,3	72,6
Донецька	78,1	79,0	74,7
Житомирська	62,5	68,4	61,3
Закарпатська	68,5	73,6	78,4
Запорізька	84,4	84,9	84,4
Івано-Франківська	74,2	68,9	73,6
Київська (без м. Києва)	77,4	76,1	76,5
Кіровоградська	62,2	55,4	67,8
Луганська	70,8	78,4	74,1
Львівська	66,9	69,5	70,2
Миколаївська	80,9	82,9	81,4
Одеська	73,3	65,0	66,8
Полтавська	80,5	68,0	76,2
Рівненська	60,8	54,4	53,9
Сумська	77,5	62,9	64,0
Тернопільська	65,0	56,0	56,7
Харківська	84,5	81,9	82,7
Херсонська	76,2	73,7	69,7
Хмельницька	64,0	68,2	69,8
Черкаська	85,7	79,2	84,4
Чернівецька	75,2	64,1	80,9
Чернігівська	76,4	78,3	82,1
м. Київ	93,6	90,9	93,6
Україна	75,5	73,9	74,6

Джерело: розробка автора на основі таблиці [11, с.11]

У 36 випадках із 81 частка забезпеченого населення є в зоні рівноважного стану (у таблиці виділено жирним шрифтом). Частка забезпеченого населення в межах діапазону $\beta_s \pm \Delta_s$ свідчить про рівноважний соціально-економічний стан населення в цих регіонах України в зазначені проміжки часу. Частка випадків рівноважного стану – 44,4%. Імовірність влучення неперервної випадкової величини X в інтервал $\beta_s \pm \Delta_s$ при нормальному розподілі за розрахунками комп'ютерної програми Wolfram | Alpha становила 11,40% [12]. Фактичне перебування частки відносно забезпеченого населення в областях рівноважного стану в 3,94 раза перевищує імовірнісні значення. Це свідчить про підпорядку-

вання часток найбільш вразливих і забезпечених верств населення закону структурно-функціональної стійкості систем. З цього випливає важливий наслідок: співвідношення часток забезпеченого та бідного населення не є випадковою величиною, а у всякий момент часу прагне до величини, яка характеризує стабільний соціально-економічний стан регіону. Це обумовлює структуру та обсяги споживання продуктів харчування найменш забезпеченими верствами населення в регіоні. Визначення номенклатури, обсягів виробництва та поставок економічно доступного населенню продовольства є необхідною складовою стратегії продовольчої безпеки регіону.

Отже, незважаючи на множинність різних процесів, що відбуваються в системі соціально-економічного розвитку регіону, завдяки спільності математичного опису та закономірностей самоорганізації, прогнозування станів системи є не тільки необхідним, а й можливим.

Оптимізація керуючого та організуючого впливу держави та вимог самоорганізації системи досягається встановленням раціонального співвідношення характеристик стійкості та економічної ефективності. Під стійкістю системи розуміється «... здатність динамічної системи зберігати рух по наміченій траєкторії (підтримувати намічений режим функціонування), незважаючи на збурення, що на неї впливають» [13, с. 368]. Під економічною ефективністю розуміється результативність системи, що виражається у відношенні кінцевих результатів її функціонування до затрачених ресурсів. Досягнення економічної ефективності та стійкості економічної безпеки держави забезпечується структурно-функціональною гармонійністю системи, яка утворюється встановленням інваріантних пропорцій компонентів, що формують систему. У стані стійкості система вирізняється найбільшою ефективністю, максимальною продуктивністю і найменшими ресурсними втратами. Досягнення такої стійкості повинно бути складовою забезпечення безпеки. Закономірно, що фазовий перехід з одного стійкого стану до іншого змінює структуру системи. Така зміна викликає необхідність одночасного коригування стратегії продовольчої безпеки та її складових.

Ці висновки і проведені дослідження дають змогу сформулювати принцип пропорційності – у процесі самоорганізації в умовах операціональної замкнутості – для досягнення стану стійкості та ефективності компоненти, що формують систему, у своєму дуалістичному діленні поєднуються у співвідношеннях β_s атракторів.

На основі дослідження з урахуванням принципу пропорційності науково обґрунтовано та подано принципово нове формулювання закону структурно-функціональної стійкості систем:

Інваріанти золотого перетину, до співвідношень яких у процесі самоорганізації прагнуть компоненти операціонально замкнутих систем, у динамічному розвитку періодично утворюють квазістаціонарний режим свого існування, набуваючи структурно-функціональної стійкості, є необхідною умовою гармонійного і рівноважного існування складних об'ємних систем.

Таке формулювання закону структурно-функціональної стійкості систем наповнює поняття фундаментальним теоретичним і методологічним змістом, який дає змогу поширити дію цього закону на складні відкриті системи будь-якого контенту. З урахуванням цього будуються стандарти стратегії і тактики продовольчої безпеки регіону, які містять такі складові (розробка автора з використанням матеріалів [14, с. 94-95]) :

1. Оцінка статусу системи продовольчої безпеки регіону.
2. Оцінка структурно-функціонального стану системи.

3. Визначення ступеня рівноважності системи порівнянням результатів оцінки зі значеннями β_s атракторів.

4. Контроль надійності та життєздатності системи.

5. Дослідження проблеми надмірності системи.

6. Розрахунок ентропії «гармонійної» системи за формулою (2).

7. Розробка системи оптимального регіонального продовольчого балансу з урахуванням соціально-економічного стану населення регіону.

8. Формулювання принципів перебудови і контрольних параметрів реструктуризації виробництва в регіоні.

8. Розробка заходів щодо стимулювання виробництва продовольства з урахуванням соціально-економічного стану регіону.

9. Упровадження заходів виробництва продовольства за пріоритетними напрямками і соціально-економічних заходів щодо збереження рівноважного стану структури суспільства.

Стандарти стратегії продовольчої безпеки регіону, що використовують закон структурно-функціональної стійкості систем та принцип пропорційності, дають змогу мінімізувати втрати і диспропорції в періоди нерівноважного соціально-економічного стану суспільства. Знання тенденцій розвитку дає можливість прогнозувати виробництво і постачання, стимулювати забезпечення найбільш вразливих верств населення фізично та економічно доступними якісними продуктами харчування.

Висновки

Принцип пропорційності компонентів у системі є найважливішим постулатом економічної та політичної стабільності економічної безпеки регіону і держави. Визначення вихідних індикаторів рівня бідності населення і опора на принцип пропорційності дають змогу з максимальною вірогідною точністю визначити завдання, стратегію і тактику продовольчої безпеки та перспективи розвитку регіону.

Методологія базується на основі закону структурно-функціональної стійкості систем і дотримання принципу пропорційності та дає можливість у режимі реального часу прогнозувати потребу в обумовлених ситуацією видах продовольства, яке населення зможе придбати в нових економічних умовах. Це особливо важливо в період економічних криз і стагнації. Представлена методика дає змогу вирішувати завдання продовольчого забезпечення населення необхідним і достатнім продовольством, не допускаючи прихованого і явного голоду, та, як наслідок, соціальної напруженості в суспільстві.

Література

1. Урманцев Ю. А. Симметрия природы и природа симметрии (Философские и естественно-научные аспекты) / Ю. А. Урманцев. – М. : Мысль, 1974. – 229 с.

2. Абалкин Л. И. Новый тип экономического мышления / Л. И. Абалкин. – М. : Экономика, 1987. – 191 с.

3. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность России. Общий курс / В. К. Сенчагов. – М. : Дело, 2005. – 896 с.

4. Гець В. М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія. У 2 ч. – Ч. 1 / за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 389 с.

5. Дейнеко Л. В. Развитие харчової промисловості України в умовах ринкових перетворень (проблеми теорії та практики) / Л. В. Дейнеко. – К. : Знання, 1999. – 331 с.

6. Лукинов І. Економічні трансформації наприкінці ХХ ст. / І. Лукинов. – К. : НАН України, 1997. – 428 с.

7. Саблук П. Т. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм влас-

ності та господарювання : [колективна монографія у двох томах]. – Т. 1 / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – 425 с.

8. *Хакен Г.* Тайны природы. Синергетика : учение о взаимодействии / Г. Хакен. – Москва-Ижевск : Институт компьютерных исследований, 2003. – 320 с.

9. *Князева Е. Н.* Законы эволюции и самоорганизации сложных систем / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М. : Наука, 1994. – 236 с.

10. *Черняев А. Ф.* Золотые размерности естествознания / А. Ф. Черняев. – М. : ПОЛИ-ПРИНТ, 2006. – 40 с.

11. Комплексна оцінка бідності в Україні та регіонах за перше півріччя 2011-2013 рр. Аналітична записка / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://idss.org.ua/archiv/Bidnist_2013

12. Вероятность попадания случайной величины в заданный интервал / Программа расчета Wolfram|Alpha [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wolframalpha-ru.com/2013/01/blog-post.html>

13. Экономико-математический словарь / [сост. Лопатников Л. И.]. – М. : ВО Наука. – 1993. – 448 с.

14. *Егорова-Гудкова Т. И.* Продовольственная безопасность как инвариант системы экономической безопасности государства / Т. И. Егорова-Гудкова, Н. С. Морозюк, Н. В. Поп // «Инновации в науке» / Сборник статей по материалам XXIII международной заочной научно-практ. конф., 12 августа 2013 г. – Новосибирск : Изд-во «СибАК», 2013. – С. 86-96.

УДК 330.5

К.М. Озданський
кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету менеджменту,
Дніпропетровський регіональний інститут
державного управління Національної академії
державного управління при Президенті України

Економічне зростання через призму формування можливостей його забезпечення

У статті досліджено механізм розподілу ВВП на кінцеві споживчі витрати і валове нагромадження впродовж 1990-2012 рр. у контексті формування джерельної бази забезпечення економічного зростання. Виявлено деструктивні аспекти в політиці економічного зростання і обґрунтовано заходи щодо його підтримання в перспективі.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, розподіл, кінцеві споживчі витрати, валове нагромадження, співвідношення, економічне зростання, деструкції, перспективи.

К.Н. Озданский
кандидат экономических наук, доцент,
декан факультета менеджмента,
Днепропетровский региональный институт
государственного управления Национальной академии
государственного управления при Президенте Украины

Экономический рост сквозь призму формирования возможностей его обеспечения

В статье исследован механизм распределения ВВП на конечные потребительские расходы и валовое накопление в течение 1990-2012 гг. в контексте формирования ис-

точниковой базы обеспечения экономического роста. Выявлены деструктивные аспекты в политике экономического роста и обоснованы меры по его поддержанию в перспективе.

Ключевые слова: валовый внутренний продукт, распределение, конечные потребительские расходы, валовое накопление, соотношение, экономический рост, деструкции, перспективы.

Ohdanskiy Kyrylo
*PhD in Economics, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Management
Dnipropetrovsk Regional Institute
of Public Administration of the National Academy
of Public Administration of the President of Ukraine*

Economic Growth in the Light of the Provision Possibilities Formation

The article investigates the mechanism of GDP distribution by final consumption expenditure. The work deals with the gross capital formation during 1990-2012 years. The analysis is performed in the context of the source base formation for economic growth. The various aspects of the economic growth policy are identified. Author justified the actions with respect to its maintenance in the long term.

Keywords: gross domestic product, distribution, final consumption expenditure, gross capital, the proportion of economic growth, degradation and prospects.

Постановка проблеми

Світовий соціально-економічний розвиток характеризується нестримним прагненням людства до забезпечення безупинного економічного зростання. Сповідування такої точки зору базується на підході, за яким економічне зростання виступає джерелом підвищення добробуту. Основна мета економічного зростання полягає у збільшенні виробництва матеріальних благ, необхідних для задоволення постійно зростаючих потреб суспільства в цілому і кожного з його членів зокрема. Збільшення виробництва матеріальних благ головна, але не єдина складова економічного зростання. Воно неможливе без нагромадження факторів виробництва. Власне через процес нагромадження економічне зростання постає в якості прогресуючої зміни здатності національної економіки до реалізації своїх виробничих можливостей. Для України проблема економічного зростання назріла ще з радянських часів. Однак у тому контексті, якого вимагала соціалізація ринкової економіки, вона постала в принципово іншій площині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Основний внесок у вирішення проблеми економічного зростання на національних теренах та в країнах пострадянського табору зробили такі вчені: В. Васильченко [11], О. Динкін [8], В. Ерасов [11], Б. Крижанівський [11], Р. Кучуков [6], М. Маковецький [5], С. Мостевенко [10], С. Мочерний [2], В. Онікієнко [11], С. Панчишин [13], В. Тарасевич [9] та інші. Їхні напрацювання охоплюють питання суті, метрології та механізму регулювання економічного зростання, визначення природи і величини потенціалу забезпечення зростання економіки та впливу рівня його використання на суспільну динаміку.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Попри стійкий інтерес до цієї проблеми, безліч її аспектів залишаються недостатньо висвітленими й потребують подальшого дослідження. Цього вимагають, перш за все, економічні результати майже двадцятичотирирічної ходи до вершин соціальної держави з ринковим механізмом активізації економічної діяльності. За станом на початок 2013 р. валовий внутрішній продукт (ВВП) України не перевищував 69,4 % обсягу 1990 р. [1]. До того ж, до зміни теоретико-методологічних і управлінських підходів із забезпечення економічного зростання примушує перехід до інноваційної моделі суспільного розвитку. В основному йдеться не стільки про створення нової парадигми економічного зростання, скільки про задіяння потенціалу наявних наукових розробок з метою зосередження управлінської практики на всьому спектрі питань проблеми, а не лише окремих, забезпечуючи фрагментарне втручання у виробничі і розподільчі процеси.

Формування цілей статті

Метою статті є встановлення реалій розподілу ВВП, а також загального напрямку зміни показників, що відтворюють характер споживання й нагромадження, механізми генерування співвідношень між ними та порівняння з практикою країн із різним рівнем розвитку щодо підтримання економічної динаміки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Основним показником економічного зростання є ВВП. Тому проблеми економічної динаміки полягають у його формуванні та розподілі. Перш за все, відсоткова частка ВВП у структурі ВСП у період із 1985 по 2012 р. знизилася з 45,1 до 44,6%. Доречним є питання щодо його складових, а саме кінцевого споживання і накопичення, які оконтурюють процеси змін частки ВВП у випуску товарів і послуг.

Кінцеві споживчі витрати (КСВ) на початок 2013 р. становили в структурі ВВП 85,5% проти 76,6% у 1985 р. і 73,7% у 1990 р. [1]. За умови звуження досліджуваного періоду до меж 1990-2012 рр. тенденція зі зміною показника питомої ваги ВН у ВВП набувала більш чітких контурів.

Як правило, для характеристики відносної швидкості зміни рівня ряду динаміки в одиницю часу використовують такий показник як темп зростання. Згідно з рисунком у період 1990–2008 рр. зміни питомої ваги КСВ у ВВП обумовлювалися коливанням навколо її значення 1990 року.

Щодо частки ВН у ВВП, то її зміни можна ідентифікувати зі сплесковим ха-

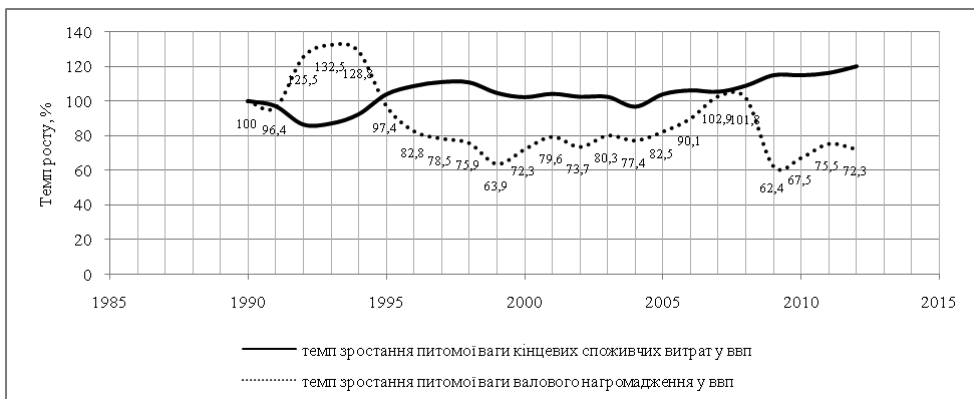

Рис. Темп зростання питомої ваги КСВ та ВН у ВВП України, % до 1990 р.

Джерело: розраховано автором за даними [1]

рактором із наявністю чіткого відтворення підйомів і спадів. Для виявлення загальної тенденції змін по цих показниках нами було застосовано такий інструментальний прийом як аналітичне вирівнювання. Згладжені емпіричні дані описували напрямом змін показників такими рівняннями:

$$\bar{y}(t)_{\text{КСВ}} = 93,23 + 0,918t \quad (1)$$

$$\bar{y}(t)_{\text{ВН}} = 107,53 - 1,642t \quad (2)$$

Коефіцієнти регресії при t у рівняннях (1) та (2) дають змогу стверджувати, що в період з 1990 на 2012 рр. частка КСВ у ВВП щорічно зростала на 0,918 в.п, а питома вага ВН у ВВП – зменшувалася на 1,642 в.п.

При осмисленні вектора цих змін потрібно врахувати те, що механізми їхнього генерування не лише не виключають, а навпаки, передбачають можливість корекції державними інституціями траєкторії розвитку. І принципово значущим є те, щоб таке втручання здійснювалося на засадах досягнення оптимальної достатності за рівнем того й іншого показника.

Попри розмаїття наукових праць у царині оптимізації зокрема питоюї ваги ВН його нижньою межею є норма у 20%, а раціональною за досвідом США та інших розвинених держав світу – 25-26% [2, с. 349]. За станом на кінець 2009 р. валове нагромадження у ВВП Німеччини не перевищувало 17,0%, Італії – 18,9%, Великої Британії – 14,6%, Франції – 20,6%, Росії – 18,5%, Швеції – 17,4%, Польщі – 22,2%, США – 17,7%, Японії – 24,1% [3, с. 86, 87; 4, с. 72]. Принаймі принципової різниці між складеним на теренах України рівнем ВН і виокремленим у різних країнах соціальної орієнтації не віднайти.

В економічній літературі виділяють, окрім раціональної, ще й мінімальну та оптимально можливу норму нагромадження. Оптимальна норма нагромадження коливається в межах вищеназваних, а саме від 4 до 32% [5, с. 57]. Такий досить розширений діапазон у пропонованих до практичного використання нормах нагромадження засвідчує те, що навряд чи існує досконалий і незалежний від суб'єктивних поривів механізм визначення рівня цього показника для конкретного періоду часу. Ми вважаємо, що раціональні норми нагромадження у відповідний циклічний період розвитку для кожної окремо взятої країни повинні бути різними.

Зокрема, у 1931 р. в період індустріалізації в СРСР норма нагромадження була доведена до 33-35% [6, с. 6]. У повоєнний період вона наближалася до 40% і навіть перевищувала цей рівень [7, с. 351].

За станом на початок 2009 р. питома вага валового нагромадження у Китаї перевищувала 43,5% [3, с. 87]. У так званих країнах-експортерах промислових виробів з країн, що розвиваються (Китай, Індія), норма нагромадження в останні роки ХХ ст. становила не менше 30,0%, а з переходом у третє тисячоліття підвищилася до 40,0% [8, с. 69]. Цей стрибок, на наш погляд, засвідчує зорієнтованість на інтенсивне нарощування і оновлення виробничого апарату цих країн. До того ж така інформація як жодні інші дані пояснює високі та довготривалі темпи економічного зростання. Згідно з офіційними даними в Китаї впродовж 2002-2009 рр. середньорічні темпи приросту ВВП становили 9,5% [3, с. 81].

Ми не схильні наполягати на досягненні цих підвищених удвічі порівняно з українськими стандартами норм валового нагромадження. Однак за результатами досліджень відомо, що при нормі нагромадження на рівні 15-20% «...інвестиційний процес, а відповідно й економічне зростання в цілому забезпечується за рахунок припливу ресурсів зовні» [8, с. 70].

Згідно з практикою країн із різним рівнем розвитку слідує факт існування

в кожній із них певної здатності до наслідування механізмів, які дають змогу запам'ятовувати і в конкретні проміжки часу розпізнавати прийнятні співвідношення між ВН і КСВ з наданням переваги тому чи іншому складнику. Така постановка питання звичайно є дискусійною. Просте перекидання ресурсів з фонду споживання до фонду нагромадження і навпаки лише посилять суперечність між розширеним відтворенням і споживання населення.

Розглядаючи під цим кутом зору проблему економічного зростання в Україні, слід підвести ризику під ракурсом формування співвідношення між ВН і КСВ. У час становлення незалежної України український учений В. Тарасевич наголошував, що «...імперативом є перехід до нового, переважно соціально-інтенсивного типу відтворення» [9, с. 75]. Його змістом він убачав «...забезпечення гармонізованих глибоких зсувів у соціальній спрямованості та інтенсифікації відтворювального процесу...» [9, с. 75, 76]. Однак реалії є такими, що досі так і не вироблено єдиної думки відносно оптимального співвідношення між споживанням і нагромадженням. За результатами змін, які мали місце у споживанні та виробничому й невиробничому нагромадженні, безпідставно стверджувати про формування в Україні у 1990-2012 рр. економіки, яка не спрямована на задоволення потреб та інтересів населення і водночас не передбачає розширеного відтворення. До такої констатації схиляють реалії, за якими станом на початок 2013 р. співвідношення між споживанням і нагромадженням у структурі ВВП становило 88,3 : 19,8 при оптимальному 75 : 25 [10, с. 591]. Є всі підстави норму нагромадження в Україні підняти на 5-6,5 в.п.

З метою більш точного уявлення щодо характеру зв'язку між темпами змін параметрів кінцевого використання ВВП і темпами його зростання нами кількісно досліджено ці явища. У контексті такої концепції нами була прийнята до моделювання та статистика щодо темпів зростання ВВП залежно від темпів росту КСВ, ВН і ВН основного капіталу, яка сформулася у відповідних роках. Кореляційні рівняння зв'язку між ними мають вигляд:

$$\bar{y}(t)_{\text{внн (КСВ)}} = 69,051 + 0,456x \quad (3)$$

$$\bar{y}(t)_{\text{внн (ВН)}} = 89,835 + 0,302x \quad (4)$$

$$\bar{y}(t)_{\text{внн (ВНюК)}} = 85,963 + 0,362x \quad (5)$$

За статистичними параметрами рівнянь (3)-(5) на національних теренах упродовж 1990-2012 рр. реалізовувалася політика, за якою кожен відсоток зростання КСВ забезпечував приріст ВВП на 0,456%, відсоток зростання ВН – на 0,302% і відсоток зростання ВН основного капіталу – на 0,362%. Ці висновки є досить важливими в методологічному відношенні. З них слідує не стільки розкриття напрямів використання ВВП як доходу й забезпечення через них його зростання, скільки осмислення логіки економічної динаміки, усвідомлення принципів державної політики щодо джерел формування доходів, а відповідно й підтримання економічного зростання. Це водночас є тлумаченням можливих перспектив.

Спираючись на подані узагальнення, можна з достатньою ймовірністю стверджувати про домінування в політиці розподілу отриманого доходу споживацької ідеології, хоча споживання як процес задоволення потреб є змістом економічної діяльності людини. Ми живемо у світі динамічних процесів, і природно, що суспільний прогрес викликає до життя нові потреби або так звані інноваційні способи задоволення знаних і сформованих потреб. Можливо, це прозвучить парадоксально, але зростання потреб не має історичних меж і неможливо на них

встановити граничну межу, натомість завжди існує об'єктивний ліміт ступеня і способу їх задоволення. Зрештою саме виробнича здатність визначає споживання, його якісні та кількісні характеристики.

Сприйняття «нової ринкової економіки» як стійкого джерела зростання добробуту переважної частини населення перетворилося на детермінанту схильності до зазіхань на дохід, що виходить за межі раціонального, а то й розумного у споживанні. В особливій мірі останнє разом із формулою «market discounts everything» призвело до розриву платоспроможного попиту і пропозиції.

Знову ж таки можна очікувати заперечення, що сплеск споживання рівноцінний інвестуванню, оскільки виступає стимулом до нарощування виробництва та зростання зайнятості. Але ж інвестуванню зарубіжного товаровиробника, оскільки підвищеним попитом користувалися у виокремлений період саме імпортні товари. Виокремлена ситуація зі споживанням в силу його протинаправлених змін щодо обсягів ВН означає не що інше як зниження останнього. Обсяг валового нагромадження основного капіталу за станом на кінець 2012 р. становив лише 24,8% рівня 1990 року.

Такий обсяг не можна вважати достатнім для інноваційного забезпечення економічного зростання. Якщо звернутися до статистики потреб минулого, то за свідченнями фахівців у 1990 р. тільки машинобудівний комплекс промисловості потребував на цілі простого і розширеного відтворення основних виробничих фондів близько 45,6 млрд. дол. [11, с. 32]. Це пояснювалося тим, що лише 20,0% машин і устаткування галузі відповідало світовому технологічному рівню, 54,0% – потребувало докорінної модернізації, а 25,0% – негайної заміни [12, с. 15].

Відомо, що «...країни, які споживають вищий відсоток своїх доходів, а інвестують менший, розвиваються повільніше» [13, с. 98]. Доречно зробити посилення на досвід Китаю, дотримання яким частки нагромадження удвічі більшою порівняно з Україною дало змогу впродовж 1990-2000 рр. збільшити у 2,6 раза загальний обсяг ВВП, а в період з 2000 по 2008 рр. – ще на 218% при індексіві споживчих цін у 120% [8, с. 15].

Висновки

Можна впевнено стверджувати, що економіка України стагує саме через відсутність інвестиційних вкладень і притоку інвестиційних ресурсів ззовні. З переходом у систему координат XXI ст. для забезпечення зростання ВВП необхідно здійснити максимально можливий приріст ВН у цілому та ВН основного капіталу і стабілізувати або дещо знизити на певний час КСВ. При цьому країна, націлена на інноваційне забезпечення економічного зростання, потребуватиме не тільки запозичених, а й власних інноваційно-інвестиційних ресурсів.

Література

1. Державна служба статистики України [сайт] : статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
2. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посібник / С. В. Мочерний. – К. : ВЦ «Академія», 1999. – 592 с.
3. Россия и страны мира. 2010 : Статистический сборник / Росстат. – М. : ИИЦ «Статистика России», 2010. – 372 с.
4. Россия и страны-члены Европейского Союза. 2011 : Статистический сборник / Росстат. – М. : ИИЦ «Статистика России», 2011. – 268 с.
5. Инвестиции как ключевой фактор экономического роста / М. Ю. Маковецкий // Финансы и кредит. – 2007. – № 4 (244). – С. 55-62.
6. Кучуков Р. Государственный сектор как локомотив модернизации / Р. Кучуков // Экономист. – 2010. – № 9. – С. 3-14.

7. История Второй мировой войны 1939-1945 гг. В 12 томах – Т. VIII : Крушение оборонительной стратегии фашистского блока / Глав. ред. ком. : ...А. А. Гречко (председатель) и др. – М. : Воениздат, 1977. – 536 с.

8. Мировая экономика : прогноз до 2020 года / Под ред. А. А. Дынкина ; ИМЭМО РАН. – М. : Магистр, 2008. – 429 с.

9. Тарасевич В. Н. Эффективность общественного производства : сущность и механизм роста / В. Н. Тарасевич. – К. : Вища шк., 1991. – 191 с.

10. Мостевенко С. Норма нагромадження / С. Мостевенко // Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 2 / Редкол. : ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2001. – 848 с.

11. Конверсия, рынок, труд : монография / В. С. Васильченко, В. В. Ерасов, Б. Н. Крыжановский, В. В. Оникенко. – К. : НЦ ЗРТ, 1994. – 206 с.

12. Кризис экономики и механизм выхода из него // Экономика и жизнь. – 1992. – № 32. – 28 с.

13. Панчишин С. Макроекономіка : Навч. посіб. / С. Панчишин. – К. : Либідь, 2001. – 616 с.

УДК 338.439

І.І. Румик
кандидат економічних наук,
кафедра фінансів, обліку та аудиту,
Університет економіки та права «КРОК»

Системний підхід до забезпечення продовольчої безпеки

У статті здійснено теоретичний аналіз сутності системи продовольчої безпеки на основі системного підходу. Обґрунтовано практичні напрями вдосконалення системи продовольчої безпеки з використанням комплексного аналізу взаємодії її міжсистемних елементів.

Ключові слова: система, системний підхід, комплексний аналіз, модель, продовольче забезпечення, система продовольчої безпеки.

И.И. Румык
кандидат экономических наук,
кафедра финансов, учета и аудита,
Университет экономики и права «КРОК»

Системный подход к обеспечению продовольственной безопасности

В статье проведен теоретический анализ сущности системы продовольственной безопасности на основании системного подхода. Обоснованы практические пути усовершенствования системы продовольственной безопасности с использованием комплексного анализа взаимодействия ее межсистемных элементов.

Ключевые слова: система, системный подход, комплексный анализ, модель, продовольственное обеспечение, система продовольственной безопасности.

I. Rymyk
Ph.D. in Economics,
Accounting and Audit Department,
“KROK” University

System Approach for Food Security Provision

In the article the theoretical analysis of essence of food security system is made on the basis of system approach. The practical directions of the existent system of food security improvement are grounded with the use of complex analysis of co-operation of its intersystem elements.

Keywords: system, system approach, complex analysis, model, food provision, food security system.

Постановка проблеми

Продовольча безпека держави є важливим елементом системи національної безпеки, яка характеризує економічну стійкість і політичну незалежність, здатність держави забезпечувати елементарні першочергові основні потреби населення без шкоди для економічних інтересів.

В Україні склалася малоефективна продовольча система, яка не забезпечує досягнення визначених цілей аграрної політики, зокрема формування належного рівня продовольчої безпеки держави. У процесі державного регулювання продовольчої безпеки ігнорується системний принцип, а основну увагу зосереджено на окремих аспектах цього складного соціально-економічного питання. Тому необхідною є комплексна аграрна політика з відповідним інституційно-нормативним забезпеченням, що стане передумовою належного рівня продовольчої безпеки держави.

Це об'єктивно потребує подальшого теоретичного аналізу сутності системи продовольчої безпеки та обґрунтування практичних напрямів розбудови механізму формування продовольчої безпеки держави на основі системного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Забезпечення продовольчої безпеки визначено одним з основних напрямів державної політики з питань національної безпеки у сфері економіки [1, с. 3]. Стратегія національної безпеки передбачає необхідність послідовного проведення реформ, забезпечення пріоритетного розвитку агропромислового комплексу як основи продовольчої безпеки [2, с. 3-13]. Вагомий внесок у теорію і практику, а також методологію дослідження поняття «продовольча безпека» зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: О. Гойчук [3], А. Крисальний [4], М. Малік [5], П. Саблук [6], Е. Серова [7], О. Скидан [8], Ю. Хромов [9], Д. Шахов [10]. Теорію системного аналізу та системної методології досліджували Дж. Клір [11], М. Месарович [12], Т. Сааті [13], У.Р. Ешбі [14] та інші.

Попри значну кількість теоретичних і практичних напрацювань щодо виявлення впливу інтеграційних, глобалізаційних та інших процесів на зростання економіки, напрями посилення та особливості сучасних досліджень продовольчої безпеки з огляду на загострення політично-військової, фінансової, соціальної кризи залишаються не достатньо розкритими.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Формування системи продовольчої безпеки передбачає взаємозв'язок між агропромисловою та зовнішньоекономічною діяльністю, забезпечення якості

та безпеки продуктів харчування, досягнення раціональних норм споживання продовольства населенням. Очікувалося, що аграрна реформа, перебудова відносин власності призведуть до активізації суспільної діяльності та підвищення ефективності агропромислового виробництва на основі ринкової економіки. Однак учені зазначають, що «внаслідок некомплексного підходу до найважливіших організаційно-економічних розрахунків у виборі шляхів і способів її досягнення, послаблення функції державних органів, посилення деструктивних процесів, виникла стагнація ідей і практичних дій в аграрній сфері країни» [4, с. 113].

Як зазначає В.Г. Алькема [15, с. 13], складність методологічної ситуації у сфері дослідження проблем безпеки полягає у відсутності необхідного інструментарію. Базовим у методології повинен бути принцип цілісності.

На думку О.В. Скидана [8], інституціоналізація процесу формування продовольчої безпеки передбачає впровадження владними інституціями адекватних засобів регулювання, насамперед, правових. Однак прийняті законодавчі акти мають суто декларативний характер і не визначають чітких механізмів управління системою продовольчої безпеки. Відсутні визначення об'єктів і суб'єктів управління, їхніх функцій і завдань, методів управління, комплексні критерії та інтегровані показники оцінки ефективності державного регулювання системи продовольчої безпеки і в цілому система моніторингу виконання прийнятих стратегічних рішень. Це унеможливило здійснення ефективного управління в зазначеній сфері, викликає некерованість процесів розвитку, деструктивну конкуренцію між елементами системи за ресурси, безсистемний і нераціональний розподіл останніх тощо.

Без належної уваги залишаються проблеми розвитку продовольчих систем, незважаючи на наявність вагомих розробок з питань теорії економічного зростання і розвитку. Лише окремі автори [5; 16; 17] використовують у своїх дослідженнях синергетичний підхід до системного аналізу явищ і процесів у агропромисловому комплексі.

Таким чином, основною причиною негативних наслідків аграрної реформи є відсутність комплексного підходу до її формування та реалізації. Вважаємо, що успішне проведення реформ потребує глибокого теоретичного дослідження та обґрунтування, оскільки намагання запровадити досвід ведення господарської діяльності економічно розвинутих країн в умовах нестабільної вітчизняної економіки не дає дієвих і бажаних результатів. Тому продовольчу безпеку слід розглядати як об'єкт чи виробничо-економічну систему, для якої формулюються загальні принципи та закономірності розвитку. Виходячи із сучасних реалій, наявності внутрішніх і зовнішніх загроз, загальної економічної ситуації, ефективності та дієвості законодавчо-нормативної бази, вищезгадані проблеми ще довгий час будуть актуальними.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в дослідженні теоретико-методологічних засад організації продовольчої безпеки на основі системного підходу для комплексного аналізу та синтезу взаємодії її міжсистемних елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Продовольча безпека як економічна категорія має складну багаторівневу системну структуру. Система продовольчої безпеки формується як комплекс підсистем, необхідних і достатніх для забезпечення цільового призначення цієї системи – захист від загроз базисному інтересу держави і безперервному кількісному та

якісному забезпеченню її населення продовольством. Вона відноситься до класу економічних систем, які прийнято називати великими і складними.

Існує значна кількість визначень категорії «система», які розглядаються в межах загальної теорії систем та відносяться до загальних і до конкретних систем [18; 19]. До першої групи належать погляди на систему як множину об'єктів з їхніми відношеннями [19, с. 27; 20, с. 31]. До другої групи включають визначення цілісності як важливої властивості системи. При цьому «система – це комплекс взаємопов'язаних елементів, що утворюють цілісність» [15]. До третьої групи визначень відносять ті, що акцентують увагу на меті як основному системоутворювальному факторі. «Система – це набір взаємодіючих елементів, які можуть реалізувати визначену мету» [21].

Поняття «система» є одним із найважливіших у науці та всіх видах господарської діяльності. Воно вказує на взаємопов'язаність, взаємодію всіх явищ і процесів. Система – це сукупність елементів, що перебувають між собою в певних відносинах та зв'язках і створюють певну цілісність [22]. До найважливіших ознак системи належить те, що: 1) вона складається з множини елементів; 2) елементи певним чином впорядковані, взаємопов'язані та взаємодіють між собою; 3) її елементи становлять цілісність, єдність.

Наукова проблема безпеки будь-якої системи, на думку В.Г. Алькеми [15, с. 13], відображає реалізацію комплексу взаємопов'язаних інтересів і цілей відкритих економічних систем різного рівня ієрархії. Це дає підстави розглядати різні економічні системи як певні цілісності, що мають загальні стійкі, глибинні властивості та риси.

Як базові властивості складних систем Дж. Касті виділяє [23, с. 46-47]: зв'язність, складність і сталість. Він доводить, що ці властивості притаманні й економічним системам, та вважає, що структурна зв'язність і складність, динамічна складність (керованість), стійкість, адаптованість, ефективність, надійність і самоорганізація є основними чинниками життєдіяльності економічних систем.

Відповідно до теорії систем продовольчу безпеку як економічну систему (F_s) можна подати в такому вигляді:

$$F_s = [\{a_i\}, \{c_j\}], \quad a_i \in A, \quad c_j \in C, \quad (1)$$

де $\{a_i\}$ – множина елементів, що визначають продовольчу безпеку як економічну систему (A – це множина елементів системи продовольчої безпеки);

$\{c_j\}$ – множина взаємозв'язків, у яких містяться ці елементи (C – це множина взаємозв'язків між елементами продовольчої безпеки). На думку О.І. Гойчук [3], саме ці зв'язки визначають емерджентні властивості системи, а значить і функції системи на різних етапах її розвитку.

Система функціонує в тісній взаємодії із зовнішнім середовищем, тому доцільно говорити про поведінку системи як множину станів системи, коли перехід із одного стану до іншого визначається певною функцією. У цьому разі вона має такий вигляд:

$$F_s = [\{x\}, f : (x, y) \rightarrow X, D], \quad x \in X, \quad (2)$$

де $x = (x_1, \dots, x_n) \in X$ – множина поточних станів системи;

$y = (y_1, \dots, y_m) \in Y$ – множина поточних станів зовнішнього середовища;

$f : (X, Y) \rightarrow x$ – функція переходу від одного стану системи до наступного залежно від внутрішніх параметрів і впливу зовнішніх факторів;

$D \subseteq Y$ – множина допустимих станів системи або обмежень на них.

Як вважає О.І. Гойчук, [3], такий підхід дає змогу враховувати двоїстий характер продовольчої безпеки: з одного боку, як системи, що має власну структуру,

яка характеризується внутрішньою будовою її складових, з іншого – як системи, що розвивається за певними законами як єдине ціле.

Аналіз різноманітних тлумачень терміна «складна система» дає змогу виділити основні групи властивостей, що характеризують сукупність та складність систем; зв'язок систем із зовнішнім середовищем; цілеспрямованість систем; параметри їхнього розвитку та функціонування [20, с. 60-62].

Системні ознаки цілісного об'єкта якісно відрізняються від характеристик елементів системи, що свідчить про принципову неможливість зведення характеристик системи до суми її частин, тобто спостерігається емерджентність – поява нового, обумовленого виникненням між елементами системи синергетичних зв'язків. Синергетика – це вчення про взаємодію факторів виробництва. Предметом її пізнання є нелінійні процеси в усіх без винятку формах руху матерії. Деякі вчені теорію аналізу складних систем розглядають під назвою «синергетика», яка визначає теорію самоорганізації в системах різної природи [24].

Застосування основних положень синергетики для розроблення перспектив розвитку продовольчого забезпечення істотно змінює традиційні погляди на соціально-економічні явища.

Таким чином, у процесі дослідження складних систем постають завдання їхнього аналізу та синтезу. Основними ознаками таких систем, відповідно до синергетичного погляду, є [25]:

- нестабільність (складні системи прагнуть мати багато можливих варіантів поведінки);
- незвідність (складні системи виступають як єдине ціле і не можуть бути вивчені шляхом розбиття на частини, що розглядаються ізольовано);
- адаптивність (складні системи часто включають множину агентів, які приймають рішення і діють, виходячи із часткової інформації про систему в цілому та її оточення);
- емерджентність (складні системи продукують неочікувану поведінку, яку неможливо передбачити на основі знання властивостей їхніх складових, якщо розглядати їх ізольовано).

Основними перевагами системного підходу в дослідженні продовольчої безпеки є забезпечення можливості систематизації аналізу і синтезу складних процесів і явищ у продовольчій сфері, а також формування системного мислення.

На думку Н. Азовського, «системний підхід – це напрям методології наукового пізнання й соціальної практики, в основі якого лежить розгляд об'єктів як систем. Системний підхід орієнтує дослідників на розкриття цілісності об'єкта, на виявлення різноманітних зв'язків у ньому й зведення їх в єдину теоретичну картинку» [26, с. 43].

За допомогою комплексного підходу, що ґрунтується на об'єднанні розрізних систем знань різних наук, можна досягти як міжгалузевого, так і внутрішньодисциплінарного синтезу наукового знання. Важливою перевагою цього підходу є можливість спільного розгляду економічних об'єктів, які не є елементами однієї системи. Це дає можливість встановити особливості міжсистемної взаємодії різних за сутністю та структурою і поведінкою систем.

Водночас за допомогою методології системного аналізу можливо максимального точного сформулювати завдання на кожному етапі, визначити на кожному етапі метод, який найбільше відповідає суті постановки завдання.

Системний підхід ґрунтується на таких принципах: 1) єдності (розгляд системи як єдиного цілого і як сукупності частин); 2) розвитку (врахування змінюваності системи, її здатності до розвитку та нагромадження інформації з ураху-

ванням динаміки середовища); 3) глобальної мети (відповідальність за її вибір); 4) функціональності, спільності розгляду структури системи й функцій, із пріоритетом функцій над структурою; 5) поєднання децентралізації та централізації; 6) ієрархії (облік супідрядності й ранжування частин); 7) невизначеності (облік імовірного настання події); 8) організованості (виконання рішень).

Концептуально, на думку О.І. Гойчук [3], формування системи продовольчої безпеки може бути представлено у вигляді логічної моделі, у якій виділяють такі підсистеми: забезпечення, функціональна, цільова, контролююча і регулююча. Науковець О.І. Гойчук пропонує розглядати продовольчу безпеку як стійкість продовольчої системи, що динамічно розвивається і складається з функціональної та цільової підсистем. Функціональна підсистема охоплює виробництво продовольства, формування і розподіл продовольчих ресурсів. Цільова підсистема реалізує головну ціль продовольчої безпеки – споживання продуктів харчування. Продовольча система пов'язана з підсистемами фінансового, матеріально-технічного, інформаційного, кадрового та наукового забезпечення. Система індикаторів продовольчої безпеки є контролюючою підсистемою в системі формування національної продовольчої безпеки. Підсистема управління охоплює як ринкові механізми регулювання, так і заходи державного управління, що коригують дію ринкових регуляторів відповідно до стану і згідно з показниками контролюючої підсистеми [3].

Деякі вчені вважають, що об'єднання елементів системи продовольчої безпеки в підсистеми здійснюються на основі функціонального, організаційного, ресурсного і технологічного принципів [27].

Функціональний принцип означає, що підсистеми призначені та забезпечують своїми цільовими функціями, тобто інтегральними напрямками діяльності та результатами, реалізацію головної цілі системи – забезпечення продовольчої безпеки держави чи регіону.

Суть організаційного принципу полягає в тому, що підсистеми зв'язані організаційно та підпорядковані одна одній так, щоб найкраще забезпечити реалізацію головної цілі системи.

Ресурсний принцип передбачає забезпечення підсистем усіма необхідними ресурсами для виконання своїх цільових функцій за кількісними та якісними параметрами.

Технологічний принцип проявляється в тому, що підсистеми мають власні технології для функціонально необхідного перетворення ресурсів і пов'язані між собою загальносистемними технологічними перетвореннями ресурсів, необхідних для реалізації цілі системи.

Принципи об'єднання підсистем утворюють чотири основні типи конфігурацій зв'язків: функціональну, організаційну, ресурсну, технологічну.

Системоутворювальним фактором для формування системи продовольчої безпеки є агропромисловий комплекс, усі підкомплекси якого орієнтовані на вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави. Як зазначає Д.В. Шахов, продовольча безпека за структурою має горизонтальну і вертикальну складові [10]. Наприклад, горизонтальна структура передбачає дослідження продовольчої безпеки країни як складової частини національної безпеки.

Продовольча безпека визначається рівнем ефективності всієї економіки. Однак продовольчі ресурси формуються в процесі агропромислового виробництва. Тому такі підсистеми як збут і розподіл продовольства, продовольчі резерви і споживання відносяться до функціональних підсистем. Структуру продовольчої безпеки залежно від оточуючого середовища наведено на рис. 1.

Рис. 1. Структура продовольчої безпеки

Джерело: [28]

Базисом виступає аграрний комплекс, що є основним джерелом постачання продовольства на ринки. Стійкий і збалансований розвиток функціональних підсистем з орієнтацією виробництва на рівень обґрунтованих норм харчування при ефективному використанні виробничого і біокліматичного потенціалу є визначальним принципом якісного поліпшення продовольчого постачання населення.

Таким чином, підсистеми аграрного комплексу, збуту і розподілу продовольства відносяться до функціонально цільових підсистем. Інші підсистеми – державного управління і природоохоронних заходів – реалізують мету продовольчої безпеки та її ефективний розвиток [28].

Для функціонування системи продовольчої безпеки О.В. Скидан виділяє принципи формування [8]. Він вважає, що стрижневим є принцип соціальності, який передбачає цільову спрямованість цієї системи та кожної її складової на задоволення харчових потреб людини. Другим важливим принципом є комплексність, що означає одночасний вплив на всі складові системи. Третій принцип – системність, який передбачає всебічний підхід до вирішення економічних, соціальних, екологічних та інших аспектів проблеми продовольчої безпеки. Четвертий – адекватність у виборі регуляторів, що пов'язано з неоднозначністю їхньої дії на різних етапах розвитку економічної системи та в умовах зміни кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків. Останній принцип – стійкість системи, тобто обов'язкове дотримання вищевказаних принципів соціальності, комплексності, системності та адекватності незалежно від зміни зовнішнього середовища.

Агропродовольча сфера являє собою один із об'єктів управління аграрної по-

літики, на який покладається завдання формування пропозиції на продовольство. Одночасно потрібним є формуванням попиту, тому необхідним є системний підхід, що передбачає визначення пріоритетів за кожним напрямом аграрної політики з подальшим їх розглядом у взаємозв'язку [8].

Вважаємо, що структурно складові елементи продовольчої безпеки як цілісної системи можна представити так (рис. 2):

Варто зазначити, що взаємозв'язок між складовими виробничого потенціалу в системі продовольчої безпеки забезпечують технології, у тому числі управлінські, взаємовідносини між суб'єктами та зовнішнє середовище. Отже, продовольчу безпеку можна розглядати як виробничо-економічну систему, для якої характерні загальні закономірності та принципи розвитку.

Системна модель продовольчої безпеки містить проблеми агропромислового комплексу держави та її економічної безпеки. Виходячи з того, що найважливішою концептуальною основою життєдіяльності людей є безперервне забезпечення та самозабезпечення їх продовольством, продовольчу безпеку слід розглядати як біосоціальну основу існування населення. У такому вигляді продовольча безпека виступає в ролі своєрідної матеріальної субстанції економічних і соціальних відносин та має безпосередній зв'язок з демографічною та геополітичною безпекою.

Таким чином, система продовольчої безпеки ієрархічно вбудована в комплекс

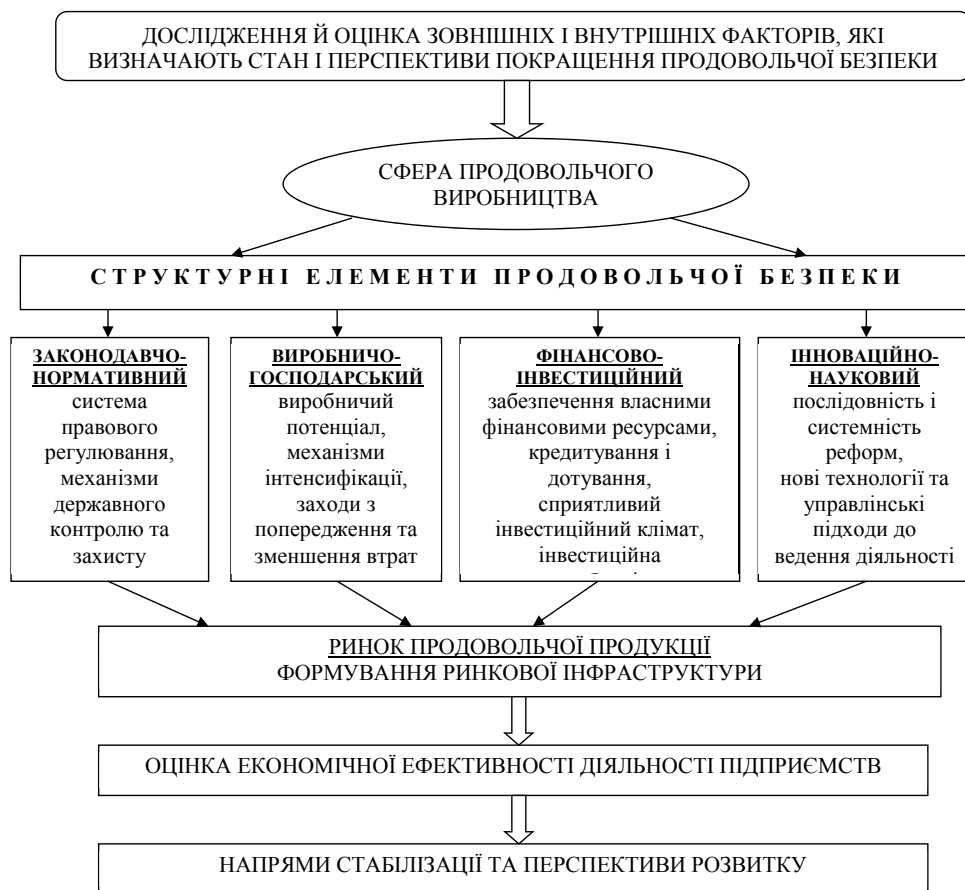

Рис. 2. Складові елементи продовольчого виробництва як цілісної системи

Джерело: [28]

біосоціальних систем і складається, у свою чергу, з підсистем, вбудованих у неї та організованих за ієрархічним принципом. Ця система формується як комплекс підсистем, необхідних і достатніх для гарантування цільового призначення продовольчої безпеки – безперервного, кількісного, структурного та якісного забезпечення населення продовольством.

Висновки

Структурованість розвитку системи продовольчої безпеки необхідно розглядати як систему, що передбачає використання та дослідження загальносистемних категорій – самоорганізації, ефективності, цілісності, стабільності, цілеспрямованості, різноманітності, прогресу тощо.

Дослідження показали, що надзвичайно актуальним є питання досягнення розвитку системи продовольчої безпеки з використанням системного та комплексного підходів. Синтез цих підходів дає змогу вивчати можливості механізмів розвитку систем продовольчої безпеки як економічних систем з унікальними можливостями.

Беручи до уваги вищевикладене, об'єктивне врахування синергетичних ефектів на макрорівні (сфери агропродовольчого виробництва) і на мікрорівні (окремі підприємства галузі) набуває стратегічного значення. Слід відмітити, що вичерпання ефекту синергії із взаємодією кількох факторів виробництва проявляється в зниженні ефективності функціонування виробничо-економічної системи й уповільнення процесів її розвитку.

При цьому системний аналіз як методологічний напрям у науці дає змогу розглядати аналізований об'єкт як інтегровану систему, що складається з окремих розрізнених елементів. Разом з тим, комплексний підхід передбачає проведення досліджень одночасно з декількох сторін і напрямів, реалізацію досліджень на базі різних дисциплін.

Проблема продовольчої безпеки має розгалужені причини і викликає різні наслідки на різних рівнях ієрархії. Проблемні ситуації у сфері продовольчої безпеки вимагають стратегічних рішень щодо перспективного розвитку, вдосконалення систем управління та формування критеріїв оптимальності й оцінки ступеня досягнення цілей. Комплексний підхід як напрям наукової методології продовольчої безпеки дає змогу на підставі аналізу сукупності економічних систем як єдиного цілого встановити міжсистемні зв'язки, визначити міжсистемні загрози, розробити критерії оптимальної взаємодії та сформувані сценарії дій суб'єктів господарювання.

Таким чином, теоретичні підходи до вивчення продовольчої безпеки ґрунтуються на двох загальнонаукових підходах – системному та комплексному. Для аналізу та синтезу міжсистемної взаємодії при вирішенні завдань продовольчої безпеки доцільно використовувати комплексний підхід. Ураховуючи, що продовольча безпека є системною категорією, а її забезпечення на практиці вимагає відповідної системи елементів, зв'язків, умов і відносин, необхідних для ефективного усунення та зменшення впливу загроз, системні моделі продовольчої безпеки потребують постійного дослідження та вдосконалення.

Література

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. №964-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 3.
2. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 / Стратегічна панорама. – 2007. – № 1. – С. 3-13.
3. *Гойчук О. І.* Продовольча безпека. Монографія / О. І. Гойчук. – Житомир : Полісся, 2004. – 348 с.

4. *Крисальний О. В.* Теоретичні аспекти переходу аграрного сектора економіки України до ринку / О. В. Крисальний // Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в XXI столітті : Матер. 3-х зборів Всеукраїнського конгресу економістів-аграрників 29-30 березня 2001 р. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – С. 112-118.
5. *Малік М. Й.* Формування міжгалузевих відносин : проблеми теорії та методології / П. Т. Саблук, М. Й. Малік, В. Л. Валентинов. – К., 2002. – 294 с.
6. Риннок продовольства : проблеми формування і розвитку / За ред. П. Т. Саблука, В. І. Бойка, М. Г. Лобаса. – К. : УкрІНТЕІ, 1993. – 236 с.
7. *Серова Е.* К вопросу о продовольственной безопасности России / Е. Серова // Экспертный канал «Открытая экономика». – 2001. – 27 сентября. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.opes.ru>
8. *Скидан О. В.* Продовольча безпека як пріоритет аграрної політики : проблеми інституціоналізації / О. В. Скидан // Електронне наукове фахове видання АМУ. – 2010. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=154>
9. *Хромов Ю. С.* Проблемы продовольственной безопасности России : международные и внутренние аспекты / Ю. С. Хромов. – М., 1995. – С. 73.
10. *Шахов Д. В.* Продовольственная безопасность в системе национальной безопасности государства / Д. В. Шахов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ostu.ru/conf/soc2002/papers/shachov.htm
11. *Клир Дж.* Наука о системах : новое измерение науки / Дж. Клир // Системные исследования. Методологические проблемы. 1983. – С. 61-85.
12. *Месарович М.* Общая теория систем : математические основы / М. Месарович, Я. Тахакара. – М. : Мир, 1978. – 311 с.
13. *Саати Т.* Принятие решений. Метод анализа иерархии / Т. Саати. – М. : Радио и связь, 1993. – 278 с.
14. *Эшби У. Р.* Введение в кибернетику / У. Р. Эшби. – М. : Изд-во иностран. лит., 1960. – 434 с.
15. *Алькама В. Г.* Система економічної безпеки логістичних утворень : Монографія / В. Г. Алькема. – К. : Університет економіки та права «КРОК», 2011. – 378 с.
16. *Грабар І. Г.* Синергетика економічних систем : Навч. посібник / І. Г. Грабар, Є. І. Ходаківський, О. В. Вознюк та ін. – Житомир, 2003. – 244 с.
17. *Россоха В. В.* Теоретико-методологічні засади розвитку виробничо-економічних систем : синергетичний підхід / В. В. Россоха // Агроінком. – 2005. – № 9-10. – С. 47-54.
18. *Браславец М. Е.* Кибернетика / М. Е. Браславец, Т. Ф. Гуревич. – К. : Вища школа, 1977. – 325 с.
19. *Острейковский В. А.* Теория систем / В. А. Острейковский. – М. : Высшая школа, 1997. – 240 с.
20. *Катренко А. В.* Системний аналіз : Підручник / А. В. Катренко. – Львів : Новий світ-2000, 2009. – 396 с.
21. *Андрюшків Б. М.* Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / Б. М. Андрюшків, Ю. Я. Вовк, П. Д. Дудкін та ін. – Тернопіль – граф, 2008. – 424 с.
22. *Мельник С. І.* Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу села / С. І. Мельник. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 428 с.
23. *Касти Дж.* Большие системы : связанность, сложность и катастрофы / Дж. Касти. – М. : Мир, 1982. – 216 с.
24. Новое в синергетике. Взгляд в третье тысячелетие / [под. ред. Г. Г. Малинецкого, С. П. Кудрямова]. – П сб. статей. – М. : Наука, 2002. – 478 с.
25. *Могилевкин И. М.* Транспорт. Мировая экономика. Глобальные тенденции на 100 лет / И. М. Могилевкин ; под. ред. И. С. Королева. – М. : Экономист, 2003. – 604 с.
26. *Ковтун С.* Европейская экономическая комиссия ООН и России / С. Ковтун, К. Титов // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 10. – С. 64-70.
27. *Корниенко Л.* Формирование эффективной системы продовольственной безопасности / Л. Корниенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mari.ru/gsdll/cgi/library.htm
28. *Одинцов М. М.* Моделирование факторов формування продовольчої безпеки / М. М. Одинцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=113>

Розділ II

Фінанси

УДК 336.02:336.6

П.В. Кухта
*кандидат економічних наук,
асистент кафедри менеджменту інноваційної
та інвестиційної діяльності,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Є.В. Антонюк
*магістрант
спеціальності «Менеджмент інноваційної діяльності»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Аналіз стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні

У статті досліджено інноваційну активність підприємств України та окреслено фактори, що впливають на неї. Проаналізовано сучасну структуру фінансового забезпечення інноваційної діяльності, виявлено останні тенденції. Проведено порівняння наявних показників інноваційної діяльності в розрізі фінансування із запланованими.

Ключові слова: інноваційна діяльність, фінансове забезпечення, кредитування інновацій.

П. В. Кухта
*кандидат экономических наук,
ассистент кафедры менеджмента инновационной
и инвестиционной деятельности,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко*

Е. В. Антонюк
*магистрант специальности
«Менеджмент инновационной деятельности»,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко*

Анализ состояния финансового обеспечения инновационной деятельности в Украине

В статье исследована инновационная активность предприятий Украины и выделены влияющие на это факторы. Проанализирована современная структура финансового обеспечения инновационной деятельности, очерчены последние тенденции. Также проведено сравнение существующих показателей инновационной деятельности в разрезе финансирования с запланованными.

Ключевые слова: инновационная деятельность, финансовое обеспечение, кредитование инноваций.

P.V. Kukhta

*Ph.D. in Economics, Assistant of Innovative
and Investment Activity Management Department
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Y.V. Antoniuk

*Master Degree Student
Majoring in Innovation Activity Management
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Analysis of innovation activity financing state in Ukraine

This paper investigates the innovation activity of Ukrainian enterprises and underlines main influencing factors. It analyses current financing structure of innovation activity and describes the latest tendencies. The authors compared existing financing indicators of innovation with planned one.

Keywords: innovation activity, financing, crediting of innovations.

Постановка проблеми

Загальнонаціональне устремління до інтеграції та вступу до Європейського Союзу, а також політичні зусилля щодо їх втілення ставлять промисловість України перед вирішенням низки проблем у найближчому майбутньому. Створення єдиного торговельного простору з європейськими країнами значно підвищить конкуренцію практично на всіх галузевих ринках і призведе до зміни цін на сировину та матеріали. Найбільш успішним і стратегічним рішенням цих викликів є саме інновації як міцна основа конкурентних переваг. Особливістю України є те, що попри величезний інноваційний потенціал населення щодо створення нових продуктів досі немає надійної, прозорої та дієвої структури фінансування, що уможливила б втілення новаторських задумів у реальність. Саме тому важливою сферою досліджень є система фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню фінансового забезпечення інновацій на підприємствах України присвячено низку публікацій. Частина з них сконцентрована на узагальненні методичних підходів до фінансування, авторами таких є В.М. Геєць [6], А.С. Гальчинський [6], В.І. Кравець [6], О.Є. Кузьміна [6]. Проте чимало публікацій стосуються огляду практичної сторони цього питання як у масштабі країни, так і окремих галузей. Серед авторів таких статей О.І. Жилінська [3], І.Д. Скляр [9].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Висвітлення теоретичної та практичної сторін фінансового забезпечення дає змогу оцінити ступінь втілення наукових міркувань у реальну діяльність підприємств, однак досі відкритим питанням можна вважати оцінку ступеня покриття наявними джерелами фінансуванням інноваційних ініціатив.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення наявної структури фінансування інноваційної діяльності задля визначення джерел фінансування, які мають найвищу відносну продуктивність.

Виклад основного матеріалу дослідження

Світовий досвід переконує, що в найбільш економічно розвинутих країнах саме інновації є вирішальною умовою забезпечення стабільного довгострокового економічного розвитку. У Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» метою реформи в інноваційній сфері визначено активізацію інноваційних процесів, повноцінне використання потенціалу науки в процесі технологічної модернізації економіки. Індикаторами досягнення мети в період 2010-2014 рр. визначено збільшення частки інноваційно активних промислових підприємств з 10,7 до 25%, підвищення наукоємності ВВП з 0,95 до 1,5%. Активне вжиття антикризових заходів, спрямованих на стабілізацію макроекономічної ситуації, відновлення стабільності у фінансовій сфері дали змогу у 2012 р. досягти 17,4 % інноваційних підприємств [5].

Якщо говорити про тенденції останніх років (табл. 1), то протягом 2008-2013 рр. частка інноваційно активних підприємств порівняно з попереднім періодом зросла на 3,8 в.п. в основному за рахунок збільшення частки підприємств, що займалися організаційними та маркетинговими інноваціями.

Таблиця 1

Інноваційна активність промислових підприємств України у 2000–2013 роках

Ретро-спективний період, роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат, млн. грн	У тому числі за напрямками, млн. грн						
			ДіР	у тому числі		придбання нових технологій	підготовка виробництва для впровадження інновацій	придбання машин та обладнання, що пов'язані з впровадженням інновацій	інші витрати
				внутрішні ДіР	зовнішні ДіР				
2005	11,9	5751,6	612,3	-	-	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	-	-	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	14,2	10850,9	986,5	793,6	192,9	328,4	-	7471,1	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	-	7664,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	-	4974,7	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	-	5051,7	1855,8
2011	16,2	14333,9	1079,9	833,3	246,6	324,7	-	10489,1	2440,2
2012	17,4	11480,6	1196,3	965,2	231,1	47,0	-	8051,8	2185,5
2013	16,8	9562,6	1638,5	1312,1	326,4	87,0	-	5546,3	2290,9

Джерело: складено на основі [2]

У 2013 р. інноваційні підприємства спрямували на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення понад половину (58%, порівняно з 73,2% у 2011 р. коли спостерігався максимум) загального обсягу витрат, що є найвищим показником серед інших видів витрат. На виконання внутрішніх ДіР і для придбання інших зовнішніх знань було спрямовано 17,1 і 0,9% витрат відповідно. Набагато менше – у 4 рази, ніж на виконання внутрішніх ДіР, використано коштів для придбання зовнішніх ДіР, що стратегічно може бути краще для підприємств, які підтримують виконання власних ДіР.

Здійснювати інновації підприємствам перешкоджали численні фактори. Згідно з результатами обстеження інновацій за європейською методологією CIS було запропоновано чотири групи чинників для оцінки їхнього впливу: цінні чин-

ники, інформаційні чинники, ринкові чинники та причини інноваційної бездіяльності [8].

Нас цікавлять у першу чергу перші три з них, які є фінансовими: занадто високі інноваційні витрати, недостатність коштів у межах організації або групи підприємств і поза її межами. Здебільшого інновація є дорогим заходом і підприємства, що виконують ДіР, повинні вкладати кошти в технічне обладнання та заробітну плату висококваліфікованого персоналу. Ці витрати є досить високими і не гарантують швидку окупність. Якщо, наприклад, створюється винахід, виникає необхідність його захистити, при цьому методи захисту також потребують коштів [1, с. 6].

З огляду на це стан інноваційної діяльності в Україні характеризується:

- недостатніми обсягами реалізованої інноваційної продукції;
- низьким рівнем інноваційної активності промислових підприємств;
- низьким рівнем підприємницької активності в інноваційній сфері малого та середнього бізнесу, який є найбільш масовою, динамічною та гнучкою формою організації підприємств, рушієм економічного зростання в найбільш економічно розвинутих країнах світу.

Основними причинами погіршення стану інноваційної сфери є:

1. Неefективне використання економічних стимулів залучення інвестиційних ресурсів в інноваційні процеси.

2. Обмежений обсяг фінансування наукової діяльності з державного бюджету. Рівень витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт за рахунок держбюджету в Україні є одним із найнижчих порівняно з розвинутими країнами світу [10].

3. Не сформовані умови для розвитку інституцій венчурного фінансування, які у більшості економічно розвинутих країн світу вважаються одним з найефективніших інструментів забезпечення процесів упровадження інновацій, залучення інвестицій в інноваційну сферу.

Варто зазначити, що це все ж таки незначний вплив і загальні витрати на проведення інноваційної діяльності почали падати (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами

	Загальна сума витрат, млн. грн	У тому числі за рахунок коштів							
		власних, млн. грн	у % до заг. обсягу	державного бюджету, млн. грн	у % до заг. обсягу	іноземних інвесторів, млн. грн	у % до заг. обсягу	інші джерела, млн. грн	у % до заг. обсягу
2005	5751,6	5045,4	87,72%	28,1	0,49%	157,9	2,75%	520,2	9,04%
2006	6160	5211,4	84,60%	114,4	1,86%	176,2	2,86%	658	10,68%
2007	10850,9	7999,6	73,72%	144,8	1,33%	321,8	2,97%	2384,7	21,98%
2008	11994,2	7264	60,56%	336,9	2,81%	115,4	0,96%	4277,9	35,67%
2009	7949,9	5169,4	65,02%	127	1,60%	1512,9	19,03%	1140,6	14,35%
2010	8045,5	4775,2	59,35%	87	1,08%	2411,4	29,97%	771,9	9,59%
2011	14333,9	7585,6	52,92%	149,2	1,04%	56,9	0,40%	6542,2	45,64%
2012	11480,6	7335,9	63,90%	224,3	1,95%	994,8	8,67%	2925,6	25,48%
2013	9562,6	6973,4	72,92%	24,7	0,26%	1253,2	13,11%	1311,3	13,71%

Джерело: складено на основі [2; 8]

Оговтавшись від кризи 2008 р., вітчизняні підприємства стали нарощувати фінансування. Досягнувши максимуму у 2011 р., фінансові витрати зупинилися на позначці в 14 334 тис. грн, а потім почали знижуватися. На кінець 2013 р. фінансування інновацій становило 9 562,6 тис. грн, що на 33,3% менше рівня 2011 року. Суттєво змінилася й структура джерел фінансування інноваційної діяльності навіть протягом 2008 і 2013 рр. (рисунок).

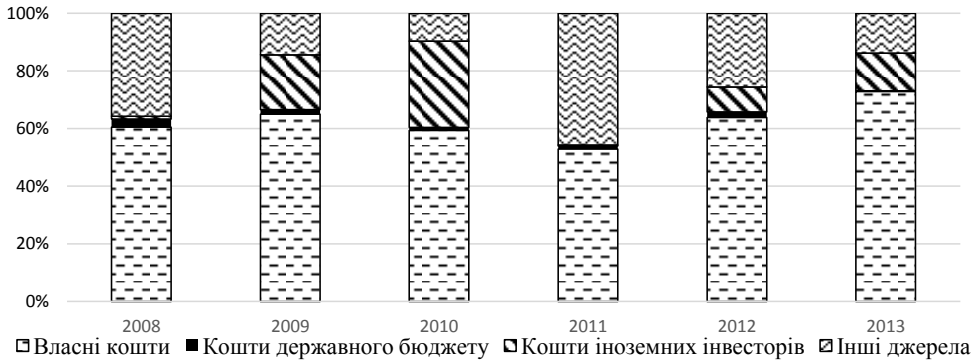

Рис. Структура джерел фінансування інноваційної діяльності 2010-2013 років

Джерело: розроблено автором на основі даних [2; 8]

Як видно на рис. 1, значно зменшилося спрямування коштів іноземних інвесторів у інноваційну діяльність України – майже на 13 в. п., порівнюючи 2008 та 2013 роки. Важливо зазначити, що структура фінансового забезпечення інноваційної діяльності залежить від економічного циклу: спостерігається чітке балансування між іноземними та кредитними коштами: коли частка іноземних коштів скорочується, підприємства намагаються подолати їх нестачу шляхом отримання кредитів і навпаки. Так, найвищі показники з кредитного фінансування припадають саме на 2008 р. (світова економічна криза) та 2011 р. (фінансова криза, обвал на фондових ринках), коли іноземні інвестори намагалися утриматися від витрат.

Державна підтримка інноваційних підприємств є надзвичайно низькою: отримані державні кошти для інноваційної діяльності у 2013 р. в розмірі 24,7 тис. грн, становлять усього 0,4% сумарних бюджетних видатків на інноваційну діяльність. Таку ситуацію можна пояснити бажанням уряду підтримати фундаментальні дослідження у пріоритетних напрямках та сприяти розвитку кадрів інноваційного спрямування.

Серед категорії «Інші джерела» теоретично міститься такий вид як венчурне фінансування, що має значні переваги в залученні коштів саме для інновацій. Сьогодні венчурні фонди розглядаються як інструмент урегулювання неповних ринків кредитних ресурсів, що є одним із важливих джерел фінансової підтримки нових інноваційних підприємств [4]. Проте серед об'єктів, у які може інвестувати венчурний фонд в Україні, досі немає жодного пункту стосовно інновацій чи пов'язаної з ними діяльності.

Така структура фінансування інноваційної діяльності тільки підтверджує 117 місце України щодо розвитку фінансового ринку (цей показник є одним із дванадцяти в Глобальному індексі конкурентоспроможності за 2013 р.) [11].

Висновки

Повертаючись до амбітних заяв Програми економічних реформ на 2010-2014 роки, українській інноваційній діяльності поки що не вдалося досягти вказаних

рівнів інноваційно активних підприємств (16,8% відносно 25% бажаних) та розміру фінансування інновацій відносно ВВП (наявних 0,77% порівняно з 1,5% запланованими; більше того, показник 2013 р. менший навіть за початковий 0,95%, що спостерігався у 2008 р.). Такі результати свідчать про низьку ефективність реалізації політичних ініціатив, проте варто брати до уваги факт впливу на це фінансової кризи 2011 року, адже до цього року проглядалася чітка тенденція до зростання показників. Не варто очікувати значних змін у структурі чи обсягах фінансування і за результатами поточного року через нестабільну політичну ситуацію та серйозні зміни курсу валют відносно гривні.

Питома вага кредитування у фінансовому забезпеченні залишається нестабільною і коливається від 10 до 45%. Однак є кілька суттєвих чинників, що обмежують довгострокове інноваційне кредитування, зокрема: високий рівень відсоткових ставок за банківські кредити; великий кредитний ризик, ризик зміни відсоткових ставок, ризик незбалансованої ліквідності; переважно поточний і короткостроковий характер банківських пасивів; зацікавленість банків у кредитуванні господарських операцій із швидкою оборотністю грошових потоків; обмежена можливість рефінансування у Національного банку України. Водночас державні фонди, які могли б забезпечити бюджетне кредитування інноваційної діяльності, досі ефективно не функціонують.

Ефективність венчурного фінансування в Україні з точки зору підтримки інноваційної діяльності є незначною. Венчурні фонди практично не вкладають кошти у високотехнологічні галузі, обмежуючись традиційними (будівництво, нерухомість). Розвиток венчурного фінансування інноваційної сфери в Україні неможливий без державної підтримки, оскільки попри значне зростання кількості венчурних фондів обсяг коштів, що йде на фінансування інноваційної діяльності, залишається досить малим.

Щодо перспективи подальших досліджень у цьому напрямі варто зазначити, що аналіз фінансового забезпечення інновацій у майбутньому має важливе значення, оскільки дасть змогу оцінювати практичну ефективність запропонованих і втілених заходів у цій сфері. З іншого боку, подальші дослідження уможливлять нові виклики, з якими зустрінуться в майбутньому інноваційні підприємства.

Література

1. Білоконь О. І. Створення та використання високих технологій та об'єктів права інтелектуальної власності на підприємствах України у 2011 році / О. І. Білоконь, Н. О. Біленька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/ni/analit/pvt_2011.zip

2. Державний комітет статистики України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Жилінська О. Галузеві аспекти фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств України / О. Жилінська, Т. Петровська // Вісн. Київ. нац. ун-ту. – К., 2009. – Вип. 109. – С. 16-19.

4. Жилінська О. І. Державне фінансування і стимулювання розвитку венчурного інвестування у моделі відкритих інновацій / О. І. Жилінська // Бізнес Інформ. – 2013. – № 6. – С. 330-336. – Бібліогр. : 16 назв. – укр.

5. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2011 році / Аналітична довідка Українського інституту науково-технічної і економічної інформації. – К. : 2012. – 44 с.

6. Регулювання розвитку інноваційних процесів на регіональному рівні / [А. С. Гальчинський, В. М. Гець, В. І. Кравець, О. Є. Кузьміна та ін.] // Вісник Маріупольського державного університету (2012): – 83 с.

7. Стан розвитку науки і техніки, реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та трансферу техно-

логій у 2013 році / Аналітична довідка Українського інституту науково-технічної і економічної інформації. – К. : 2014. – 180 с.

8. Статистичний щорічник України за 2013 рік. Державний комітет статистики України. – К. : Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2014. – С. 534.

9. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємства. Етап 1. Аналіз сучасного стану інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні, її ролі та значення в економічному зростанні : звіт про НДР (проміжний) / Кер. І. Д. Скляр. – Суми : Вид-во СумДУ, 2011. – 40 с.

10. Grueber, M. 2012 Global R&D Funding Forecast: R&D in a Globalized World / M. Grueber, T. Studt [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.rdmag.com/Featured-Articles/2011/12/2012-Global-RD-Funding-Forecast-RD-In-A-Globalized-World/>

11. The Global Competitiveness Report 2013-2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitiveness_Report_2013-14.pdf

УДК 330.46:519.86

В.І. Федорак

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальної, природничої та
загальноекономічної підготовки,
Інститут управління природними ресурсами,
Університет економіки та права «КРОК»*

Інноваційно-інвестиційна діяльність агропромислових підприємств

У статті досліджено питання створення ефективної системи управління інноваційно-інвестиційними процесами промислово-аграрних підприємств шляхом формування організаційних, інформаційних та аналітичних засобів активізації інвестиційних процесів.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інвестиційна діяльність, інвестиційний процес, технічне оновлення, інноваційний розвиток, трансфер технологій.

В.И. Федорак

*кандидат экономических наук, доцент,
заведующий кафедрой фундаментальной, естественной
и общеэкономической подготовки,
Институт управления природными ресурсами,
Университет экономики и права «КРОК»*

Инновационно-инвестиционная деятельность агропромышленных предприятий

В статье исследованы вопросы создания эффективной системы управления инновационно-инвестиционными процессами агропромышленных предприятий путем формирования организационных, информационных и аналитических средств активизации инвестиционных процессов.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инвестиционная деятельность, инвестиционный процесс, техническое обновление, инновационное развитие, трансфер технологий.

V. Fedorak

*PhD, Associate Professor, Head of the Fundamental,
Natural and Economic Preparations, Institute of Natural Resources
“KROK” University*

Innovation and Investment Activities of Agro-industrial Enterprises

This article explores the creation of an effective system of innovation and investment processes of agricultural and industrial enterprises through the creation of organizational, informational and analytical tools of investment processes.

Keywords: innovation, investment, investment process, technical updates, innovative development, technology transfer.

Постановка проблеми

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні особливого значення набули дослідження інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств із урахуванням особливостей регіонального розвитку. Інноваційна діяльність підприємств переробної промисловості на основі залучення інвестицій створює умови до більш ефективного їх розвитку. Найближчим часом значення інвестицій, особливо в інноваційний розвиток, різко зростатиме, оскільки вони є основою стабільного економічного розвитку, який створює передумови для входження України в Європейський Союз шляхом покращення регіональних макроекономічних показників. Кожний економічний регіон, територія, має свої природно-кліматичні умови розвитку, відповідну агропромислову інфраструктуру, персонал і відрізняється менталітетом людей щодо сприйняття економічних викликів у сучасних суспільно-економічних умовах, тому підхід до інвестування повинен бути індивідуальним.

Розвиток територій та якість життя населення залежать від темпів економічного зростання та залучення інвестицій у розвиток підприємств.

Проблема полягає у відокремленому розгляді науковцями процесів інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів інноваційного розвитку, нехтуванні взаємозв'язку механізму реалізації інновацій та механізму інвестування промислово-аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В умовах дефіциту інвестиційних ресурсів для розвитку агропромислових підприємств необхідний пошук інновацій щодо створення ефективних механізмів залучення інвестицій, покращення інвестиційної привабливості територій і формування регіональних систем управління інвестиційними потоками.

Питання створення ефективної системи управління підприємством, яка могла б забезпечити інноваційний розвиток і залучення інвестицій у своїх працях досліджують іноземні та вітчизняні вчені, зокрема: Л.П. Марчук [4], В.М. Петров [3], І.В. Родіонова [9], В.В. Росоха [5], Н.П. Федоренко [2], Л. Гітман [6], М. Джонк [6], Б. Карлоф [8], Ф. Котлер [7] та інші. Однак вони залишаються недостатньо вивченими і потребують подальшого поглибленого дослідження сучасних тенденцій інноваційного розвитку підприємств і його інвестиційного забезпечення, розроблення методичних підходів до організації управління інноваційно-інвестиційною діяльністю агропромислових підприємств.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Регіональні системи управління інвестиційним потенціалом підприємств агропромислового спрямування потребують подальшого вдосконалення та адаптації до нових умов соціально-економічного розвитку окремих територій. Тому вивчення й узагальнення вітчизняного та іноземного досвіду управління інвестиціями, визначення основних чинників впливу на інноваційну діяльність підприємств, стимулювання підвищення інвестиційної привабливості регіону, формування інвестиційних пріоритетів і реалізація процесу управління інвестиційним розвитком на регіональному рівні залишаються актуальними.

Для визначення шляхів розвитку підприємств із залученням інвестицій необхідний пошук нових методичних підходів до управління та впровадження інноваційних систем менеджменту. Ураховуючи це, управління інвестиційною діяльністю підприємств на основі інноваційного менеджменту є важливою науковою проблемою, що потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є вдосконалення системи управління інноваційно-інвестиційними процесами агропромислових підприємств із урахуванням регіонального розвитку територій, а також визначення основних заходів активізації інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Прогресивний розвиток будь-якої галузі економіки відбувається під впливом науково-технічного прогресу та своєчасного впровадження інноваційних рішень у господарську діяльність підприємств. Ця умова є необхідною для відтворення та розвитку їхнього виробничого потенціалу. Ефективна господарська діяльність цих підприємств можлива за умови, якщо 2/3 приросту річного виробництва відбувається за рахунок науково-технічного прогресу, а 1/3 – за рахунок інших факторів [3].

Технологічний розвиток аграрного виробництва в економічно-розвинутих країнах відбувається під впливом двох різних за характером чинників. З одного боку, здійснюється обмеження виробництва продукції через упровадження квотування та підтримку товаровиробників, які випускають конкурентоспроможну, екологічно чисту, органічну продукцію високої якості, а також спрямування ресурсів на охорону навколишнього середовища та розвиток територій. З іншого боку, відбувається розширення та зростання виробництва сільськогосподарської продукції на основі впровадження нових технологій та якісного техніко-технологічного забезпечення аграрного виробництва. Водночас попит на продукти харчування постійно зростає у зв'язку зі зростанням чисельності населення планети щороку майже на 80 млн. осіб. Розвиток сільськогосподарського виробництва в умовах жорсткої економії пально-мастильних матеріалів, хімічних засобів захисту рослин, насіння, змушує товаровиробників застосовувати інноваційні точні технології висіву, обробітку ґрунту та забезпечувати точне управління агротехнічними заходами, оскільки навіть за невеликих відхилень від експлуатаційних параметрів вони завдають виробникові значних економічних втрат.

Останні інноваційні розробки у сфері аграрного виробництва з використанням глобальної супутникової навігаційної системи щодо захисту рослин, обробітку ґрунту, збирання сільськогосподарських культур дають можливість зменшити витрати насіння в 1,5 раза, хімічних засобів захисту рослин у 2 рази, пально-мастильних матеріалів у 2,0-2,5 раза, мінеральних добрив на 20-30% [4].

Особлива актуальність упровадження новітніх технологій зумовлена зростан-

ням проблем екологічно безпечного використання земель сільськогосподарського призначення, збільшенням площ забруднених і деградованих земель, поширенням ерозійних процесів, зниженням родючості. Площа деградованих земель щорічно зростає на 80 тис. га, а втрати ґрунту становлять 600 млн. т, зокрема понад 20 млн. т. гумусу [5].

Тому аграрні підприємства впроваджують інноваційні ресурсозберігаючі технології: точне землеробство, органічне землеробство, мінімальну та нульову технологію обробітку, які потребують необхідного технічного забезпечення електронними засобами, системами глобального позиціонування. Тобто відбувається своєрідний симбіоз науки та агропромислового виробництва.

Таким чином, постала необхідність обґрунтованого вирішення науково-практичних питань з розроблення інноваційних рішень й організаційних засобів удосконалення структури й обсягів інвестицій, привабливості окремих територій. Засобами такого вдосконалення є адаптування до потреб підприємств методів й алгоритмів оцінки управління інвестиційним процесом на рівні підприємства та регіону [1].

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що інвестиції в інноваційну діяльність підприємств мають високу окупність, незважаючи на ризики і тривалий термін їхнього обігу. Слід урахувати, що інвестиції в наукові розробки приносять ефект не тільки підприємству, яке їх здійснює, а й суспільству в цілому. За оцінками іноземних фахівців, середня норма прибутку приватної фірми, що виконує дослідження і розробки, становить 20-30%, усього сектору економіки – 10%, для всього суспільства 30-80%, а подекуди може сягати 400% [6].

Аналіз ефективності інвестицій в інноваційну діяльність підприємств показує, що суспільна норма прибутку значно перевищує приватну і з урахуванням зовнішніх ефектів прибуток від реалізації інновацій у середньому становить 50%. Дані про норми прибутку від інвестицій подано в таблиці.

Таблиця

Оцінка норми прибутку від інвестицій в інноваційну діяльність підприємств

Норма прибутку	Величина, %
Приватна	20-30
Суспільна	30-80
Міжнародна	400
Середня з урахуванням загальноекономічного ефекту	50
Середня в економіці	10

Джерело: складено на основі [6]

На думку авторів, можна стверджувати, що очікуваний високий прибуток від вкладень в інновації буде стимулювати підприємства здійснювати інвестиції в інноваційну діяльність. Інвестиції в науково-технічні розробки є більш прибутковими ніж у промисловий випуск машин і обладнання. На практиці підприємствам доводиться брати на себе частину ризику і потрібне одержання більш високої норми прибутку як компенсації за свій ризик. Це стимулює радикальні нововведення, оскільки саме вони можуть забезпечити одержання високої віддачі на вкладений капітал.

Здійснюючи інноваційну діяльність, будь-яке підприємство поставлене перед вибором, з одного боку, інновації потрібні, з іншого – успіхом на ринку завершується лише частина розробок. Так, Ф. Котлер наводить дані, що на ринку товарів широкого вжитку зазнає невдачі 40% усіх запропонованих новинок, на ринку товарів промислового призначення – 20%, а на ринку послуг – 18% [7].

Зазначимо, що ці дані стосуються товарів, що вже пройшли через відбір на всіх етапах інноваційного процесу та деяких уже доведених до впровадження у виробництво і виходу на ринок. Дослідження показують, що витрати, пов'язані з просуванням інноваційного продукту на ринку, становлять значну частку витрат на фінансування інновацій.

Розподіл цих витрат у зарубіжних компаніях подано на рис. 1.

Рис. 1. Структура витрат на розробку і впровадження інновацій

Джерело: складено на основі [7]

З наведеного рисунку можна зробити висновок, що найбільш вагома частина витрат припадає на закупівлю і підготовку устаткування, нове будівництво, а також організацію збуту створюваної продукції, попри важливість фундаментальних і прикладних досліджень. Завершальний етап інноваційного процесу передбачає просуванням нового товару на ринку та потребує значних фінансових витрат. Це пов'язано з реалізацією інновацій в умовах ринку та можливістю одержання прибутку від вкладених інвестицій у новий продукт.

За даними американських дослідників, причиною комерційних невдач на ринку є такі чинники:

- неправильна оцінка вимог ринку – 32%;
- технічні причини – 23%;
- висока ціна – 14%;
- неефективна політика збуту – 13%;
- несвоєчасний початок продажу – 10%;
- протидія конкурентів – 78%.

На думку авторів, поряд із проблемою інвестування інновацій існує необхідність оптимізації самого інноваційного процесу підприємства, що містить у собі і його маркетингову складову [8].

Необхідність маркетингового забезпечення інноваційної діяльності є відносно новим завданням для наших підприємств і країни загалом. Комерціалізація інновацій виникла у зв'язку з ринковою орієнтацією підприємств. Тому одним із найбільш важливих етапів інноваційного процесу, що вимагає значного інвестиційного забезпечення, є заключний етап, що включає просування нової продукції на ринок, оцінку потенційних можливостей інновацій, пробний маркетинг, організацію збуту, рекламу, стимулювання продажу.

Забезпеченість інвестування інновацій великою мірою визначається стадіями життєвого циклу інновацій:

- фундаментальні дослідження, які дають змогу одержати принципово нові технології, засоби і предмети праці;
- прикладні науково-дослідні роботи над створенням нових засобів і предметів праці, сортів рослин;
- дослідно-конструкторські роботи зі створення нових зразків машин і обладнання, промислових зразків і технологічних рішень;
- комерціалізація нововведень з освоєнням виробництва нових видів машин та обладнання, застосуванням нових технологій;
- упровадження нововведень у виробництво.

Таким чином, кожний з етапів інноваційного процесу життєвого циклу інновацій характеризується різним обсягом фінансування та продажу інновацій, особливостями його інвестування.

Сучасна інноваційна політика – це сукупність науково-технічних, виробничих, управлінських, фінансово-збутових та інших заходів, спрямованих на просування нової чи покращеної продукції на ринку. Інноваційна політика є складним і не позбавленим ризику процесом, що залежить від вихідних передумов: технічних, фінансових і соціально-економічних [2].

При цьому слід усвідомлювати, що певна частина інноваційних проектів виявиться нереалізованою. Необхідно також здійснювати заходи з формування політики, здатної реагувати на швидкі й несподівані зміни ситуації, підтримувати проекти з високим ступенем фінансового ризику [9].

Інвестиційна підтримка інноваційного розвитку підприємства визначається такими чинниками: вид інновації; ступінь готовності інновації; масштабність інновації; ступінь ризику інноваційної діяльності; розмір інвестицій в інновації (рис. 2).

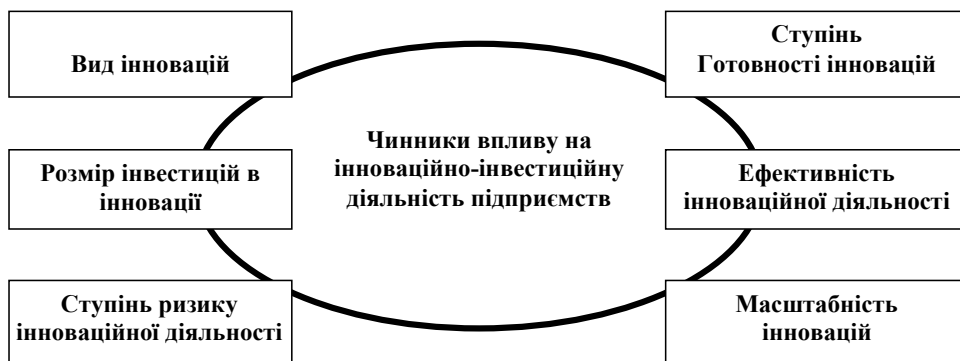

Рис. 2. Чинники впливу на інноваційно-інвестиційну діяльність підприємств

Джерело: авторська розробка

Інноваційна діяльність підприємств полягає в цілеспрямованій реалізації інноваційної політики, яка у свою чергу стимулює підвищення інноваційного потенціалу підприємства.

Найбільш стійкого розвитку підприємств переробної промисловості можна досягнути на основі інноваційних технологій та рішень, а саме:

- упровадження наукових досягнень, технічне і технологічне переоснащення виробництва, перехід на ресурсоощадні технології;
- прискорення трансферу технологій і впровадження альтернативних видів енергії;

- забезпечення населення екологічно чистими органічними продуктами, отриманими за інноваційними технологіями;
- удосконалення методів управління та мотивації працівників на розроблення, впровадження та виробництво інноваційної продукції;
- удосконалення механізмів управління науково-виробничими об'єднаннями з інноваційними технологіями та інвестиційним забезпеченням інновацій, комерціалізація інноваційних рішень;
- забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств в тісному взаємозв'язку зі створенням об'єктивних умов для генерації та впровадження інновацій.

Висновки

Найбільш ефективний розвиток підприємств переробної галузі промисловості відбувається в поєднанні інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, тобто інновацій і ресурсів. В умовах обмеженості інвестиційних ресурсів необхідно інтегрувати всіх учасників ринку інноваційних ідей, розробок, товарів і послуг (науковців, винахідників, економістів, менеджерів, промисловців, аграріїв) в один організаційно-економічний механізм з відповідною правовою базою.

Використання інноваційних ресурсозберігаючих технологій в аграрному виробництві буде сприяти збереженню та відтворенню родючості ґрунтів, раціональному їх використанню, покращенню екологічного стану довкілля та підвищенню економічної ефективності виробництва. У промислово-аграрному виробництві особливо важливими елементами, що впливають на ефективність діяльності підприємства є: інноваційно-інвестиційні механізми, інноваційний менеджмент в управлінській діяльності, трансфер технологій у виробництво, система інженерно-технічного забезпечення виробництва.

Література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Федоренко Н. П. Вопросы оптимального функционирования экономики / Н. П. Федоренко. – М. : Наука, 1990. – 204 с.
3. Петров В. М. Технічне забезпечення інноваційних технологій у рослинництві / В. М. Петров // Економіка АПК. – К., 2013. – № 2. – С. 100-105.
4. Марчук Л. П. Економічні пріоритети поширення точного землеробства в Україні / Л. П. Марчук // Економіка АПК. – К., 2012. – № 8. – С. 21-26.
5. Росоха В. В. Економічний потенціал землі та проблеми його визначення в ринкових умовах господарювання / В. В. Росоха // Економіка АПК. – К., 2009. – № 3. – С. 109.
6. Гитман Л. Дж., Джонс М. Д. Основы инвестирования / Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонс / Пер. с англ. – М. : Дело, 1997. – 192 с.
7. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. – М. : Прогресс, 1991. – 657 с.
8. Карлоф Б. Деловая стратегия / Б. Карлоф. – М. : Экономика, 1991. – 210 с.
9. Родіонова І. В. Оцінка наукових підходів у визначенні інноваційного потенціалу підприємства / І. В. Родіонова // Економіка промисловості. – К., 2011. – № 56 (4). – С. 12-16.

Міжнародна економіка

УДК 339.92; 631.16

К.М. Гудим
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу,
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара

Сучасні тенденції міжнародної та національної політики у сфері регулювання діяльності агропромислових ТНК

Посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів, розгортання світової продовольчої кризи актуалізують питання вибору місця і ролі агропродовольчої сфери України у світовій економічній системі, розроблення та реалізації адекватних заходів аграрної політики щодо формування продовольчої безпеки держави. В статті розглянуто принцип субсидіарності, виявлення пріоритетних напрямів державної політики, що дають змогу підвищити ефективність процесів транснаціоналізації економіки регіонів.

Ключові слова: аграрний сектор, світовий ринок, ТНК, експортний потенціал.

Е.Н. Гудым
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджмента и туристического бизнеса,
Днепропетровский национальный университет
имени Олеся Гончара

Современные тенденции международной и национальной политики в сфере регулирования деятельности агропромышленных ТНК

Активизация глобализационных и интеграционных процессов, развитие мирового продовольственного кризиса актуализируют вопросы выбора места и роли агропродовольственной сферы Украины в мировой экономической системе, разработки и реализации адекватных средств аграрной политики относительно продовольственной безопасности государства. В статье рассмотрен принцип субсидиарности, выявление приоритетных направлений государственной политики, которые дают возможность повысить эффективность процессов транснационализации экономики регионов.

Ключевые слова: аграрный сектор, мировой рынок, ТНК, экспортный потенциал.

К.М. Hudym
*Ph.D. in Economics, Associate Professor of Management
and Tourist Business Department,
Dnipropetrovsk National University by Oles Honchar*

Modern tendencies of international and national policy in the field of regulation of agricultural TNC activity

Activation of globalization and integration processes, development of the world's products' crises actualize the questions of the choosing of place and role of Ukrainian agricultural field in the world's economic system, working up and realization of proper agricultural means on national food security. Principle of subsidiarity, exposure of priority directions of public policy, which enable to promote efficiency of processes of transnationalization of regions economy, are considered in the article.

Keywords: agricultural sector, world's market, TNC, export potential.

Постановка проблеми

Аграрний сектор (сільське господарство, харчова і переробна промисловість) забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, формує близько 13% валового внутрішнього продукту та близько 60% фонду споживання населення. Крім того, аграрний сектор є одним з основних бюджетоутворювальних секторів національної економіки, частка якого у Зведеному бюджеті України за останні роки становить 8-9%, а також займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту.

Агропромислові транснаціональні корпорації є основними постачальниками високотехнологічних продуктів і послуг для сільськогосподарського виробництва. За останні десятиріччя значення та вплив агропромислових ТНК на процеси світової економіки значно збільшилися. Це пояснюється тим, що чимала кількість ТНК за своєю структурою і фінансовим потенціалом можуть зрівнятися з деякими невеликими державами та міждержавними організаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням основних тенденцій і наслідків діяльності ТНК займаються як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-економісти та практики. Науковці В.О. Точилін [2], Н.В. Черевик, М.В. Вітченко, А.О. Титаренко [3], В.Т. Дудар [4-6], О.І. Гонта [7], І.О. Комшук [8], Н.М. Ткаченко [9] досліджують питання транснаціоналізації в глобальному контексті функціонування світової економіки.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Поглиблення інтеграційних процесів потребує більш детального аналізу сучасних тенденцій міжнародної та національної політики у сфері регулювання діяльності агропромислових ТНК.

Формулювання цілей статті

Основною метою нашого дослідження є, ураховуючи принцип субсидіарності, виявлення пріоритетних напрямів державної політики, що дають змогу підвищити ефективність процесів транснаціоналізації економіки регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження

В основі утворення транснаціональних корпорацій в аграрному секторі є інтеграційні процеси. Агропромислова інтеграція являє собою процес поєднання

(синтезу) сільського господарства і промисловості, економічною передумовою якої є безперервність науково-технічного прогресу, що ґрунтується на сукупності виробничих взаємовідносин і різною мірою проявляється й удосконалюється протягом усього розвитку суспільного виробництва.

Транснаціональні корпорації, що працюють у сфері агробізнесу, намагаються охопити всі ланки цієї системи для досягнення максимальних прибутків і рентабельності. Відомо, що в структурі вартості валової продукції, яку сплачує кінцевий споживач, частка виробника (фермера) становить до 20%, близько 40% припадає на галузь переробки і харчової промисловості, решта – витрати на доставку, упаковку, рекламу тощо [1].

Сучасна структура вітчизняного аграрного сектору економіки деформована, з переважаючою часткою виробництв із малою або середньою глибиною переробки, що забезпечує їй місце лише на найнижчих щаблях світового господарства. Відповідно, важливим напрямом структурної перебудови аграрної економіки є зміна пропорцій між виробництвом сировинних і споживчих товарів, а також – сферою послуг.

Потрібно пам'ятати, що внаслідок низького сукупного попиту та рівня цін на внутрішньому ринку вітчизняне сільськогосподарське виробництво набуло ознак експортноорієнтованої галузі. Ураховуючи, що значний приріст обсягів реалізації аграрної продукції припадав саме на експорт сільськогосподарської та похідної продукції, можна зробити припущення, що економічне зростання в аграрному секторі – це так званий експортозумовлений економічний ріст (export-led growth) [1; 2].

Розглядаючи Україну як стратегічно важливий регіон для виробництва продовольства, велика кількість агропромислових ТНК прийшла на український ринок ще на початку 90-х років. Метою ТНК було отримання нових ринків збуту своєї продукції, а також доступу до нових ресурсних і сировинних запасів, закріплення своїх позицій на цих ринках. Діяльність сучасних агропромислових ТНК охоплює майже всі виробничі та переробні галузі агропромислового комплексу України, а також суміжних із ним галузей [3; 4].

В Україні найбільш високий рівень концентрації агровиробництва спостерігається в дочірніх підприємствах промислово-фінансових груп і транснаціональних компаній, однак робота цих компаній не завжди вирізняється комплексним підходом до проблем села. Приклади найбільш успішного інвестування в аграрному секторі економіки демонструють можливість отримання значного синергічного ефекту, особливо в умовах урбанізованих регіонів [5-7].

Більшість великих компаній інтегрованого агробізнесу планують розширювати, причому істотно, землекористування. Так, «Українська група компаній Land West Company» спеціалізується на вирощуванні зернових і олійних культур, орієнтується на вирощування та експорт органічної продукції, використовує нині 164 тис. га ріллі, а планує – 300 тис. га; ЗАТ «Агротрон» прогнозує розширити землекористування з 120 до 200 тис. га; група підприємств «Миронівський хлібопродукт» – відповідно зі 97 до 220 тис. га; Агропромислова корпорація «Укррос» – із 75 до 120; іноземна компанія «Landcom International» – з 54 до 350 тис. га [7; 8; 9].

За останніми прогнозами частка сільськогосподарських земель, що контролюватиметься різними великими компаніями – АПФ, може істотно зрости і збільшитися в 1,5-2 рази. Намагання великого капіталу з інших сфер економіки розширити своє поле діяльності в агробізнесі засвідчує, найімовірніше, що нині домінуючим мотивом вливання капіталу стає не просто намагання забезпечити себе сировиною (переробний бізнес), одержати преференції, набувши статусу

сільськогосподарського товаровиробника, зменшити трансакційні витрати і т.д., а стати власником нині орендованих земель після зняття мораторію на продаж сільськогосподарських ділянок. Аргументом на користь зробленого висновку може слугувати діюча на сьогодні практика продажу права оренди землі.

Надзвичайно важливою і невирішеною залишається проблема входження на агропродовольчий ринок для переважної маси селян, що отримали землю в результаті приватизації.

Через відсутність належних ринкових стимулів і стартових можливостей для розвитку підприємництва вони пасивно залишають земельні частки (паї) у користуванні новоутворених структур, обмежуючись незначною орендною платою і зосереджуючись на веденні натурального господарства, хоча товарне виробництво могло б покращити структуру їхніх доходів, диверсифікувати й усталити внутрішній ринок.

Ще однією складною і невирішеною проблемою в державі є контроль посередницькими структурами внутрішнього ринку, основна мета яких – нарощування власного капіталу за рахунок диспропорції між закупівельними та реалізаційними цінам. Унаслідок цього створюється враження штучного перевиробництва продукції, а для посередника з'являється можливість її експорту. Такі дії зводять нанівець практично всі зусилля держави з підтримки села, а найголовніше – втрачається саморегулювальна дія ринку.

Курс держави на інтеграцію в глобальну економіку передбачає активне залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ), серед яких особливу роль відіграють інвестиції транснаціональних корпорацій. В економіку регіонів України входять іноземні компанії – лідери світового виробництва, які утворюють глобальні відтворювально-інвестиційні цикли, при цьому вибір місця дислокації капіталів ТНК залежить не стільки від загального інвестиційного клімату країни, скільки від територіальних переваг розміщення та вартості факторів виробництва.

Прямі іноземні інвестиції повинні сприяти активізації господарської системи регіону та формуванню конкурентного середовища, тому розміщення капіталів ТНК на певній території зазвичай розцінюється як очікуване залучення стратегічних інвесторів. При цьому не враховуються можливі наслідки інкорпорації капіталів таких компаній у структуру економіки регіону з погляду комплексного, збалансованого регіонального розвитку та вимог економічної безпеки, що вимагає реалізації заповідної протекціоністської політики стосовно захисту національних аграрних виробників і сільського населення.

Висновки

У світовій практиці не існує уніфікованих важелів впливу на діяльність ТНК для узгодження стратегічних інтересів корпорацій з інтересами території розміщення виробництва. Ураховуючи принцип субсидіарності та інституціональні особливості територіального устрою нашої держави, регулювання процесів транснаціоналізації економіки регіонів доцільно здійснювати засобами відповідного напрямку регіональної політики.

Процеси транснаціоналізації економіки регіонів повинні бути керованими як на державному рівні, так і на рівні окремих регіонів у таких напрямках:

- 1) забезпечення виконання регіонами їхніх функцій у національній стратегії регіонального розвитку;
- 2) підвищення ефективності використання ресурсів регіонів на основі сполучення внутрішніх і зовнішніх джерел зростання;
- 3) дотримання вимог економічної безпеки регіонів, загроза якій збільшується зі зростанням тиску глобалізаційних процесів.

Література

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/apk?nid=2976>
2. *Точилін В. О.* Формування галузевих ринків України : перехідний період / В. О. Точилін. – К. : Фенікс, 2004. – 332 с.
3. *Черевик Н.В.* Проблеми і перспективи розвитку АПК / Н. В. Черевик, М. В. Вітченко, А. О. Титаренко. – Кременчуцький державний політехнічний університет ім. М. Остроградського – Вісник ЖДТУ. – № 4 (46) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/2801/1/235.pdf>
4. *Дудар В. Т.* Роль ринкових трансформацій аграрного сектора України у формуванні агропродовольчого ринку / В. Т. Дудар // Наука молода. Тернопільський національний економічний університет МОН України. – Тернопіль : ТНЕУ. – 2007. – Вип. 7. – С. 7-10.
5. *Дудар В.Т.* Передумови становлення і розвитку конкурентоспроможного аграрного ринку в Україні / В. Т. Дудар // Тернопільський національний економічний університет МОН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv
6. Аналіз тенденцій розвитку ринку агропродовольчої продукції в контексті продовольчої безпеки держави / В. Т. Дудар // Інноваційна економіка – 11'2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv
7. *Гонта О. І.* Державне регулювання процесів транснаціоналізації економіки регіонів України / О. І. Гонта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>
8. *Комшук І. О.* Діяльність транснаціональних компаній у контексті розвитку регіонів України / І. О. Комшук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.com.ua/articles/book>
9. *Ткаченко Н. М.* Проблеми розвитку АПК в умовах вступу України до СОТ / Н. М. Ткаченко // Архів публікацій – Економіка підприємств / Фінанси і облік АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/724/35/>

УДК 339.137.2

Я.Ю. Орленко

*доктор наук з державного управління,
професор кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності та логістики,
Університет економіки та права «КРОК»*

А.Ю. Шута

*магістрант,
спеціальність «Менеджмент ЗЕД»,
Університет економіки та права «КРОК»*

О.Г. Шутий

*магістрант,
спеціальність «Менеджмент ЗЕД»,
Університет економіки та права «КРОК»*

Оцінювання міжнародної конкурентоспроможності підприємства

У статті досліджено сутність управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Розглянуто інструменти оцінки міжнародної конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, управління, оцінка, PEST-аналіз, SWOT-аналіз.

Я.Ю. Орленко
*доктор наук по государственному управлению,
профессор кафедры менеджмента
внешнеэкономической деятельности и логистики,
Университет экономики и права «КРОК»*

А.Ю. Шутая
*магистрант,
специальность «Менеджмент ВЭД»,
Университет экономики и права «КРОК»*

А.Г. Шутый
*магистрант,
специальность «Менеджмент ВЭД»,
Университет экономики и права «КРОК»*

Оценивание международной конкурентоспособности предприятия

В статье исследованы сущность управления международной конкурентоспособностью предприятия. Рассмотрены инструменты оценки международной конкурентоспособности предприятия.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность, управление, оценка, PEST-анализ, SWOT-анализ.

Y. Orlenko
*Doctor in Public Administration,
Professor of Department of Foreign Economic Activity
Management and Logistics
«KROK» University*

A. Shuta
*Master's Degree student,
Foreign Economic Activity Management Major
«KROK» University*

O. Shutyi
*Master's Degree student,
Foreign Economic Activity Management Major
«KROK» University*

Enterprise International Competitiveness Evaluation

This article explores the nature of managing of the enterprises international competitiveness. International competitiveness instruments are considered.

Keywords: international competitiveness, management, evaluation, PEST-analysis, SWOT analysis.

Постановка проблеми

Аналіз та ефективне управління міжнародною конкурентоспроможністю є найважливішими питанням для будь-якого підприємства, на його основі визначається майбутня стратегія розвитку підприємства.

Якщо конкуренція – це змагання виробників на ринку, то конкурентоспроможність – це здатність підприємства змагатися з іншими виробниками за частку ринку. Кожна фірма досягає конкурентоспроможності за допомогою різних методів: більш привабливою ціною, вищою якістю чи особливим підходом до споживача.

Однак міжнародна конкурентоспроможність є набагато багатограннішим поняттям та ускладнюється особливостями іноземного ринку і наявністю на ньому великих гравців. В умовах глобалізації основними суб'єктами на міжнародних ринках товарів і послуг стають великі транснаціональні корпорації. Такі фірми володіють величезними ресурсами в усьому світі та отримують додаткові переваги від всесвітньої присутності. Однак неефективне та нерациональне використання цих ресурсів нівелює переваги та призводить до значних втрат у конкурентній боротьбі. Саме тому усвідомлення, застосування і розвиток конкурентних переваг є основним завданням для кожної транснаціональної корпорації.

Незважаючи на високу частоту оперування поняттями «конкуренція» та «конкурентоспроможність», складність визначення одного підходу для оцінки та управління конкурентоспроможністю полягає у відмінностях окремих ринків, на яких працює компанія. Хоча тенденції глобалізації свідчать про посилення взаємозалежності національних ринків країн світу, усі країни перебувають на різних стадіях економічного розвитку, тому товарним ринкам у різних країнах притаманні певні особливості та унікальні характерні риси. За таких умов підприємство із всесвітньою присутністю має змогу застосовувати свій метод управління конкурентоспроможністю на різних ринках для певного окремого ринку. Використання переваг ТНК для захоплення якомога більшої частки ринку є запорукою успіху в конкурентній боротьбі. Проблема полягає в неохильності дії забезпечення вдалого функціонування на міжнародному ринку здійснювати аналіз конкурентних переваг компанії, її конкурентоспроможності та конкурентоспроможності окремих її товарів [1, с. 43].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми конкуренції та управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства вивчали такі вчені: І.Ю. Сіваченко [1], Ю.Г. Козак [9], Ю.І. Єхануров [1], Т.В. Омельяненко [2], Д.О. Барабась [2], А.В. Вакуленко [2], О.Д. Прогнімак [6], В.П. Антонюк [6], Д.В. Кузнецова [6] та інші.

Так, у книжці І.Ю. Сіваченко та Ю.І. Єханурова детально розглянуто зміст і сутність понять «конкурентоспроможність» і «міжнародна конкурентоспроможність», показники та чинники міжнародної конкурентоспроможності підприємства.

Міжнародні економічні відносини Ю.Г. Козак розглядає в системі сучасної економічної теорії. Особливу увагу приділено мікроекономічному і макроекономічному механізмам їхнього здійснення в умовах світової інтеграції й глобалізації.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, що все більше охоплюють Україну, ставлять перед вітчизняними підприємствами нові стратегічні завдання в аспекті конкурентної поведінки на міжнародному та національному ринках. У таких умовах необхідна підвищена увага до менеджменту вітчизняних підприємств до управління міжнародною конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств. Особливу увагу варто приділити теоретично-методичним аспектам оцінювання міжнародної конкурентоспроможності підприємства.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження процесу оцінювання міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження

Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства означає застосування певного комплексу заходів, спрямованих на подолання негативних наслідків конкуренції та досягнення необхідного рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Основною метою управління міжнародною конкурентоздатністю підприємства є забезпечення його постійного функціонування за будь-яких економічних, політичних, соціальних умов на зовнішньому ринку.

Рівень конкурентоспроможності підприємства – дзеркало, у якому відображаються сукупні підсумки роботи практично всіх служб підприємства [2, с. 56].

Критеріями конкурентоспроможності підприємства можуть виступати такі показники: рівень продажів, стабільне місце на ринку. Однак поняття «конкурентоспроможність» містить також велику кількість економічних характеристик, що визначають становище фірми на національному або світовому галузевих ринках. Цей комплекс може включати характеристики товару, обумовлені сферою виробництва, а також фактори, що формують у цілому економічні умови виробництва і збуту продукції.

Конкурентоспроможність підприємства напряму залежить від конкурентоспроможності продукції, яку воно виробляє. Якщо продукція не користується попитом, то й саме підприємство не буде конкурентоспроможним. А якщо воно виробляє кілька видів продукції, то повинно сконцентруватися на виробництві тієї, що користується найбільшим попитом.

Оцінка конкурентоспроможності підприємства є дуже важливою, оскільки дає змогу дізнатися, наскільки сильними на ринку є позиції власної фірми та позиції конкурентів. Таке знання полегшить зміцнення своїх позицій. Крім того, потрібно робити аналіз конкурентоспроможності постійно, адже ситуація на ринку змінюється дуже швидко і конкурентна боротьба на сьогодні є дуже гострою.

Для правильної оцінки стратегічної позиції компанії потрібно визначити її діяльність за такими напрямками [3]:

- 1) ефективність діючої стратегії;
- 2) сила і слабкість компанії, її можливості та негативні чинники;
- 3) конкурентоспроможність цін і витрат;
- 4) міцність конкурентної позиції;
- 5) стратегічні проблеми.

Для вирішення цих питань використовуються дуже багато аналітичних методів: SWOT-аналіз, SLEPT- і PEST-аналізи, різні показники конкурентоспроможності. Вони дають змогу виявити плюси і мінуси стану компанії; показують, наскільки надійним є її становище на ринку; чи є потреба в модифікації існуючої стратегії.

Крім того, ділову стратегію фірми характеризують її функціональні стратегії в галузі виробництва, маркетингу, фінансів і кадрів. Чим міцнішим є стратегічне і фінансове становище компанії, тим більш імовірним є те, що її стратегія добре продумана і чітко реалізується.

Для визначення стратегічного і фінансового становища компанії застосовуються такі показники [4, с. 76]:

- ринкова частка компанії та її місце в галузі;
- підвищення чи зниження розміру прибутку, якими вони є порівняно з показниками конкурентів;
- тенденції зміни чистого прибутку на інвестиції;
- чи зростають продажі компанії швидше або повільніше, ніж ринок у цілому;
- розмір кредитів;
- репутація фірми серед споживачів, її імідж;
- чи є компанія лідером у технології, інноваціях, якості, обслуговуванні споживачів.

Чим слабшим є сучасне становище компанії, тим більш критичному аналізу повинна піддаватися її стратегія.

Одним із найпоширеніших інструментів стратегічного аналізу позиції підприємства в конкурентній боротьбі є метод SWOT-аналізу. Його застосування для аналізу потенціалу підприємства повинно сприяти (рисунок):

- 1) докладанню зусиль з перетворення слабкостей на переваги, загроз на можливості;
- 2) розвитку сильних позицій відповідно до обмежених можливостей.

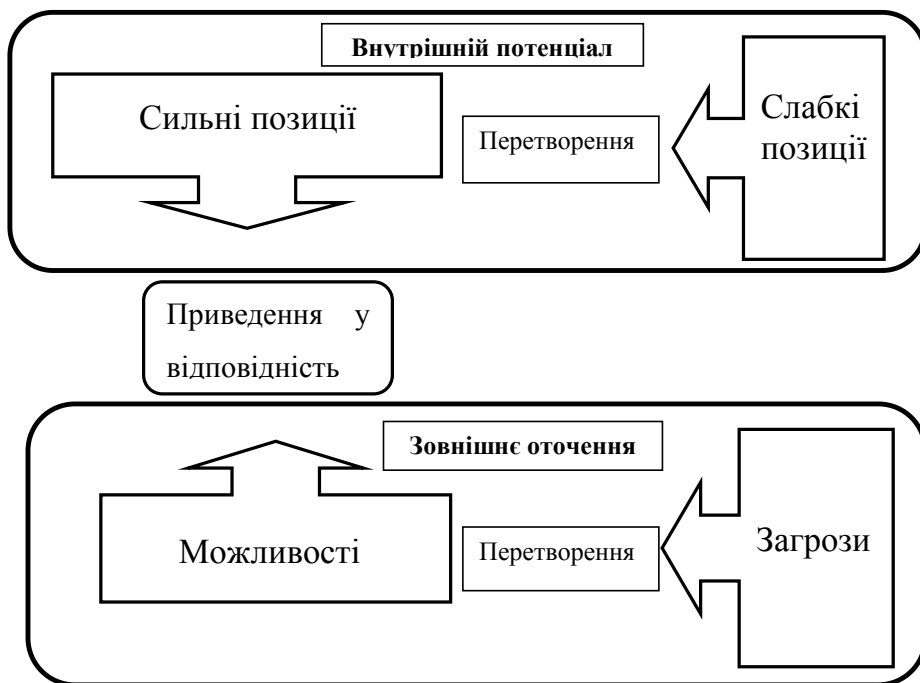

Рис. SWOT-аналіз потенціалу підприємства

Джерело: [5, с. 160]

Більш розширеним є PEST- (табл. 1) і SLEPT-аналізи. Ці методики дають змогу врахувати фактори, що впливають на діяльність підприємства.

SLEPT-аналіз – розширений формат PEST-аналізу. Цей аналіз включає політичний фактор.

Наступним методом оцінювання конкурентоспроможності компанії є оцінка за допомогою чотиридюльного показника концентрації, індексу Херфіндала-Хершмена, індексу Розенблюта тощо.

PEST-аналіз потенціалу підприємства

Фактори зовнішнього середовища			
Політичний	Економічний	Соціальний	Технологічний
регулятивне середовище та гарантії; податкова політика; регулювання та обмеження міжнародної торгівлі; законодавство; трудове право; регулювання конкуренції; політична стабільність	економічне зростання; % ставки та кредитно-грошова політика; державні витрати; політика щодо безробіття; валютні курси; рівень інфляції; стадія економічного циклу	розподілення доходів; трудова/соціальна мобільність; освіта; зміни у стилі життя; демографічні показники, темпи збільшення населення; життєві умови	державні витрати на наукові дослідження; фокус галузі на технологічний розвиток; нові винаходи та розвиток; динаміка передачі технологій; використання енергоресурсів і витрати; ІТ, Internet та мобільні технології

Джерело: [10, с. 54]

Чотиридольний показник концентрації (Cr4 – Concentration Ratio) є сумою чотирьох перших підприємств ринку, які реалізують максимальні об'єми продукції в загальному об'ємі реалізації продукції на цьому ринку:

$$CR = \frac{OP_1 + OP_2 + \dots + OP_n}{OP} \quad (1)$$

де OP_1 , OP_2 – обсяг реалізації продукції i -го підприємства, тис. грн.; OP – загальний обсяг реалізації продукції заданого асортименту, тис. грн.; n – загальна кількість підприємств, що реалізують цю продукцію.

Цей показник визначає, скільки відсотків загального об'єму продажів становить сума продажів чотирьох найбільших компаній на ринку. Тобто, наскільки могутніми є найбільші чотири компанії. З 1963 по 1984 р. цей показник використовувався Департаментом юстиції США для оцінки ступеня концентрації товарних ринків. Якщо Cr4 перевищував 0,75 (75 %), вводилися обмеження на злиття (поглинання) підприємств, оскільки цей ринок розглядався як об'єкт монопольної практики.

На сьогодні коефіцієнти концентрації розраховуються і відстежуються національною статистикою США і Франції для 4, 8, 20, 50 і 100 провідних підприємств ринку. У Німеччині, Великій Британії та Канаді розрахунки ведуться для 3, 6 і 10 провідних підприємств. Із середини 1980-х років Cr4 стали використовувати і в країнах Східної Європи, зокрема Угорщині та Польщі.

Істотним недоліком показника концентрації спеціалісти вважають його нечутливість до різних варіантів розподілення часток між конкурентами. Так, Cr4 буде однаковим (дорівнювати 0,8) у двох абсолютно різних ринкових ситуаціях: 1) одне підприємство контролює 77% ринку, а інші 23 підприємства – по 1 %; 2) п'ять рівнопотужних підприємств володіють 20% ринку [6, с. 179].

Можна охарактеризувати абсолютну ринкову владу за допомогою такої системи нерівностей:

$$\begin{cases} Q_1 + Q_2 + Q_3 > 0.7 \\ Q_1 / (Q_2 + Q_3) > 1 \end{cases} \quad (2)$$

Ця система нерівностей, з одного боку, показує ступінь ринкової конкуренції (де $Q_1 + Q_2 + Q_3 = CR_3$ – коефіцієнт ринкової концентрації), а з іншого – потужність ринкової влади першого суб'єкта господарювання (за об'ємом реалізації).

Тобто система нерівностей характеризує абсолютну ринкову владу домінуючого суб'єкта господарювання на товарному ринку. Її можна застосовувати у великих і не дуже в географічному відношенні державах, а також з метою оцінювання злиття фірм (потрібно забороняти злиття, яке для однієї з фірм забезпечить задоволення системи нерівностей).

Індекс Херфіндала, названий зі ім'ям американського вченого, який запропонував його використання [11]:

$$I_n = \sum D_i^2 \quad (3)$$

де D – частина i -ї фірми в загальному обсязі реалізації продукції певного асортименту на ринку, %; $i = 1, 2, \dots, n$; n – кількість фірм на ринку.

Цей індекс дає змогу визначити, наскільки ринок є монополізованим і чи можливий вихід на нього нових фірм.

Якщо на ринку присутня лише одна фірма (ринок чистої монополії), то $I_n = 10000$. Але якби на ринку працювало 10 однакових фірм, то $I_n = 1000$.

Індекс одночасно чутливий і до ринку, на якому є як домінуюча фірма, так і аутсайтери.

Ринок з $I_n = 1000$ вважається немонополізованим, а ринок із $I_n = 1800$ – ринком з високою концентрацією та монополізацією.

У цих показниках ідеться не про частку фірм у виробництві продукції або за обсягами виробництва, а про частку фірми за обсягом продажів (або обсягом пропозиції) на базовому ринку. Величини ці різні за своєю суттю, до того ж обсяги внутрішнього ринку того чи іншого товару найчастіше не збігаються з обсягами реалізації через експортно-імпорتنі операції виробників і торговців. А показник «ринкова частка компанії, за обсягами виробництва» є взагалі некоректним.

Із 1984 р. індекс Херфіндала з деякими уточненнями Хершмана використовується в практиці антимонопольної діяльності уряду США. Уточнення стосуються кількості підприємств, частки яких використовуються у формулі для I_n [7, с. 110].

Індекс Розенблюта I_r усуває недоліки індексу Херфіндала-Хершмана. Він розраховується з урахуванням порядкового номера підприємства, отриманого на основі ранжування часток від максимуму до мінімуму (i): [12]

$$I_r = \frac{1}{2 \sum (i * D_i) - 1} \quad (4)$$

Як показує практика, найбільша конкурентна активність відзначається тоді, коли конкуренти володіють приблизно рівними частками ринку. У такому разі інтенсивність конкуренції на цьому товарному ринку встановлюється за допомогою визначення ступеня схожості ринкових часток конкурентів. Для такої оцінки використовують коефіцієнт варіації, який дорівнює відношенню середньоквадратичного відхилення часток до їхнього середньоарифметичного значення:

$$U_D = 1 - \frac{\sqrt{\left(\frac{1}{n}\right) \sum (D_i - D_{cp})^2}}{D_{cp}} \quad (5)$$

Середнє арифметичне значення часток усієї сукупності підприємств залежить від кількості підприємств, працюючих на досліджуваному підприємстві (n):

$$D_{cp} = 1/n$$

Тоді формула коефіцієнта варіації набуває більш простого вигляду:

$$U_D = 1 - n \sqrt{\left(\frac{1}{n}\right) \sum_i (D_i - \frac{1}{n})^2}, i = 1, 2, \dots, n \quad (6)$$

Індекс Лернера названий за ім'ям американського економіста Абба Лернера, що запропонував свою методику в 1930-і роки, визначається як відношення різниці між ціною (P) та граничними витратами (MC) до ціни: [12]

$$I_L = \frac{P - MC}{P} \quad (7)$$

де I_L – індекс монополістичної влади Лернера; P – ціна; MC – граничні витрати виробництва.

Зі зростанням монополізму збільшується розрив між ціною товару та граничними витратами на його виробництво. За умов вільної конкуренції індекс, що характеризує ступінь монополізованості економіки дорівнює 0. На конкурентному ринку $P = MC$, тому $I_L = 0$. Проте, якщо на ринку існують лише монополні структури, то $P > MC$, а $I_L > 0$. На практиці іноді складно розрахувати граничні витрати. У такому разі враховується, що при рівновазі попиту та пропозиції у довгостроковому періоді граничні витрати дорівнюють витратам на одиницю продукції (AC).

Тоді:

$$I_L = \frac{P - AC}{P} \quad (8)$$

Чим більшим є відношення прибутку до виручки, тим більший ступінь монополістичної влади фірми на ринку [8, с. 170].

Для отримання повної картини на ринку розраховуються всі показники часток ринку та інтенсивності конкуренції. У результаті виявляються фірми, які становлять особливу небезпеку як конкуренти і відносно яких розроблюються спеціальні стратегії та форми економічної поведінки. Зіставлення з цими фірмами також лежатиме в основі обґрунтування конкурентоспроможності аналізованої компанії за різними показниками її господарської діяльності. Водночас ринкова частка – не єдина міра оцінки конкурентоспроможності. З цією ж метою можуть використовуватися:

- частка «свідомості»: відсоток споживачів, які називають певну марку товару, коли їх просять назвати першу, що спала на думку при ухваленні рішення про покупку особливого виду продукції. Цей показник відображає найбільш укорінену у свідомості обізнаність про марку та купівельні переваги;

- частка «голосу»: відсоток часу в рекламних ЗМІ, який займає торговельна марка відносно загального обсягу ЗМІ для певної галузі. Часто вимірюється кількістю засобів, витрачених на рекламу. Може зумовити зміну частки «свідомості»;

- частка «НДДКР»: відсоткове співвідношення витрат компанії до всіх витрат галузі на науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки. Це довгостроковий показник розроблення нового товару, вдосконалення його якості, зниження витрат і, як наслідок, збільшення ринкової частки. Показник важливий для оцінки майбутньої конкурентоспроможності на високотехнологічних ринках [9, с. 291].

Слід мати на увазі, що конкуренція – поняття динамічне, тому важливо знати, як змінюються частки ринку, частки «свідомості», частки «голосу» та частки «НДДКР». Наприклад, з ринкової частки можна зробити висновок, хто є головним гравцем, зі зміни ринкової частки – хто став більш або менш конкурентоспроможним, хто у кого відвоював частку ринку.

Висновки

Для вітчизняних підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, проблема управління міжнародною конкурентоздатністю стоїть дуже гостро. Тому для успішного функціонування українських виробників на зовнішньому ринку необхідно постійно оцінювати рівень конкурентоспроможності підприємств і розробляти шляхи його підвищення.

Існує прямопропорційна залежність між економічною ефективністю діяльності підприємства і рівнем його конкурентоспроможності. Однак при оцінці конкурентоспроможності підприємства необхідно використовувати систему показників, що відбивають результативність не тільки господарської діяльності, а й фінансової, маркетингової, ефективність організації праці, зокрема, управлінського персоналу.

Література

1. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств : навчальний посібник / І. Ю. Сіваченко, Ю. Г. Козак, Ю. І. Єхануров та ін. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 456 с.

2. *Омельяненко Т. В.* Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Т. В. Омельяненко, Д. О. Барабась, А. В. Вакуленко. – К. : КНЕУ, 2006. – 272 с.

3. *Шершньова З. Є.* Стратегічне управління : навч. посібник / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська. – К. : КНЕУ, 2004. – 356 с.

4. *Макконнелл К. Р.* Экономика : Принципы, проблемы и политика : В 2 т. – Т.1 : учеб. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю ; пер. с англ. – 13-го изд. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 974 с.

5. Международные экономические отношения : теория и политика : учебное пособие. – 2-е изд. перераб. и доп. / под ред. Ю. Г. Козака – К. : Центр учебной литературы, 2013. – 360 с.

6. Оцінка взаємозв'язку людського розвитку та конкурентоспроможності на міжнародному рівні: рейтинговий аналіз / В. П. Антонюк, О. Д. Прогнімак, Д. В. Кузнецова // Економіка пром-сті. – 2013. – № 3 (63). – С. 177-191.

7. *Ромашко О. М.* Роль інвестиційної діяльності у формуванні прибутку підприємства / О. М. Ромашко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 12. – С. 107-112.

8. *Ринейська Л. С.* Міжнародні інвестиції за умов економічної глобалізації / Л. С. Ринейська // Економіка і регіон. – 2009. – № 3. – С. 166-171.

9. Международная экономика : учебное пособие. – В 2-х томах. – Т. 2 Международная макроэкономика / под ред. докт. экон. наук, проф., акад. АЭН Украины Ю. Г. Козака. – 4-е изд. перераб. и доп. – К. : Центр учебной литературы, 2013. – 308 с.

10. *Арутюнова Д.В.* Стратегічний менеджмент. Навч. посіб. / Арутюнова Д.В. – Таганрог : Видавництво ТТІ ЮФУ, 2010. – 122 с.

11. *Вулфел Чарльз Дж.* Энциклопедия банковского дела и финансов / Чарльз Дж. Вулфел. – Самара : Корпорация «Федоров», 2000. – С. 559.

12. Конкуренция и антимонопольное регулирование. Учебное пособие / С. Б. Авдашев, Л. А. Борисова, Л. Е. Гукасян, И. Н. Задирако / Под ред. А. Г. Цыганов : М, 1999. – 368 с.

УДК 338.246.87

В.В. Римашевська

здобувач,

Університет економіки та права «КРОК»

Модель імпортової безпеки країни та алгоритм її побудови

У статті досліджено вихідні характеристики та алгоритм побудови моделі імпортової безпеки, а також охарактеризовано класифікацію моделей та обрано вид для побудови моделі імпортової безпеки країни.

Ключові слова: модель, імпортна безпека, економіко-математичне моделювання.

В.В. Рымашевская
соискатель,

Университет экономики и права «КРОК»

Модель импортной безопасности страны и алгоритм ее построения

В статье исследованы исходные характеристики и алгоритм построения модели импортной безопасности, а также охарактеризована классификация моделей и избран тип для построения модели импортной безопасности страны.

Ключевые слова: модель, импортная безопасность, экономико-математическое моделирование.

V. Rymashevska
External PhD Student,
“KROK” University

State Import Security Model and its Construction Algorithm

The characteristics and algorithm of import security model construction were investigated, also model classification was characterized and the type of model for the state import security model construction was determined.

Key words: model, import security, economic-mathematical modeling.

Постановка проблеми

Для національної економіки зовнішня торгівля є одним із найважливіших макроекономічних чинників, що суттєво впливає на розвиток економіки в цілому. Інтернаціоналізація економічної діяльності країни дає змогу реалізувати важливі зовнішньоекономічні інтереси. Разом з тим вона створює можливість дестабілізації соціально-економічної ситуації в державі.

Імпортна діяльність є інструментом, що визначає напрям розвитку національної економіки, впливає на її безпеку та збалансованість. Уміле використання державою цього інструменту є базисом досягнення високих економічних результатів фінансування економіки. З іншого боку, імпорт є джерелом небезпек і загроз для національної економіки. Відсутність державного контролю або його недостатнє втручання в регулювання імпортної діяльності призводить до зростання рівня імпортної небезпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам економічної безпеки присвячено роботи багатьох вітчизняних та іноземних науковців. Серед американських учених, які займалися проблемами безпеки держави, слід відзначити таких, як А. Волферс [22], Х. Моргентау [13], Р. Осгоот [15] та інші.

Питанням розроблення теоретичних і прикладних сторін економічної безпеки та методологічній основі її дослідження присвятили праці українські вчені: В. Сідак [18], В. Шлемко [12], В. Геєць [4], В. Пономаренко [10], М. Кизим [1], М. Дацків [6], І. Чорнодід [20], З. Варналій [1], О. Власюк [2], Я. Жаліло [7],

В. Мунтіян [12], Ю. Пахомов [17]. Аналіз останніх досліджень і наукових праць вищезазначених учених вказує на відсутність достатньої теоретичної та методологічної основи дослідження питання імпоротної безпеки країни.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

У сучасній науковій думці немає єдиного системного підходу до створення моделі імпоротної безпеки країни. Її відсутність призводить до того, що на практиці організація забезпечення імпоротної безпеки реалізується на низькому рівні, безсистемно та неефективно. В основі забезпечення імпоротної безпеки держави повинна лежати модель імпоротної безпеки. Отже, не дослідженим залишається використання моделювання як наукового методу при побудові моделі імпоротної безпеки держави. Також не визначеними є основні характеристики та вихідні дані, які потрібні для побудови моделі імпоротної безпеки держави.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз існуючих моделей і вибір моделі імпоротної безпеки країни, а також визначення алгоритму її побудови.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття «модель» широко вживається як у науковій літературі, так і в побутовому значенні. Правильна побудова та дослідження моделі сприяють точності й правильності наукових висновків, пропозицій і рішень. Модель як наукова категорія має різні визначення. Так, А.П. Голіков визначає модель як сукупність абстрактно створених структур і функцій реально існуючої системи, яка дає можливість розуміти, віддзеркалювати та відтворювати складні процеси, що відбуваються в реальних системах. У науці під моделлю розуміють відображення будь-яким способом процесів, що відбуваються в реальному об'єкті [14, с. 10], або зразок, макет конструкції чого-небудь, відтворений у зменшеному або збільшеному вигляді. Визначення поняття «модель» може бути сформульоване так: модель – це презентація системи, яка дає змогу дослідити властивості системи і в деяких випадках передбачити результати її функціонування в майбутньому. Саме тому моделі часто використовують у ході різних видах аналізу як засіб усвідомлення дійсності (рис. 1). Доцільно підкреслити особливість моделі, яка виражається в тому, що модель не є об'єктивною реальністю, це конструкція, створена людиною з метою допомогти краще зрозуміти реальні світові системи. «Модель є втіленням об'єкта, системи або поняття (ідеї) в деякій формі, відмінній від форми реального існування. Модель служить, як правило, засобом, який допомагає нам у поясненні, розумінні або вдосконаленні системи» [8, с. 15].

Рис. 1. Особливість моделі імпоротної безпеки

Джерело: розроблено автором

У літературі виділяють таку класифікацію моделей (рис. 2): абстрактні (концептуальні); матеріальні (фізичні); дескриптивні (описові); оптимізаційні. Перераховані види моделей у свою чергу поділяються на складові, які утворюють певну схему моделювання [5, с. 9]:

- абстрактне моделювання (словесне, числове, математичне, графічне), як правило, не зберігає в моделях природу явищ і процесів, що є в оригіналі. Збері-

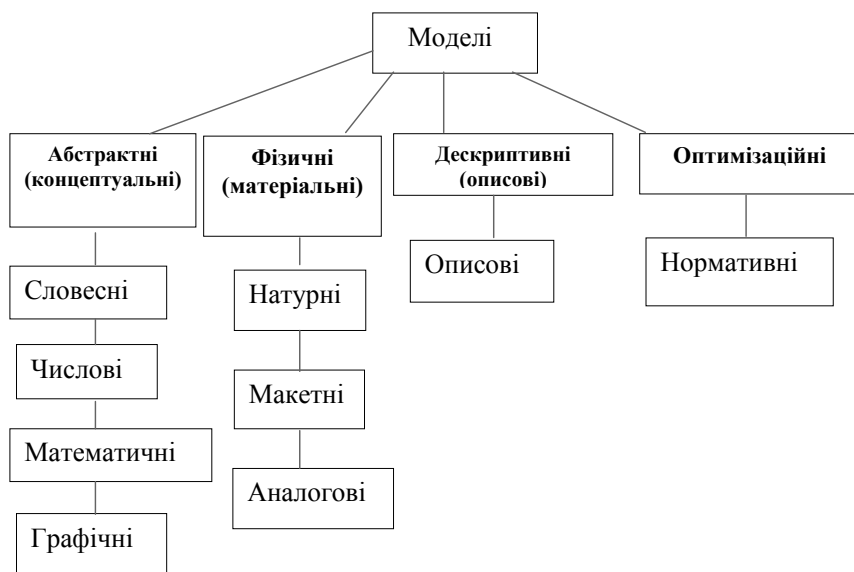

Рис. 2. Видова класифікація моделей

Джерело: [5, с. 9]

гається лише ідентичність співвідношень і масштабність компонентів та явищ у досліджуваних об'єктах або процесах;

- фізичне моделювання (натурне, макетне, аналогове) характеризується значним рівнем наочності. За його допомогою можна моделювати як природні, так і соціально-економічні системи. За допомогою фізичного моделювання досягаються три види подібності: зв'язку; зовнішнього вигляду; співвідношення між елементами системи;
- дескриптивні моделі описово характеризують сутність явищ і процесів, що відбуваються; дають змогу на цій основі здійснювати їхнє порівняння, класифікацію, знаходити позитивні та негативні моменти, робити необхідні рекомендації;
- оптимізаційні моделі на підставі емпіричних операцій і наявного досвіду дають змогу розробляти графіки, нормативні документи, що обґрунтовують і визначають хід тих чи інших явищ і процесів.

Усі чотири види моделей, залежно від цілей і завдань з прийняття рішень, можуть використовуватися в дослідженні й конструюванні міжнародних економічних зв'язків держав і зовнішньоекономічної діяльності окремих підприємств та організацій. Однак аналіз досвіду міжнародних економічних відносин свідчить, що найбільш поширеними видами моделей, які використовуються на практиці, є математичні моделі в поєднанні з економічними методами, що утворюють економіко-математичне моделювання.

Моделювання як науковий метод відкриває багато можливостей у дослідженні різних об'єктів і явищ, особливо у сфері економіки, та є одним із дієвих і ефективних наукових методів пізнання. Моделювання – це дослідження об'єктів пізнання на їхніх моделях [11, с. 32]. Своєю чергою, дослідження, пізнання тих чи інших явищ – це насамперед розумова діяльність, що здійснюється під контролем людської свідомості у формі моделей. Побудова моделі імпортової безпеки дає можливість дослідити наявні зв'язки та закономірності, тобто усвідомити дійсність. Завдяки цьому виявляються та усвідомлюються суперечності та незрозумілості. З допомогою побудованої моделі більш чітко

можна уявити структуру об'єкта, виявити важливі зв'язки (причини-наслідки). Моделі успішно використовують для прогнозування поведження об'єктів, процесів і явищ.

У контексті поняття «модель імпоротної безпеки країни» слід більш детально розглянути такий вид моделей, як абстрактні (концептуальні) моделі. У останніх головним є послідовний словесний опис функцій або структури об'єкта, що вивчається. Подальша формалізація концептуальної моделі найчастіше зумовлює використання математичних моделей, у яких основні співвідношення між їхніми елементами, закономірності, яким вони підлягають, та вимоги і ціль функціонування записують у вигляді математичних формул. В економічних дослідженнях (включаючи й зовнішньоекономічну діяльність), найбільш поширеними є математичні та графічні. Одержання необхідної інформації при математичному моделюванні досягається завдяки тому, що модель, з одного боку, абстрагує другорядні фактори, а з іншого – узагальнює основні сторони досліджуваного явища, тим самим акцентуючи увагу на вирішенні основних питань, певним чином абстрагує досліджуване явище, однак має і переваги. Математичні моделі, що використовуються в економіці, розподіляються на класи за низкою ознак, що відносяться до особливостей об'єкта, який моделюється, і ступеня його спрощення, цілей і способів використання моделі та процесу її створення [19, с. 22]. Звичайно, важко охопити всю різноманітність типів економіко-математичних моделей та ознак їхньої класифікації. Виділяють наступні ознаки класифікації економіко-математичних моделей, наведені на рис. 3 [3, с. 10]:

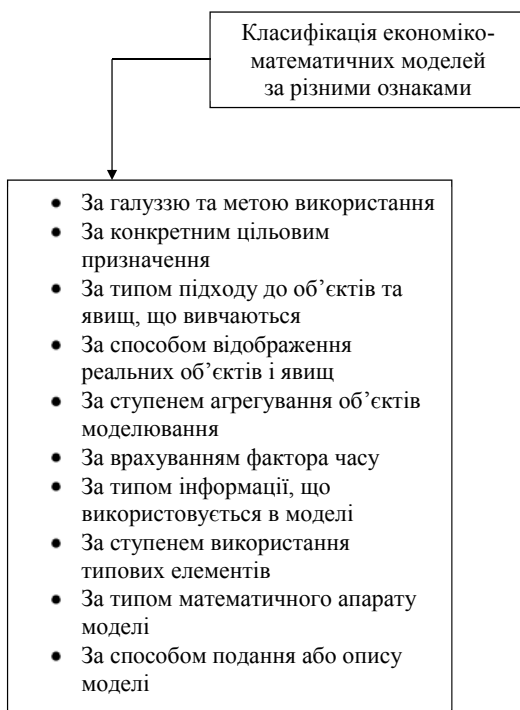

Рис. 3. Диференціація економіко-математичних моделей за ознаками

Джерело: [3, с. 10]

Економіко-математична модель відображає взаємозв'язок окремих параметрів явищ і процесів економічного життя. У таких моделях відображають тільки важливі для дослідника властивості процесів і явищ, які вивчають. Економіко-

математичні моделі по суті є спрощенням реального світу. Але якщо ці спрощення виконані коректно, то приблизне відображення реальної ситуації дає можливість отримувати досить точні характеристики функціонування та розвитку економічних систем [9, с. 41]. Усі економіко-математичні моделі по суті є засобами аналізу та прогнозування функціонування та розвитку економічних систем. Застосування економіко-математичного моделювання як наукового методу пізнання дає змогу розкрити сутність імпоротної безпеки країни у формі моделі. Отже, розглянувши класифікацію моделей, пропонуємо за основу для побудови моделі імпоротної безпеки країни обрати економіко-математичну модель. Саме такий вид моделі спроможний відобразити максимально точно властивості, особливості та характеристики імпоротної безпеки країни, а також показати взаємозв'язок між параметрами, індикаторами та розвитком явища імпоротної небезпеки. За допомогою економіко-математичної моделі уможливується аналіз впливу імпоротної діяльності та зовнішньоторговельної політики країни на імпортну безпеку. Економіко-математична модель імпоротної безпеки повинна відповідати таким вимогам:

- базуватися на чіткій науковій економічній теорії;
- відображати реальну структуру об'єкта відповідно до принципу структурної подібності (ізоморфізму);
- забезпечувати принципову різницю між керованими і некерованими змінними та параметрами;
- бути простою та зрозумілою для користувача;
- бути надійною в розумінні гарантій від абсурдних відповідей;
- бути адаптивною;
- відповідати умови, що визначають межі її використання;
- враховувати найбільш важливі фактори, що визначають рівень досліджуваних показників;
- відповідати встановленим критеріям;
- давати змогу отримувати такі знання, які до її реалізації були невідомими;
- бути достатньо абстрактною, щоб допустити варіювання великим числом змінних, але не настільки, щоб виникли сумніви в її надійності та практичній корисності отриманих результатів;
- відповідати умовам, що обмежують строк розв'язання завдання;
- дає змогу реалізувати її наявними засобами.

Практичним завданням економіко-математичного моделювання є: по-перше, аналіз економічних об'єктів і процесів; по-друге, економічне прогнозування, передбачення розвитку економічних процесів; по-третє, вироблення управлінських рішень на всіх рівнях господарської ієрархії управління [16, с. 88]. Процес економіко-математичного моделювання включає такі етапи: аналіз системи, постановка завдання, побудова моделі імпоротної безпеки країни, дослідження моделі, перевірка й оцінювання рішень, прогнозування розвитку системи. Загальну схему економіко-математичного моделювання наведено на рис. 4.

Після постановки завдання розробляється формалізована модель процесу, тобто залежність між структурними елементами виражають математичними символами у вигляді неявних функцій. Тому для досліджуваного об'єкта слід чітко визначити компоненти, параметри, змінні, функціональні залежності, обмеження, функції мети. На практиці часто не розмежовують ці поняттями, чим суттєво ускладнюється розробка моделі. Таким чином, розглянувши основні вимоги та етапи побудови економіко-математичної моделі імпоротної безпеки країни в загальному вигляді, слід дати характеристику вихідних положень до побудови мо-

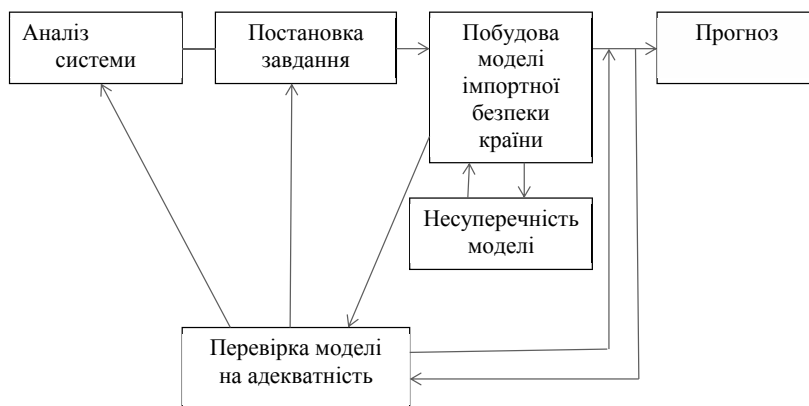

Рис. 4. Схема математичного моделювання економічних процесів

Джерело: [10, с. 105]

делі імпортової безпеки країни. Розглянемо алгоритм побудови моделі імпортової безпеки країни, наведений на рис. 5:

Рис. 5. Алгоритм побудови моделі імпортової безпеки

Джерело: розроблено автором

Здійснення імпоротної діяльності пов'язане з появою численних загроз і небезпек як для безпосередніх учасників, так і для держави загалом. Серед основних загроз слід виділити такі:

- висока імпортна залежність;
- нераціональна структура імпорту;
- недостатня географічна диверсифікація імпорту;
- втрата внутрішнього ринку;
- неякісний імпорт, контрабанда тощо.

Отже, модель імпоротної безпеки повинна містити параметри та індикатори вимірювання загроз і небезпек та їх допустимі значення, з метою встановлення, прогнозування та попередження настання імпоротної небезпеки для країни та контролювання, щоб імпортна діяльність не виступала фактором підвищення імпоротної та економічної небезпеки країни.

Висновки

Аналіз моделі імпоротної безпеки країни та алгоритму її побудови свідчить, що найбільш вдалим типом є економіко-математична модель. Остання максимально точно відповідає вимогам побудови, відображення взаємозв'язків та особливостям системи імпоротної безпеки, її параметрам, принципам функціонування та розвитку, а також виступає інструментом прогнозування.

У результаті дослідження проаналізовано та розглянуто сутність поняття «модель», класифікацію моделей, ознаки класифікації економіко-математичних моделей, обґрунтовано вибір економіко-математичної моделі для побудови моделі імпоротної безпеки країни. А також визначено вимоги щодо побудови моделі імпоротної безпеки країни та алгоритм її побудови. Алгоритм побудови вказаної моделі складається з трьох основних етапів: перший – це відбір внутрішніх і зовнішніх загроз, що впливають на інтегральний показник імпоротної безпеки; другий – це збір та оцінка вихідної інформації за параметрами моделі; третій – це оцінка та аналіз рівня імпоротної безпеки за допомогою статистичної інформації, що включає в себе аналіз відкритості товарних ринків через імпорту квоту, оцінка товарної та географічної структури імпорту. Завдяки проведеному аналізу вдалося показати структуру та класифікацію моделей, охарактеризувати їхні види та виділити потрібний для побудови моделі імпоротної безпеки.

Напрямом подальших досліджень є формування механізму реалізації моделі імпоротної безпеки держави, що ґрунтується на світовому досвіді ефективного забезпечення механізму реалізації моделі на прикладах країн світу.

Література

1. Варналій З. С. Економічна безпека України : проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Сасенко. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.
2. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
3. Вітлінський В. В. Математичні моделі та методи ринкової економіки : навч. посібник / В. В. Вітлінський, О. В. Піскунова ; МОНМС України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К., 2010. – 531 с.
4. Гесць В. М. Моделі та методи соціально-економічного прогнозування : підручник / В. М. Гесць, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк, А. В. Ставицький та інші. – 2 вид., випр. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2008. – 396 с.
5. Голіков А. П. Економіко-математичне моделювання світогосподарських процесів : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – 2-ге вид. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. – 144 с.

6. *Дацків Р. М.* Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції / Р. М. Дацків. – Львів : Центр Європи, 2006. – 159 с.
7. *Жаліло Я. А.* Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я. А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К. : Київський ун-т : Ін-т міжнар. відносин. – 2001. – Вип. 26. – С. 24-27.
8. *Кобелев Н. Б.* Практика применения экономико-математических методов и моделей / Н. Б. Кобелев. – М. : Изд-во «Финстатинформ». – 2000. – 211 с.
9. *Лугінін О. С.* Економіко-математичне моделювання : навч. посіб. / О. С. Лугінін, В. М. Фомішина. – К. : Знання, 2011. – 342 с.
10. *Лавренчук В. П.* Математика для економістів : теорія та застосування : економіко-математичне моделювання : [підр. для студ. вищ. навч. закл.] / В. П. Лавренчук, Т. І. Готинчан, В. С. Дронець, О. С. Кондур ; М-во освіти і науки України, Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Вид. 2-е, випр. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. – 183 с.
11. *Малярець Л. М.* Економіко-математичне моделювання : навч. посіб. / Л. М. Малярець ; М-во освіти і науки України, Харк. нац. економ. ун-т. – Харків : ХНЕУ, 2010. – 310 с.
12. *Мунтіян В. І.* Економічна безпека України [Текст] / В. І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 462 с.
13. *Morgenthau H. J.* Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. – 7th edition, revised by Thompson, Kenneth W. and Clinton David W. – New York : McGraw-Hill-Higher Education, 2005. 752 p.
14. *Нейлор Т.* Машинные имитационные эксперименты с моделями экономических систем / Т. Нейлор. – М. : Мир, 1975. – 392 с.
15. *Osgood R.E.* Ideals and Self-Interest in America's Foreign Relation. –Chicago: University of Chicago Press, 1954. 203 p.
16. *Пономаренко В. С.* Бізнес-моделювання та управління потоками робіт і документами в економічних системах : монографія / В. С. Пономаренко, І. А. Золотарьова, С. В. Минухин та ін. – М. : Изд. ХНЕУ, 2010. – 270 с.
17. *Пахомов Ю. М.* Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю. М. Пахомов, Д. Г. Лук'яненко, Б. В. Губський. – К. : Україна, 2002. – 237 с.
18. *Сідак В. С.* Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів Господарювання : монографія / В. С. Сідак, О. А. Кириченко. – К. : УЕП Крок, 2008. – 403 с.
19. *Харченко Л. С.* Інформаційна безпека України : Глосарій / Л. С. Харченко, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов, за заг. ред. д.ю.н., проф. Р. А. Каложного. – К. : Текст, 2004. – 136 с.
20. *Чорнодід І.* Економічна безпека як категорія економічної теорії / І. Чорнодід // Актуальні проблеми економіки : Науковий екон. журнал, № 11, 2003. – С. 13-20.
21. *Шлемко В. Т.* Економічна безпека України : сутність і напрямки забезпечення : [наук. вид.] / В. Т. Шлемко, І. Білько. – К. : НІСД, 1997. – 143 с.
22. *Wolfers A.* «National Security» as an Ambiguous Symbol / A. Wolfers // Political Science Quarterly. – 1952. – vol. 67. – No. 4 (December). – P. 481–502.

Економіка підприємства

УДК 338.4:330.3:658

В.Г. Алькема
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управлінських технологій,
Університет економіки та права «КРОК»

М.І. Копитко
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Львівський державний університет внутрішніх справ

Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки автомобілебудівних підприємств

У статті досліджено аспекти оцінювання рівня економічної безпеки вітчизняних автомобілебудівних підприємств. На основі цього розроблено модель, яка дає змогу визначити значення інтегрального показника рівня економічної безпеки з урахуванням окремих індикаторів у функціональних складових. Результатом застосування вказаної моделі буде отримання тактичної та стратегічної оцінки рівня економічної безпеки автомобілебудівних підприємств.

Ключові слова: автомобілебудівні підприємства, економічна безпека, процес оцінювання рівня економічної безпеки, індикатори, тактична оцінка, стратегічна оцінка.

В.Г. Алькема
доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой управленческих технологий,
Университет экономики и права «КРОК»

М.И. Копытко
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджмента,
Львовский государственный университет внутренних дел

Интегральная оценка уровня экономической безопасности автомобилестроительных предприятий

В статье исследованы аспекты оценки уровня экономической безопасности отечественных автомобилестроительных предприятий. На основе этого разработана модель, позволяющая определить значение интегрального показателя уровня экономической безопасности с учетом отдельных индикаторов в функциональных составляющих. Результатом применения указанной модели будет получение тактической и стратегической оценки уровня экономической безопасности автомобилестроительных предприятий.

Ключевые слова: автомобилестроительные предприятия, экономическая безопасность, процесс оценки уровня экономической безопасности, индикаторы, тактическая оценка, стратегическая оценка.

V.H. Alkema
Doctor of Economics, Professor,
Head of Managerial Technologies Department,
“KROK” University

M.I. Kopytko
Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Management Department,
Lviv State University of Internal Affairs

Integral estimation of economic security level of automotive enterprises

This article explores the aspects of estimation of the level of economic security of domestic automotive enterprises. On this basis authors developed a model that lets determine the value of the integral indicator of economic security level, taking into account the individual indicators in functional components. The result of application of the specified model will be the bringing of tactical and strategic evaluation of economic security level of automotive enterprises.

Keywords: automotive enterprises, economic security, economic security level estimation process, indicators, tactical assessment, strategic assessment.

Постановка проблеми

З огляду на складні умови ведення бізнесу, спричинені швидкою зміною та посиленням агресивності зовнішнього середовища, основою вдосконалення процесу управління економічною безпекою автомобілебудівних підприємств (ЕБАП) стає інформаційне забезпечення, що пов'язано з необхідністю отримання достовірної інформації про реальний стан безпеки, наявність загроз і ризиків, тобто про об'єктивне оцінювання якості функціонування системи економічної безпеки (СЕБ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вказана проблема перебуває в полі зору багатьох науковців, зокрема, питанням розроблення методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємств різних галузей народного господарства присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних та іноземних учених [1-8]. Для вирішення цієї проблеми було розроблено низку суттєво відмінних методик для отримання та оброблення інформації про фактичний рівень СЕБ. Водночас за результатами проведеного дослідження було виявлено, що для більшості методик характерні певні недоліки, що ускладнюють їхнє практичне використання і не завжди дають адекватні рекомендації стосовно забезпечення безпеки на мікрорівні, що негативно впливає на процес розвитку галузевої та національної економіки в цілому. Можна з певністю констатувати відсутність єдиного універсального підходу, що дав би змогу врахувати всі особливості та результати діяльності підприємства, вплив домінуючих зовнішніх факторів і прослідкувати динаміку змін. Переважна більшість моделей оцінювання враховує значення показників за конкретний проміжок часу, однак не зважає на темпи і динаміку змін. Нез'ясованим залишається питання кількості

функціональних складових, які доцільно брати до уваги в процесі визначення рівня ЕБАП, їх критеріальна складова та порогові значення індикаторів. Це зумовлює актуальність проблеми формування універсального методу оцінювання рівня ЕБАП.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Відсутність універсального методологічного підходу до оцінювання рівня економічної безпеки вітчизняних автомобілебудівних підприємств із урахуванням впливу дестабілізуючих факторів є проблемою, що потребує розроблення.

Формулювання цілей статті

З метою часткового вирішення проблеми формування методологічних засад управління економічною безпекою автомобілебудівних підприємств у роботі вирішено завдання раціонального формування багаторівневої системи оцінки рівня економічної безпеки вітчизняних автомобілебудівних підприємств. Важливо підкреслити, що базою для створення такої методики стало використання сучасного інформаційного забезпечення процесу забезпечення ЕБ підприємств автопрому, на основі якого виявлено суттєві недоліки в нинішніх методичних розробках, а також доведено необхідність отримання як оперативної інформації для швидкого реагування на зміну рівня безпеки, так і даних для коригування діючої стратегії забезпечення ЕБАП.

Виклад основного матеріалу дослідження

На першому етапі вирішення цієї актуальної проблеми було створено схему, яка визначає послідовність здійснення кроків для формування багаторівневої системи оцінювання рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування (рис. 1).

До позитивних особливостей розробленої схеми можна віднести такі:

- за основу прийнято ряд незаперечних положень найдосконаліших методик оцінювання рівня ЕБ підприємств;
- оцінювання повинно здійснюватися як за окремими індикаторами, функціональними складовими економічної безпеки підприємства, рівнями оцінки (тактичним та стратегічним), так і передбачати розрахунок інтегрального показника;
- за кожним із визначених рівнів можна чітко ідентифікувати ступінь безпеки, тобто є можливість як аналізу, так і синтезу з метою виявлення впливу ключових факторів на підготовку оптимальних управлінських рішень;
- необхідність систематичного коригування методичних засад оцінки рівня безпеки реалізована через етап «адаптації», який забезпечує виявлення проблемних сфер і коригування методики.

На рис. 1 наведено узагальнену блок-схему процесу оцінювання рівня економічної безпеки автомобілебудівного підприємства; при цьому деталізація не доведена до малозначних операцій. У блок-схемі показано різні випадки здійснення процесу оцінювання. Входи елементів (операцій) E_i схеми позначені символами x_i (вхідна інформація); виходи – y_i (результати опрацювання вхідної інформації).

Розглянемо три варіанти процесу оцінювання рівня економічної безпеки автомобілебудівного підприємства, коли:

- 1) процес оцінювання не виявив проблемних сфер у функціонуванні підприємства;
- 2) необхідно ще раз визначити вагу кожного індикатора;
- 3) необхідно ще раз визначити для кожного індикатора граничні значення, що відповідають певному рівню безпеки.

За цими схемами можливі такі варіанти:

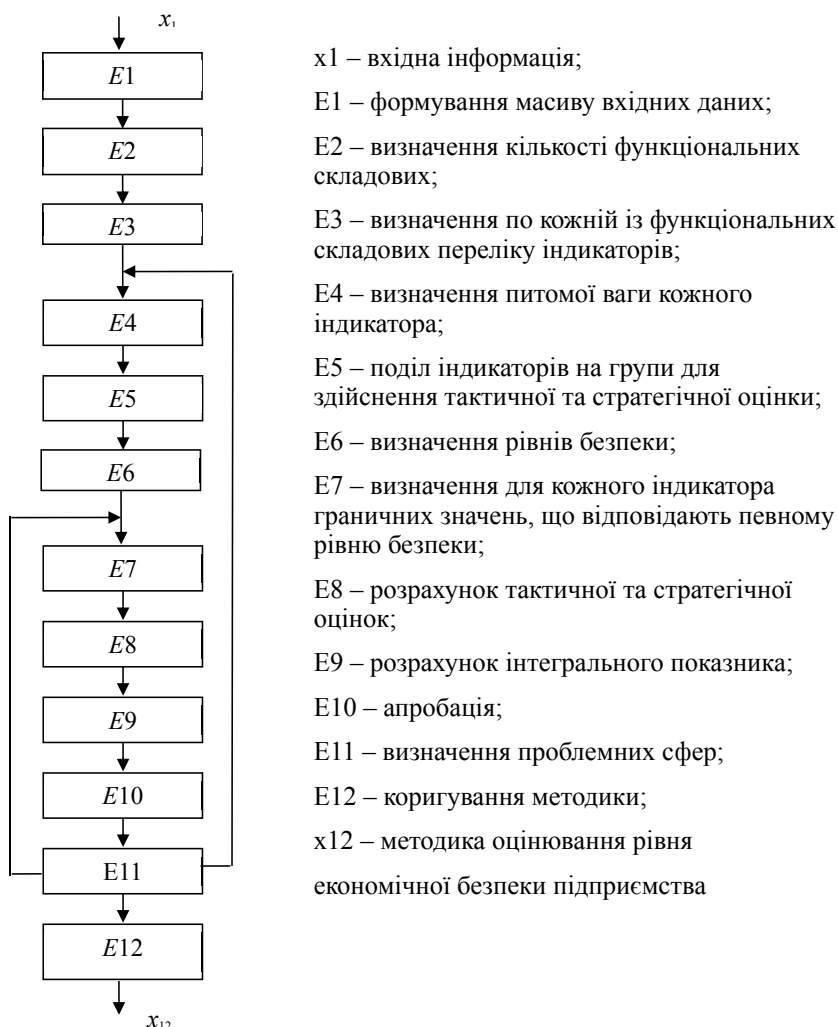

Рис. 1. Блок-схема процесу оцінювання рівня економічної безпеки автомобілебудівних підприємств (авторська розробка)

1. Процес оцінювання не виявив проблемних сфер функціонування підприємства

$E1 - E2 - E3 - E4 - E5 - E6 - E7 - E8 - E9 - E10 - E11 - E12.$

2. Необхідно ще раз визначити вагу кожного індикатора

$E1 - E2 - E3 - E4 - E5 - E6 - E7 - E8 - E9 - E10 - E11 - E4 - E5 - E6 - E7 - E8 - E9 - E10 - E11 - E12.$

3. Необхідно ще раз визначити для кожного індикатора граничні значення, що відповідають певному рівню безпеки

$E1 - E2 - E3 - E4 - E5 - E6 - E7 - E8 - E9 - E10 - E11 - E7 - E8 - E9 - E10 - E11 - E12.$

Якщо потрібно представити процес оцінювання рівня економічної безпеки автомобілебудівного підприємства детальніше, ніж це показано на рис. 1, то буде розгорнута логічна схема. Для трьох варіантів процесу оцінювання логічна схема має вигляд:

- (1) $x_1y_1y_2y_3y_4y_5y_6y_7y_8y_9y_{10}y_{11}y_{12}$;
- (2) $x_1y_1y_2y_3y_4y_5y_6y_7y_8y_9y_{10}y_{11}y_{12}y_4y_5y_6y_7y_8y_9y_{10}y_{11}y_{12}$;
- (3) $x_1y_1y_2y_3y_4y_5y_6y_7y_8y_9y_{10}y_{11}y_{12}y_8y_9y_{10}y_{11}y_{12}$.

Якщо тепер узагальнити ці логічні схеми та розглянути цілісний процес оцінювання рівня економічної безпеки автомобілебудівного підприємства, то отримаємо функціональний запис процесу P у формі

$$P = x_1y_1y_2y_3y_4y_5y_6y_7y_8y_9y_{10}y_{11}(y_{12} \vee y_4y_5y_6y_7y_8y_9y_{10}y_{11}y_{12} \vee y_7y_8y_9y_{10}y_{11}y_{12})$$

де \vee – логічний символ ЧИ (АБО).

З метою подальшого викладу ключових аспектів розробленої методики, на думку автора, доцільно сконцентрувати увагу на задекларованому вище багатоврівневому принципі оцінювання безпеки, тобто на обґрунтуванні можливості здійснення тактичної та стратегічної оцінки рівня безпеки (рис. 2).

У розробленій методиці пропонується тактичне оцінювання проводити на основі розрахунку ряду показників, здебільшого за своїм змістом моментними, що дає змогу характеризувати рівень безпеки у будь-який момент часу. У свою чергу, стратегічна оцінка безпеки включає результати розрахунку ряду показників, які є інтервальними.

Поєднання обох груп показників під час розрахунку інтегрального показника є можливим з урахуванням визначеної питомої ваги: тактична – 0,6, стратегічна – 0,4. Основою такого підходу є викладені в попередніх підрозділах теоретичні напрацювання щодо суті та характеру можливих змін рівня безпеки в процесі функціонування підприємства як соціально-економічної системи.

Запропоновано виділити сім базових функціональних складових у системі економічної безпеки автомобілебудівних підприємств із урахуванням специфіки їхньої господарської діяльності та кожній зі складових частин надати певну вагу в загальній сукупності: **фінансова (0,35); кадрова (0,2); техніко-технологічна (0,2; силова (0,05); інформаційна (0,05); ресурсна (0,1); політико-правова (0,05)**. Обґрунтування надання певної ваги конкретній функціональній складовій пов'язане зі: специфікою діяльності автомобілебудівних підприємств, пріоритетністю протидії зростанню рівня небезпеки щодо конкретної складової та результатами експертного опитування вищого менеджменту десяти підприємств (перелік наведено нижче) стосовно цього аспекту.

Серед показників як тактичної, так і стратегічної оцінки пропонується застосовувати кількісні та якісні показники, які, доповнюючи один одного, уможливають отримання багатокритеріальної оцінки рівня безпеки як економічної безпеки загалом, так і кожної окремої функціональної складової.

У розрізі функціональних складових (таблиця) відображено сукупність індикаторів для тактичної та стратегічної оцінок, граничні значення для кожного з них, що відповідають певному рівню безпеки. Запропоновано характеризувати рівень безпеки за трьома рівнями:

- **низький** – фактичне значення окремого індикатора, функціональної складової, рівня оцінки чи інтегрального показника характеризується наявністю тенденцій зростання рівня небезпеки, фактичних ознак кризи та загрози існуванню підприємства як соціально-економічної системи;
- **достатній** – фактичне значення перебуває в допустимих межах, коли рівень безпеки уможливує функціонування підприємства, хоча рівень безпеки є недостатньо високим, існує можливість реалізації окремих загроз і зростання рівня небезпеки в майбутньому;
- **високий** – розраховане фактичне значення вказує на високий рівень безпеки, стійкість і можливість розвитку підприємства як соціально-економічної системи.

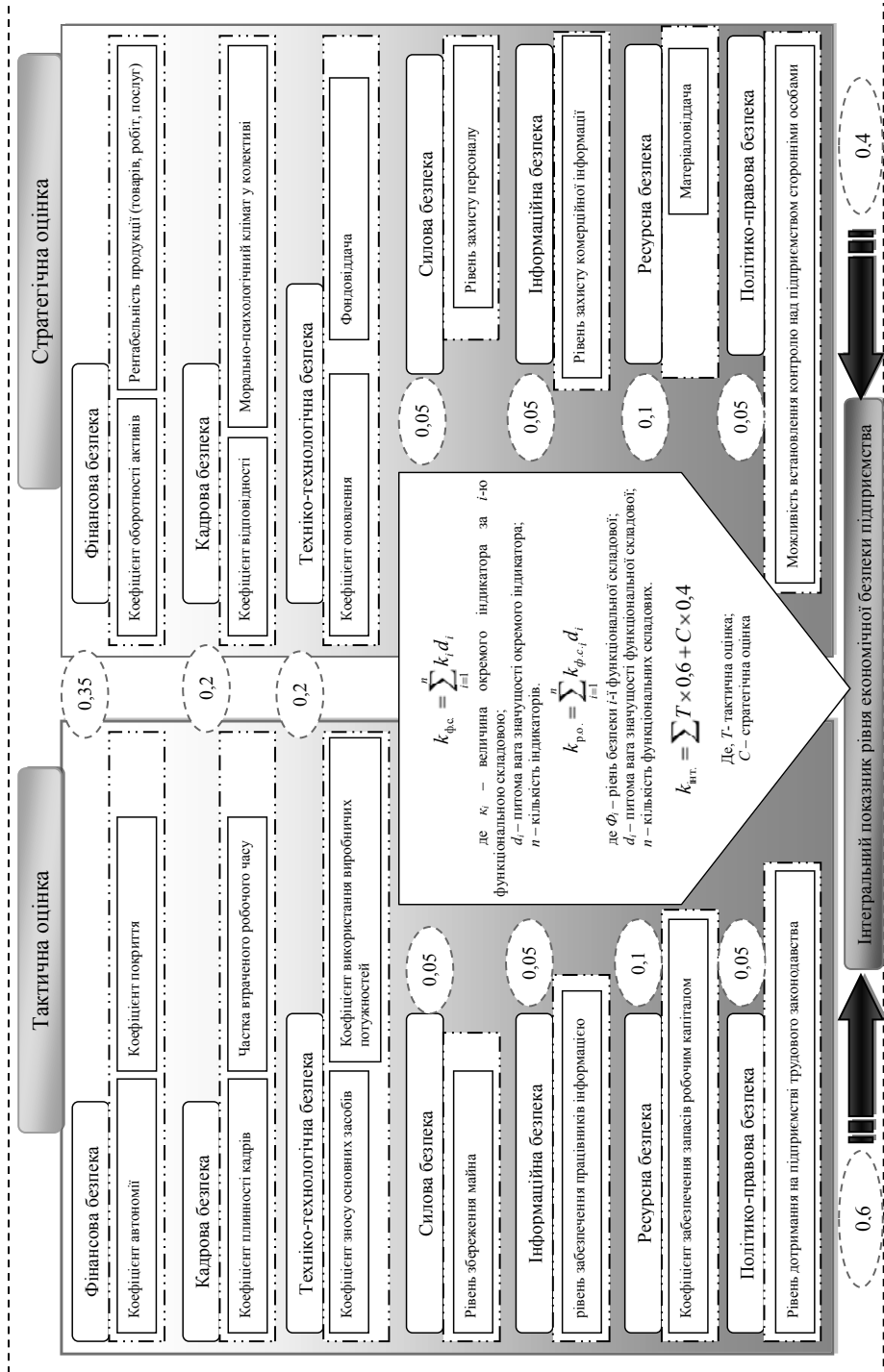

Рис. 2. Модель оцінювання рівня економічної безпеки автомобілебудівних підприємств
 Джерело: авторська розробка

Сукупність індикаторів та їхні граничні значення для оцінки рівня економічної безпеки автомобілебудівного підприємства

Показник	Алгоритм для розрахунку	Граничне значення	Оцінка рівня безпеки	Питома вага у структурі функціональної складової
1	2	3	4	5
Фінансова безпека				
<i>Тактична оцінка</i>				
Коефіцієнт автономії	Відношення загальної суми власних коштів до підсумку балансу	> 0,6	високий – (0,7-1,0)	0,6
		0,4-0,6	достатній – (0,35-0,7)	
		< 0,4	низький – (0-0,35)	
Коефіцієнт покриття	Співвідношення всіх оборотних активів до поточних зобов'язань	> 1,5	високий – (0,7-1,0)	0,4
		1,0-1,5	достатній – (0,35-0,7)	
		< 1,0	низький – (0-0,35)	
<i>Стратегічна оцінка</i>				
Коефіцієнт оборотності активів	Відношення обсягу реалізації до середньої суми активів за період	> 2	високий – (0,7-1,0)	0,3
		1-2	достатній – (0,35-0,7)	
		< 1	низький – (0-0,35)	
Рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг), %	Відношення валового прибутку від продажу до собі вартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	> 20	високий – (0,7-1,0)	0,7
		10-20	достатній – (0,35-0,7)	
		< 10	низький – (0-0,35)	
Кадрова безпека				
<i>Тактична оцінка</i>				
Коефіцієнт плинності кадрів, %	Відношення звільнених працівників за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни до середньооблікової чисельності працівників	< 10	високий – (0,7-1,0)	0,65
		10-20	достатній – (0,35-0,7)	
		> 20	низький – (0-0,35)	
Частка втраченого робочого часу, %	Відношення втраченого часу до загального фонду робочого часу	< 5	високий – (0,7-1,0)	0,35
		5-10	достатній – (0,35-0,7)	
		> 10	низький – (0-0,35)	
<i>Стратегічна оцінка</i>				
Рівень відповідності величини оплати праці кваліфікації працівника та його продуктивності	Визначається вербально експертним шляхом	високий	високий – (0,7-1,0)	0,7
		середній	достатній – (0,35-0,7)	
		низький	низький – (0-0,35)	
Морально-психологічний клімат у колективі	Визначається вербально експертним шляхом	сприятливий	високий – (0,7-1,0)	0,3
		стабільний	достатній – (0,35-0,7)	
		ворожий	низький – (0-0,35)	

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
Техніко-технологічна безпека				
<i>Тактична оцінка</i>				
Коефіцієнт зносу основних засобів, %	Визначається шляхом ділення вартості зносу основних засобів на їх первісну вартість	< 40	високий – (0,7-1,0)	0,4
		40-70	достатній – (0,35-0,7)	
		> 70	низький – (0-0,35)	
Коефіцієнт використання виробничих потужностей, %	Визначається вербально експертним шляхом	> 90	високий – (0,7-1,0)	0,6
		70-90	достатній – (0,35-0,7)	
		< 70	низький – (0-0,35)	
<i>Стратегічна оцінка</i>				
Коефіцієнт оновлення, %	Відношення введених основних засобів до первісної вартості на кінець року	> 10	високий – (0,7-1,0)	0,35
		5-10	достатній – (0,35-0,7)	
		< 5	низький – (0-0,35)	
Фондо-віддача, грн.	Відношення чистого доходу від реалізації до середньорічної вартості основних засобів	> 2,0	високий – (0,7-1,0)	0,65
		1,0-2,0	достатній – (0,35-0,7)	
		< 1,0	низький – (0-0,35)	
Силова безпека				
<i>Тактична оцінка</i>				
Рівень збереження майна, %	Відношення збитків через втрату майна до загальної вартості майна підприємства	< 1	високий – (0,7-1,0)	x
		1-3	достатній – (0,35-0,7)	
		> 3,0	низький – (0-0,35)	
<i>Стратегічна оцінка</i>				
Рівень захисту персоналу	Визначається вербально експертним шляхом	високий	високий – (0,7-1,0)	x
		середній	достатній – (0,35-0,7)	
		низький	низький – (0-0,35)	
Інформаційна безпека				
<i>Тактична оцінка</i>				
Рівень забезпечення працівників інформацією для прийняття рішень	Визначається вербально експертним шляхом	високий	високий – (0,7-1,0)	x
		середній	достатній – (0,35-0,7)	
		низький	низький – (0-0,35)	
<i>Стратегічна оцінка</i>				
Рівень захисту комерційної інформації	Відношення збитків через втрату комерційної інформації до загальної суми витрат підприємства	< 1	високий – (0,7-1,0)	x
		1-3	достатній – (0,35-0,7)	
		> 3,0	низький – (0-0,35)	
Ресурсна безпека				
<i>Тактична оцінка</i>				
Коефіцієнт забезпечення запасів робочим капіталом	Відношення різниці оборотних активів та поточних зобов'язань до середньорічної вартості запасів	> 3,0	високий – (0,7-1,0)	x
		0,2-0,4	достатній – (0,35-0,7)	
		< 0,2	низький – (0-0,35)	

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
<i>Стратегічна оцінка</i>				
Матеріало- віддача	Відношення чистого доходу від реалізації до матеріальних затрат	> 3,0	високий – (0,7-1,0)	х
		2,0-3,0	достатній – (0,35-0,7)	
		< 2,0	низький – (0-0,35)	
Політико-правова безпека				
<i>Тактична оцінка</i>				
Рівень дотримання на підприєм- стві трудо- вого законо- давства	Визначається вербально експертним шляхом	високий	високий – (0,7-1,0)	х
		середній	достатній – (0,35-0,7)	
		низький	низький – (0-0,35)	
<i>Стратегічна оцінка</i>				
Можливість встанов- лення конт- ролю над підприємст- вом сторон- німи особами	Визначається вербально експертним шляхом	низький	високий – (0,7-1,0)	х
		середній	достатній – (0,35-0,7)	
		високий	низький – (0-0,35)	

Джерело: авторська розробка

Граничні значення окремих індикаторів визначено експериментальним шляхом, узгоджено з експертами та в подальшому, за результатами апробації, певним чином скориговано з урахуванням реальної можливості досягнення належного рівня безпеки в реальних умовах ведення господарської діяльності в Україні. Доцільно підкреслити, що актуальні умови ведення бізнесу суттєво впливають на процес забезпечення економічної безпеки кожного підприємства, а відтак вимагають встановлення реалістичних критеріїв забезпечення безпеки. Сформована сукупність індикаторів уможливує здійснення розрахунків із мінімальними затратами, а в умовах застосування комп'ютерної форми обліку – з отриманням миттєвого результату.

Для апробації розробленої методики автором було відібрано десять підприємств, основним видом діяльності для яких є автомобілебудування: ПАТ «Авто-радіатор», ПАТ «АвтоКраз», ПАТ «Єврокар», ПАТ «БогданМоторс», ПАТ «ЗАЗ», ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів», ПАТ «Полтавський автоагрегатний завод», ПАТ «Кам'янець-Подільськавтоагрегат», ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси», ПАТ «Чернігівський автозавод».

Основою формування вибірки стали такі критерії:

- позитивні результати дослідження рівня економічної безпеки лідерів вітчизняного автопрому, до яких можна віднести ПАТ «АвтоКраз», ПАТ «Єврокар», ПАТ «БогданМоторс» та ПАТ «ЗАЗ»;
- урахування регіональної складової шляхом дослідження рівня економічної безпеки підприємств, що провадять свою діяльність у різних регіонах України;
- вибір підприємств, які характеризуються середніми та великими масштабами виробництва з урахуванням реального стану автомобілебудування в Україні (кількість працівників – не менше 200 осіб).

Для загальної характеристики результатів оцінки рівня безпеки авторами було вибрано два підприємства: ПАТ «АвтоКраз» та ПАТ «ЗАЗ».

Результати тактичної оцінки ПАТ «АвтоКраз» вказують на те, що фінансова складова у 2009-2013 рр., кадрова – 2012 р., техніко-технологічна – 2009-2012 рр.,

силова – 2009, 2011-2012 рр., інформаційна – 2009-2010 рр., 2013 р., ресурсна – 2010-2013 рр., політико-правова – 2009-2010 рр. характеризувалися «низьким» рівнем безпеки.

Щодо стратегічної оцінки ситуація дещо відмінна, адже «низький» рівень безпеки був притаманний для фінансової складової у 2009 та 2012 рр., кадрової – 2009-2010 рр., техніко-технологічної – 2009-2013 рр., силової – 2009-2010 рр., інформаційної – 2009 та 2013 рр., політико-правової – 2011-2012 років.

Отримані результати вказують на наявність загроз, що знижують рівень безпеки ПАТ «АвтоКраз» як у тактичному, так і стратегічному вимірах, що й повинно бути враховано в процесі розроблення адекватних захисних заходів.

Згідно з тактичною оцінкою для ПАТ «ЗАЗ» був характерний «високий» рівень безпеки за техніко-технологічною складовою – 2009-2010 рр., силовою – 2011-2012 рр., інформаційною – 2011-2013 рр., ресурсною – 2009-2013 рр., політико-правовою – 2009-2013 років.

Результати розрахунку стратегічної оцінки дали змогу зробити висновок, що «високий» рівень безпеки для ПАТ «ЗАЗ» був характерний стосовно фінансової безпеки у 2011 р., кадрової – 2009-2013 рр., техніко-технологічної – 2009-2010 рр., силової – 2009-2013 рр., інформаційної – 2009-2010 рр., 2013 р., але щодо політико-правової у 2009-2013 рр. – «низький».

Проведені розрахунки дають змогу оцінити не лише окреме підприємство в розрізі функціональних складових, а й провести порівняння на рівні тактичної та стратегічної оцінок (рис. 3, рис. 4).

Тактична оцінка (рис. 3) підтвердила, що для більшості досліджуваних підприємств був характерний «достатній» рівень економічної безпеки, хоча були й окремі відхилення від загальних тенденцій. Так, для ПАТ «АвтоКраз» у 2010-2013 рр., ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів» у 2013 р., ПАТ «Кам'янець-Подільськавтоагрегат» у 2011-2013 рр. був притаманний «низький» рівень безпеки. У свою чергу, для ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси»» характеризувався у 2009-2013 рр. високим рівнем економічної безпеки.

Стратегічна оцінка (рис. 4) дала змогу ідентифікувати «низький» рівень безпеки стосовно ПАТ «Авторадиатор» у 2009 р., ПАТ «АвтоКраз» у 2009, 2012 рр., ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів» – 2012 р., ПАТ «Кам'янець-Подільськавтоагрегат» – 2009-2012 роки. Важливо відзначити, що для ПАТ «Часівоярські автобуси» у 2009-2013 рр. та ПАТ «Чернігівський автозавод» у 2010 р. рівень економічної безпеки був визначений як «високий».

Результати розрахунку інтегрального показника відображено графічно на рис. 5. «Низький» рівень безпеки ідентифіковано стосовно ПАТ «АвтоКраз» у 2011-2012 рр. та ПАТ «Кам'янець-Подільськавтоагрегат» у 2009, 2011-2013 рр., а «високий» – ПАТ «ЗАЗ» у 2009 рр. та ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси»» у 2009-2013 роках. Для більшості досліджуваних підприємств був характерний «достатній» рівень безпеки, що уможливує продовження функціонування, хоча, зважаючи на зростаючий рівень ворожості зовнішнього середовища, вимагає вдосконалення управління процесом забезпечення економічної безпеки.

Висновки

Таким чином, розроблена модель оцінювання рівня економічної безпеки автомобілебудівних підприємств, яка, на відміну від існуючих, уможливує визначення інтегрального показника, що, враховуючи безпеку стосовно кожного окремого індикатора та функціональної складової, передбачає отримання тактичної та стратегічної оцінки з метою розроблення адекватних до ситуації рішень у сфері управління економічною безпекою конкретного підприємств.

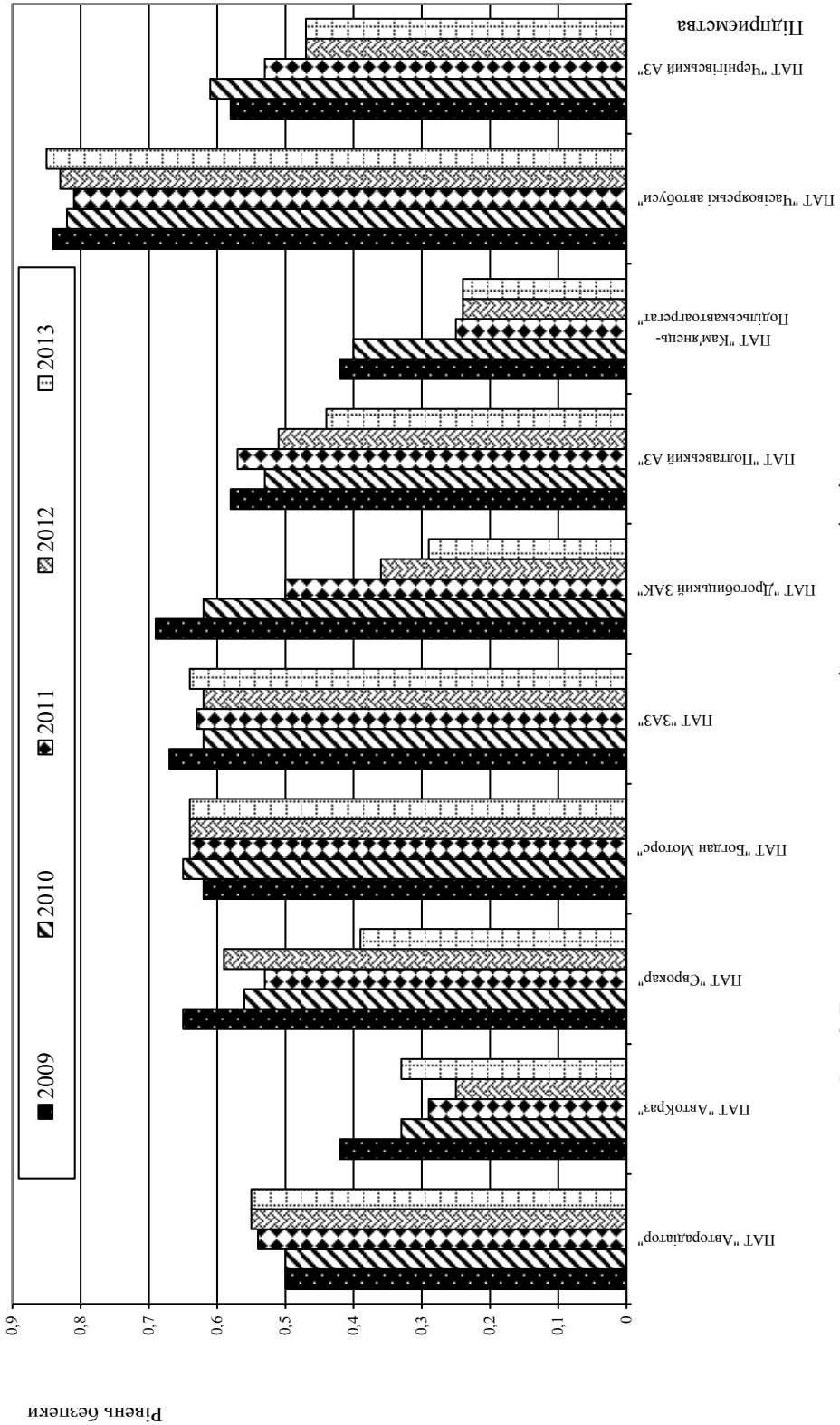

Рис. 3. Тактична оцінка рівня економічної безпеки автомобілебудівних підприємств
 Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

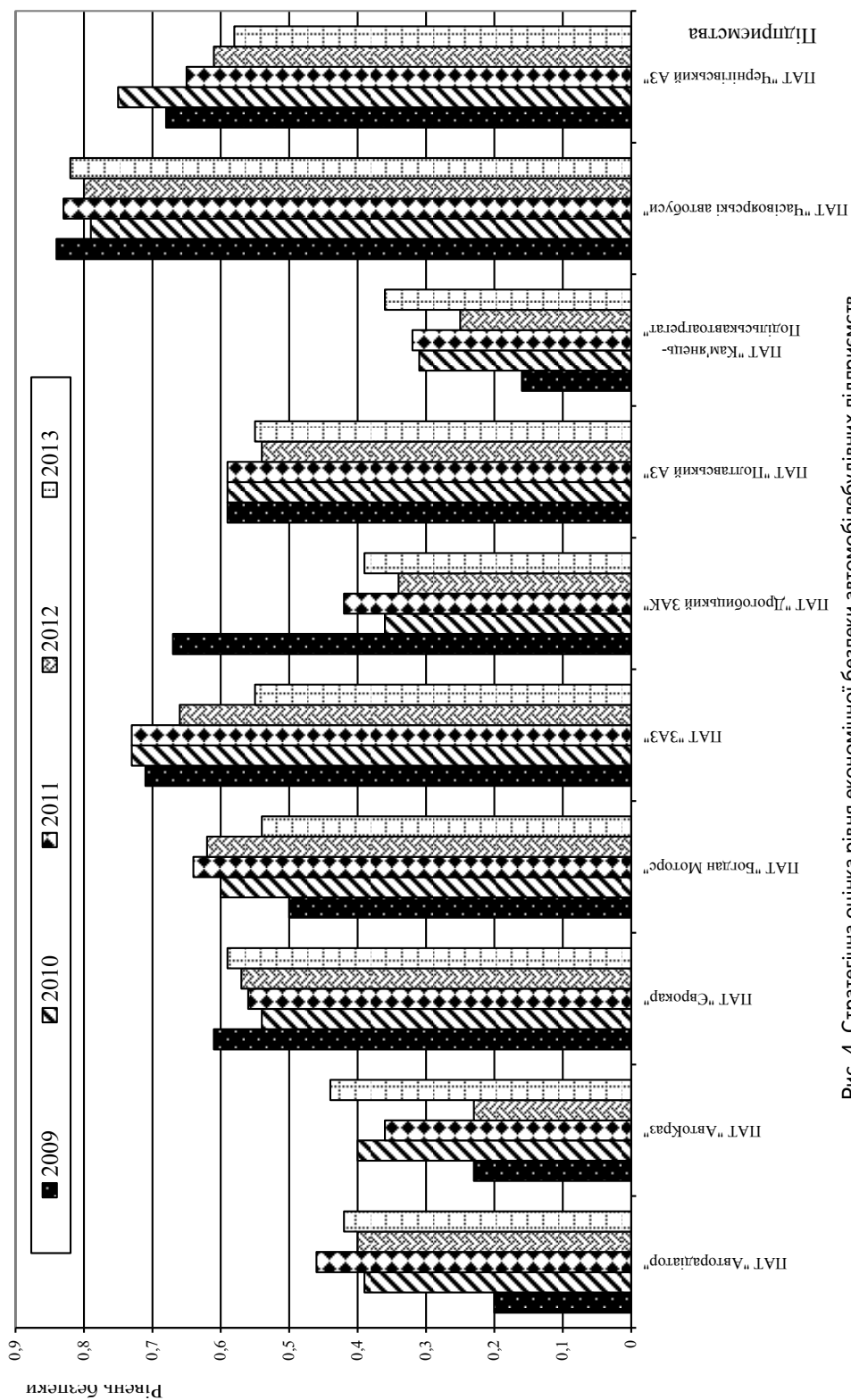

Рис. 4. Стратегічна оцінка рівня економічної безпеки автомобілебудівних підприємств
Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

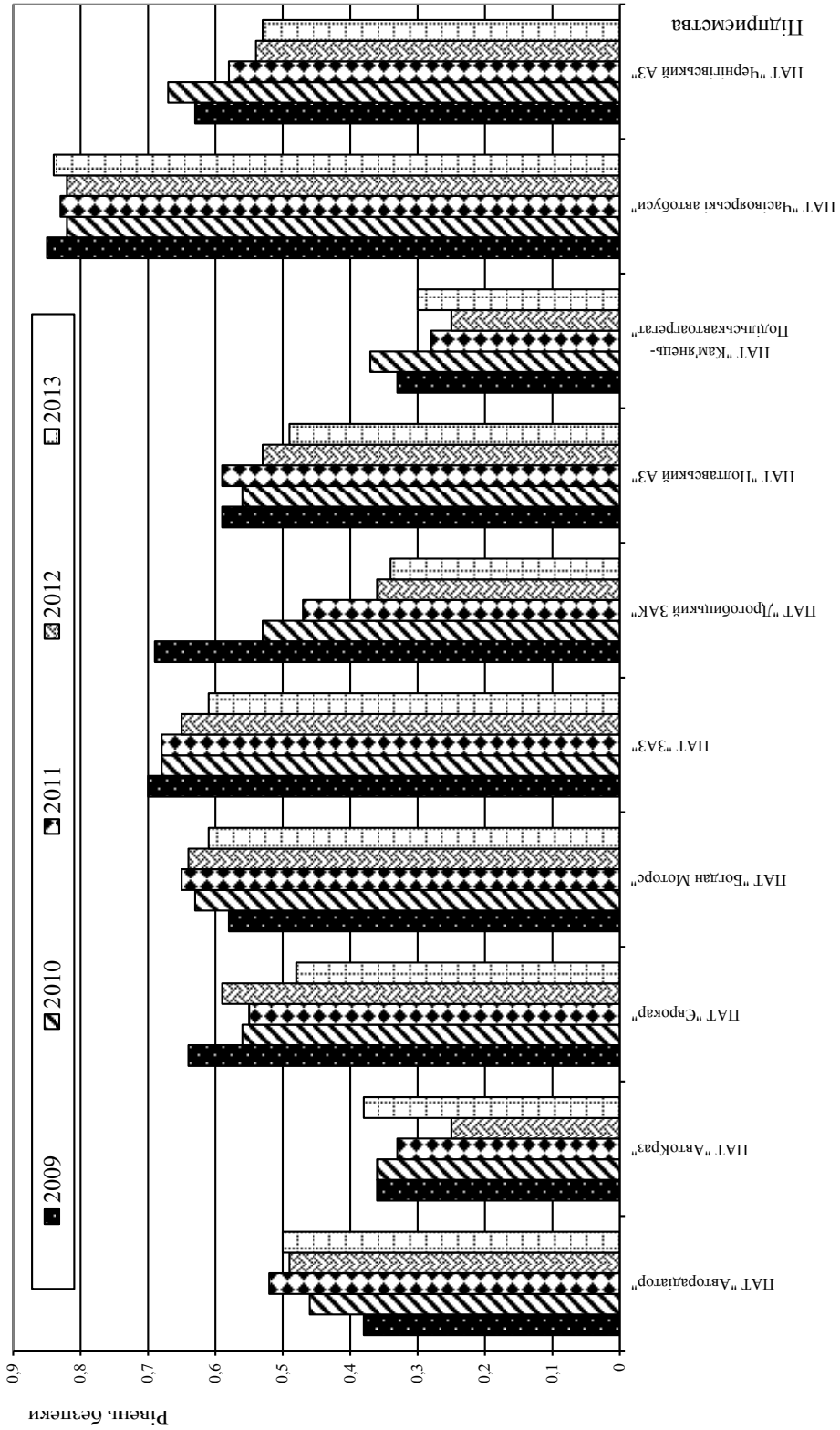

Рис. 5. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки автомобілебудівних підприємств
Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Література

1. Артамонова Н. С. Визначення рівня економічної безпеки підприємства задля забезпечення ефективного адміністрування [Електронний ресурс] / Н. С. Артамонова, А. В. Атрашкова // Економіка : реалії часу : [електрон. журн.], 2012. – № 1. – С. 19-23. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No1/19-23.pdf>
2. Блажевич О. Г. Фінансова безпека організацій рекреаційної сфери / Ю. М. Воробйов, О. Г. Блажевич // Науковий вісник : фінанси, банки, інвестиції, 2010. – № 2 (7). – С. 12-19.
3. Внукова Н. М. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств : проблеми теорії і практики: [монографія] / Н. М. Внукова, В. А. Смоляк. – Харків : ІНЖЕК, 2006. – 184 с.
4. Довбня С. Б. Діагностика економічної безпеки підприємства як інструмент визначення напрямків його інноваційного розвитку / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Економічний вісник НГУ, 2008. – № 3. – С. 36-42.
5. Корецький Б. М. Діагностика економічної безпеки суб'єктів господарювання в транзитивній економіці / Б. М. Корецький // Наукові записки Тернопільського національного економічного університету, 2006. – № 15. – С. 74-77.
6. Рибнікова Н. О. Діагностика стану економічної безпеки підприємства за методом кореляційної адаптометрії : показники та об'єкти оцінки / Н. О. Рибнікова // Науковий вісник ЛНТУ України. – Львів, 2011. – Вип. 21.6. – С. 294-300.
7. Хома І. Б. Формування та використання систем діагностики економічної захищеності промислового підприємства : [монографія] / І. Б. Хома. – Львів : НУЛП, 2012. – 504 с.
8. Чирва Ю. Є. Оцінка економічної безпеки цукропереробного підприємства на основі інтегральної моделі / Ю. Є. Чирва, О. М. Нестеренко // Бізнес-Інформ, 2012. – № 8. – С. 67-69.

УДК 65.012.8 (477)

О.М. Ляшенко
*доктор економічних наук, професор,
вчений секретар Національного інституту
стратегічних досліджень*

Аудит як функція управління економічною безпекою суб'єкта господарювання

У статті розглянуто сутність і призначення аудиту безпеки суб'єкта господарювання. Сформульовано теоретико-методичні засади аудиту безпеки як функції управління економічною безпекою.

Ключові слова: економічна безпека суб'єкта господарювання, аудит, управління економічною безпекою, аудит безпеки, організаційно-методичне забезпечення аудиту безпеки.

А.Н. Ляшенко
*доктор экономических наук, профессор,
ученый секретарь Национального института
стратегических исследований*

Аудит как функция управления экономической безопасностью субъекта хозяйствования

В статье рассмотрены сущность и назначение аудита безопасности субъектов хозяйствования. Сформулированы теоретико-методические основы аудита безопасности как функции управления экономической безопасностью.

Ключевые слова: экономическая безопасность субъекта хозяйствования, аудит, управление экономической безопасностью, аудит безопасности, организационно-методическое обеспечение аудита безопасности.

O. Liashenko
*Doctor in Economics, Professor, Scientific Secretary,
National Institute for Strategic Studies*

Audit as a Function of Business Entity Economic Security Management

The article examines the nature and purpose of security audit of business entity. The theoretical and methodological foundations of security audit as a function of economic security management are formulated.

Keywords: *business entity economic security, audit, economic security management, security audit, organizational and methodological provision of security audit.*

Постановка проблеми

Розроблення ефективних запобіжних заходів з протидії негативним чинникам екзогенного та ендогенного впливів не може спиратися лише на інтуїтивні припущення та суб'єктивні оцінки. Організація надійної системи економічної безпеки суб'єкта господарювання вимагає цілеспрямованих управлінських дій з боку керуючого персоналу. Невід'ємною частиною процесу управління економічною безпекою виступає контроль-аналітична складова, функціональне завдання якої, насамперед, полягає в оцінці ефективності вжитих заходів з безпеки. Тому важливого значення набуває проблема вибору форми контролю в процесі управління економічною безпекою суб'єкта господарювання, що враховувала б специфіку та індивідуальні риси системи економічної безпеки окремого господарюючого суб'єкта і сприяла підвищенню рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Світова практика доводить, що у сфері економічних відносин превалюючою формою контролю є аудит. Питання теоретико-методичного та організаційного забезпечення аудиту як провідної форми контролю широко висвітлені в працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Однак проблематика аудиту безпеки суб'єкта господарювання на сьогодні в наукових джерелах практично не порушується. У працях С.О. Олійника [1], К.О. Кіліцінської [2] обґрунтовується роль внутрішнього аудиту в системі економічної безпеки підприємства. У роботах науковців І.Д. Голяш, С.І. Саченко [3] досліджуються питання використання результатів аудиту для вдосконалення системи захисту інформації підприємства. У своїх дослідженнях О.Л. Коробчинський [4] розглядає питання аудиту як методичного прийому для організації дієвої системи економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Аналіз літературних джерел засвідчує поодинокий розгляд науковцями проблеми аудиту безпеки суб'єкта господарювання. Більш потужні спроби розв'язання цього питання спостерігаються в практичній площині. На сьогодні більшість підприємницьких структур, що надають послуги у сфері забезпечення

безпеки підприємницької діяльності, пропонують клієнтам послуги з аудиту безпеки, зокрема, у галузі застосування інформаційних технологій. Однак такі послуги мають характер контролю стану технічної системи та стандартів доступу до інформації. У цілому ж для оцінки ефективності системи економічної безпеки суб'єкта господарювання прийоми аудиту практично не застосовуються.

Отже, на сьогодні проблема аудиту безпеки суб'єкта господарювання як функції управління економічною безпекою перебуває на стадії розроблення та не є остаточно розв'язаною. Складність проблеми зумовлена тим, що такі дослідження вимагають одночасної компетентності дослідників як в аудиті, так і в проблематиці економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення теоретико-методичних засад аудиту безпеки як функції управління економічною безпекою суб'єкта господарювання.

Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання:

- з'ясування сутності та призначення аудиту як функції управління економічною безпекою суб'єкта господарювання;
- визначення мети та завдання аудиту безпеки суб'єкта господарювання;
- формулювання основних етапів і процедури здійснення аудиту безпеки суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аудит як форма контролю має багатовікову історію. Сучасні підходи до визначення сутності аудиту узагальнені в Міжнародних і Національних стандартах аудиту. Наприклад, у Міжнародних стандартах аудиту подано таке визначення аудиту: «Аудитом називають систематичний процес об'єктивного збору і оцінки свідчень про економічні дії і події з метою встановлення ступеня відповідності цих тверджень встановленим критеріям, надання результатів перевірки зацікавленим користувачам» [5]. Таке широке тлумачення аудиту дає змогу передати багатогранні цілі, яких може досягти аудит, і різноманітність предметів дослідження, на яких може бути зосереджена увага аудитора в процесі конкретної аудиторської діяльності. У процесі аудиту компетентна незалежна особа збирає та оцінює інформацію, що стосується конкретного економічного суб'єкта, з метою встановлення і відображення у звіті ступеня відповідності цієї інформації встановленим критеріям.

Безперечно, здійснення аудиту є важливим чинником забезпечення безпеки підприємства, оскільки дає змогу одержати неупереджені результати про об'єкт, який підлягає аудиті. Тривалий час розуміння ролі аудиту стосовно безпеки підприємства зводилося до безпеки інформації, що суттєво звужувало таку роль. Наразі в найширшому розумінні аудит безпеки (Security Audit) розглядається як послуга, призначена для перевірки на наявність уразливостей системи безпеки підприємства (в основному – у галузі використання веб-ресурсів). Таке визначення є суто прикладним.

Розуміння аудиту економічної безпеки підприємства дотепер чітко не визначено і здебільшого ототожнюється з незалежною перевіркою виробничої та фінансово-господарської діяльності, формулювання думки незалежного експерта (аудитора) щодо стану безпеки підприємства в цілому. Результати такого аудиту повинні задовольняти потреби внутрішніх користувачів інформації суб'єкта господарювання, зокрема, керівництво та управлінський персонал, на який покладено відповідальність за створення та функціонування системи економічної безпеки господарюючого суб'єкта.

Авторська позиція щодо аудиту як функції управління економічною безпекою підприємства зводиться до розуміння такого аудиту як системи заходів зовнішнього незалежного (неупередженого) оцінювання результатів функціонування системи економічної безпеки підприємства.

Отже, відправним пунктом при формування теоретичного базису аудиту як функції управління економічною безпекою підприємства як форми контролю виступає визначення його предмета. Виходячи із загального положення про предмет науки, визначення предмета аудиту безпеки і його змісту потребує системного підходу, тобто повинно охоплювати економічні, організаційні, інформаційні, технічні, технологічні та інші характеристики господарської діяльності суб'єкта господарювання. Аудит як функція управління економічною безпекою підприємства виявляє вразливі зони системи економічної безпеки, визначає її ефективність, досліджує організацію виробництва, планування, збереження фінансових ресурсів, дотримання технологічної та трудової дисципліни виконання договірних відносин у межах окремого господарюючого суб'єкта. Таким чином, предметом аудиту безпеки є господарська діяльність, її економічні, організаційні, інформаційні, техніко-технологічні та інші характеристики, що перебуває у сфері аудиторської оцінки.

Метою аудиту як функції управління економічною безпекою підприємства є об'єктивна оцінка рівня захищеності суб'єкта господарювання та розроблення рекомендацій щодо зниження негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. Завданнями такого аудиту є:

- виявити вразливі зони в наявній системі економічної безпеки суб'єкта господарювання;
- з'ясувати причини нездатності системи економічної безпеки попереджати потенційні та нівелювати реальні загрози;
- з'ясувати наявні можливості й ресурсні обмеження суб'єкта господарювання;
- оптимізувати систему економічної безпеки шляхом зниження витрат на підтримку її функціонування та підвищення рівня ефективності.

Виконання означених завдань аудиту безпеки досягається шляхом застосування відповідних методичних прийомів. В основу дослідження складних систем, до яких належить аудит, покладено діалектичний метод, що передбачає вивчення явищ у природі та суспільстві у взаємозв'язку та взаємозалежності, у єдності та боротьбі протилежностей, що відображають об'єктивні закони дійсності. Загальними прийомами дослідження аудиту в межах діалектичного методу виступають дедуктивні та індуктивні прийоми. У практичній діяльності аудит як функція управління економічною безпекою підприємства характеризується сукупністю прийомів, за допомогою яких досліджується стан об'єктів, що вивчаються. Ці методи можна об'єднати в такі групи:

- прийоми першої групи дають змогу визначати кількісний і якісний стан об'єкта;
- друга група прийомів дає можливість визначити відхилення дійсного стану об'єкта від діючих норм і нормативів та інших правил;
- прийоми третьої групи пов'язані з оцінкою стану об'єкта в минулому, теперішньому й майбутньому [6, с.45].

Методи, що застосовуються в практичній діяльності, поділяють на методичні прийоми проведення аудиту безпеки і методичні прийоми його організації.

Аудит як функція управління економічною безпекою підприємства передбачає таку послідовність дій (табл. 1).

Етапи проведення аудиту як функції управління економічною безпекою підприємства

Етапи аудиту як функції управління економічною безпекою підприємства		
підготовча	основна	завершальна
- ознайомлення із суб'єктом господарювання та з'ясування особливостей його діяльності; - формування команди аудиторів і визначення конкретних строків роботи; - визначення обсягу та масштабу аудиту безпеки; - затвердження плану та програми аудиторської перевірки	- загальний аналіз стану економічної безпеки суб'єкта господарювання за окремими об'єктами аудиту безпеки; - збір і перевірка статистичних даних і результатів інструментальних вимірів небезпек і загроз; - складання звіту про результати перевірки за окремими функціональними складовими системи економічної безпеки господарюючого суб'єкта	- узагальнення та документування результатів перевірки; - розроблення рекомендацій для управлінського персоналу для ліквідації вузьких місць і недоліків у забезпеченні економічної безпеки суб'єкта господарювання

Джерело: сформульовано автором на підставі [6; 7; 8]

На підготовчому етапі виконується планування аудиту, основний етап передбачає збір аудиторських доказів щодо оцінки стану економічної безпеки підприємства, на завершальному етапі узагальнюється думка аудитора стосовно відповідності системи економічної безпеки підприємства встановленим критеріям, розробляються рекомендації, спрямовані на підвищення рівня захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Програма аудиту як функції управління економічною безпекою підприємства включає:

- аутентифікацію наявних загроз (Authentication);
- ідентифікацію рівня захищеності суб'єкта господарювання (Information Disclosure);
- передбачення логічних атак (Logical Attacks).

Для виконання кожного завдання програми слід сформулювати аудиторські процедури, характеристику яких узагальнено в табл. 2.

Таблиця 2

Характеристика процедур аудиту як функції управління економічною безпекою підприємства

Завдання аудиту	Аудиторські процедури до розгляду
1	2
аутентифікація наявних загроз (Authentication)	<i>З метою виявлення можливих втрат ознайомитися:</i> - з технологічними процесами, що застосовує суб'єкт господарювання; - з політикою управління персоналом; - з організацією системи охорони приміщень суб'єкта господарювання згідно з прийнятним розподілом за зонами охорони; - з організацією приймання, руху та зберігання товарно-матеріальних цінностей; - з системою контрольно-пропускового режиму в зоні та приміщення, що мають особливий статус; - з системою безпеки інформаційних ресурсів; - зі станом виконання договірних відносин між підприємством і його контрагентами

1	2
<p>ідентифікація рівня захищеності суб'єкта господарювання (Information Disclosure)</p>	<p><i>1. Виконати опис зовнішнього периметра захищеності суб'єкта господарювання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - визначити найбільш уразливі місця в зовнішньому периметрі щодо несанкціонованого проникнення та крадіжок товарно-матеріальних цінностей; - ознайомитися з технічним оснащенням контрольно-пропускних пунктів транспортних засобів з метою недопущення крадіжок; - оглянути місця розвантаження/навантаження товару, паркування транспортних засобів щодо їх оснащення та захисту від можливих втрат. <p><i>2. Оцінити захищеність будівель і приміщень суб'єкта господарювання згідно з прийнятим розподілом за зонами охорони:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - перевірити наявність закріплення приміщень підприємства за зонами охорони; - оцінити інженерно-технічну захищеність будівель і приміщень; - проаналізувати ефективність встановленої системи охоронної та тривожної сигналізації та системи охоронного телебачення; - проаналізувати ефективність технічної системи контролю та управління доступом в зони та приміщення, що мають особливий статус; - проаналізувати ефективність технічної системи захисту товарно-матеріальних цінностей від крадіжок і контролю облікових операцій; - оцінити систему охоронної-пожежної сигналізації та системи пожежогашіння; - оцінити стан функціонування систем життєзабезпечення (енерго-, водо-, теплозабезпечення, системи кондиціонування й вентиляції). <p><i>3. Проаналізувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - документацію, що регламентує внутрішній об'єктний і пропускний режими; - існуючі обмеження для різних категорій персоналу щодо допуску в окремі службові приміщення; - узгодженість розпорядку дня роботи співробітників підприємства за різними категоріями; - порядок проходу на територію підприємства всіх категорій співробітників, в'їзду та виїзду службового та особистого транспорту; - порядок вивезення з території підприємства матеріальних цінностей, пустої тари, відходів і сміття; - порядок зберігання та користування кодами доступу, замками, ключами від приміщень суб'єкта господарювання; - порядок здачі службових і технологічних приміщень під охорону; - організацію взаємодії охорони з адміністрацією об'єкта, керівниками структурних підрозділів, персоналом суб'єкта господарювання.
<p>передбачення логічних атак</p>	<p>Оцінити та розрахувати рівень захищеності підприємства за видами загроз</p> <p>Оцінити ступінь вразливості підприємства від загроз за кожною зоною вразливості</p>

Джерело: складено автором за матеріалами [1-8]

Організація аудиту як функції управління економічною безпекою підприємства можлива за однією з двох форм: залучення сторонніх фахівців або створення відповідної служби внутрішнього аудиту в структурі самого суб'єкта господарювання. Кожна з цих форм має свої переваги та недоліки. Проаналізувавши останні господарюючий суб'єкт повинен зробити свій вибір. Перевагами зовнішнього аудиту є, насамперед, високий рівень фахівців з огляду на їхню професійну діяльність у сфері аудиту. До недоліків слід віднести необхідність оплати отриманих послуг з аудиту безпеки, що створює додаткові витрати в діяльності суб'єкта господарювання та є предметом для роздумів щодо їхньої доцільності. На користь застосування саме зовнішніх процедур аудиту як функції управлін-

ня економічною безпекою підприємства свідчить усталена практика дотримання професійних етичних норм, а саме: об'єктивність у ставленні аудитора до предмета аудиту та вимога суворої конфіденційності до всієї без винятку інформації, отриманої в ході аудиту.

Висновки

Аудит є дієвою функцією управління економічною безпекою підприємства. Запропоновані послідовність етапів проведення аудиту безпеки та перелік аудиторських процедур дають змогу оцінити стан економічної безпеки суб'єкта господарювання та надати рекомендації стосовно підвищення рівня його захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. До подальших наукових розвідок повинні належати кваліметричні рамки проведення аудиторських процедур щодо результатів управління економічною безпекою підприємства в цілому та функціональних складових системи економічної безпеки суб'єкта господарювання зокрема.

Література

1. Олійник С. О. Внутрішній аудит у системі економічної безпеки підприємства / С. О. Олійник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.nvnauc_econ_2013_181\(3\)_42.pdf](http://www.nvnauc_econ_2013_181(3)_42.pdf)
2. Каліцінська К. О. Роль внутрішнього аудиту в системі економічної безпеки підприємства / К. О. Каліцінська // Серія : Економіка та підприємництво, 2011. – № 3. – С. 136–139.
3. Голяш І. Д. Аудит безпеки підприємства у сфері застосування інформаційних технологій / І. Д. Голяш, С. І. Саченко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 90–94.
4. Коробчинський О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О. Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4 (94). – С. 41–45.
5. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2013 року / К. : Міжнародна Федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.apu.com.ua/files/temp/Audit_2013_1.pdf
6. Гордієнко Н. Т. Аудит : методика і організація : Навчальний посібник (для студентів економічних спеціальностей). У 2 частинах / Н. Т. Гордієнко, О. В. Харламова, М. Ю. Карпенко. – Харків : ХНАМГ, 2007. – 452 с.
7. Аренс А. Аудит : Пер. с англ.; Гл. редактор сериї проф. Я.В. Соколов / А. Аренс, Дж. Лоббек. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 560 с. : ил. – (Серия по бухгалтерскому учету и аудиту).
8. Аудит. Основи державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту : підручник / за ред. проф. В. В. Немченко, О. Ю. Редько. – К. : Центр навчальної літератури, 2012. – 540 с.

УДК 338.001.36:378

Л.П. Снігур
добувач,

*кафедра управління фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Сутність і зміст економічної безпеки освітніх установ

У статті розглянуто поняття «економічна безпека освітніх установ», сутність і зміст останньої. Проведено систематизацію загроз, що притаманна економічній без-

пеці освітніх установ. Визначено, що забезпечення економічної безпеки освітніх установ є одним із актуальних завдань сьогодення. Доведено, що рівень економічної безпеки освітніх установ залежить від того, наскільки ефективно останні запобігають внутрішнім і зовнішнім загрозам, усувають наслідки їхнього негативного впливу.

Ключові слова: економічна безпека освітніх установ, сутність економічної безпеки освітніх установ, складові економічної безпеки.

Л.П. Снигир
соискатель,
кафедра управления финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»

Сущность и содержание экономической безопасности образовательных учреждений

В статье рассмотрено понятие «экономическая безопасность образовательных учреждений», сущность и содержание последней. Проведена систематизация угроз, присущая экономической безопасности образовательных учреждений. Определено, что обеспечение экономической безопасности образовательных учреждений является одним из актуальных задач современности. Доказано, что уровень экономической безопасности образовательных учреждений зависит от того, насколько эффективно последние предотвращают внутренние и внешние угрозы, устраняют последствия их негативного воздействия.

Ключевые слова: экономическая безопасность образовательных учреждений, сущность экономической безопасности образовательных учреждений, составляющие экономической безопасности.

L.Snigyr
External PhD student,
Department of Management of Financial and Economic Security
“KROK” University

Essence and Content of Educational Institutions Economic Security

The article deals with the concept of economic security of educational institutions, its nature and content. The systematization of threats that relate to the economic security of educational institutions is made. Ensuring of economic security of educational institutions is one of the acute problems of today is defined. It is proved that the level of economic security of educational institutions depends on how well institutions prevent internal and external threats and eliminate consequences of their negative impact on the functioning of institutions.

Keywords: educational institutions economic security, the essence of economic security of educational institutions, economic security components.

Постановка проблеми

За період останнього десятиріччя в Україні склалася тенденція щодо здобування вищої освіти. Часом трапляється так, що абітурієнти платять кошти за престижність майбутньої професії та навчального закладу, а не за якість знань, які повинні отримати. Тому більшість ВНЗ почали робити ставку на збільшення кількості студентів, вводити престижні факультети: юридичні, економічні, між-

народних відносин, але з порушенням основ науки та планування. Таким чином, заклади недержавного сектору економіки підвищили свій рівень економічної безпеки, але якість освіти втратила первинну значущість. За рахунок такої тенденції ринок праці України став перенасиченим кількістю випускників ВНЗ спеціалістів вказаного профілю. За останні шість років демографічна ситуація та економічна криза порушила фінансове благополуччя та умови існування ВНЗ. Постійна нестача абітурієнтів, фінансова нестабільність громадян призвела до втрати ВНЗ своїх позицій. Перевірки профільним міністерством виявили низку грубих порушень, тому до кінця року планується закриття близько 70 вищих навчальних закладів, про що у своєму виступі повідомив міністр Сергій Квіт. Він також висловив переконання, що приватні вищі навчальні заклади з часом зможуть скласти конкуренцію державним університетам. Прийнятий закон «Про вищу освіту» дасть механізм для процесу подальших перетворень [6]. Скорочення кількості і підвищення якості повинно відбутися природним шляхом ринкової конкуренції.

Сьогоднішній абітурієнт буде ретельно вивчати стабільність, престиж, конкурентоспроможність, економічну безпеку ВНЗ.

Останнім часом у наукових колах держави ведеться широка дискусія щодо економічної безпеки України та підприємства. Як вважають А.С. Соснін та П.Я. Пригунов, основними критеріями економічного благополуччя є розвиток, безпека і прибуток [12, с. 63]. У чинному законодавстві є визначення економічної безпеки України – це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави [4].

Проведений аналіз літературних джерел, що висвітлюють проблеми економічної безпеки підприємства, наштовхує на умовивід, що серед науковців не існує єдиного підходу до визначення суті економічної безпеки підприємств, а також ВНЗ, які не є винятком.

Важливість проблеми та недостатність її дослідження обумовлюють актуальність теми роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням забезпечення економічної безпеки підприємств нині приділяється велика увага як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Вагомий внесок у висвітлення проблем, пов'язаних з економічною безпекою підприємств, зробили науковці, серед яких: М.М. Єрмошенко [5], Й.М. Петрович [10], О.М. Боженко [10], Т.П. Макаровська [8], І.С. Стеців [13], З.В. Герасимчук [4], С.Ф. Покропивний [3], В.І. Франчук [14].

Деякі вчені дають характеристику економічній безпеці підприємства як стану високоефективного використання ресурсів щодо запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємств у наш час та в майбутньому [5, с. 138].

Дослідженню проблем економічної безпеки ВНЗ присвячено праці багатьох фахівців і науковців, таких як: Т.М. Боголіб [2], К.В. Карпова [7], Л.М. Віткін [3], О.І. Волков [3], Л.М. Хімичева [3], А.С. Зенкін [3] та інші. Окремі автори вважають, що безпека як явище завжди стоїть поряд із поняттям «небезпека». Так, М.М. Єрмошенко [5] пояснює небезпеку як об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на якість явище, систему, механізм, соціальний організм, унаслідок чого йому може бути заподіяна шкода, що призведе до занепаду, кризового стану тощо. Сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, які створюють небезпеку для реалізації інтересів підприємства в економічній сфері, є загрозою економічній безпеці [4].

Наприклад, С.Ф. Покропивний відзначив, що організація економічної безпеки ґрунтується на плануванні та об'єднує такі дії: формування необхідних ресурсів; загальностратегічне прогнозування та планування економічної безпеки; стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; загальнотактичне планування економічної безпеки; тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства; здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки; загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки. [11]. Ми погоджуємося з вищенаведеним, але вважаємо, що саму економічну безпеку доцільно розглядати як процес (дії), що вимагають уточнення характеристики.

Крім визначення суті економічної безпеки, важливе місце займає обговорення її складових, процесу організації економічної безпеки та пов'язаних із цим функцій управління. Учені виділяють кілька функціональних складових поняття «економічна безпека підприємства»: фінансова; інтелектуальна й кадрова; техніко-технологічна; політико-правова; інформаційна; екологічна; силова. Ми підтримуємо необхідність виділення складових економічної безпеки, але вважаємо, що їх доцільно деталізувати.

Дослідження практики стратегічного та тактичного планування фінансово-господарської діяльності виявили відсутність методики планування собівартості навчання, що не дає змоги виявити рівень економічної безпеки в цій частині, уникати та вчасно реагувати на загрози і ризики з боку зовнішнього та внутрішнього середовища, тобто забезпечити економічну безпеку ВНЗ. Проведені дослідження дають підстави зазначити, що економічній безпеці ВНЗ не надається належна увага. Однак загальні підходи до характеристики економічної безпеки підприємства, на наш погляд, доцільно взяти за основу в діяльності ВНЗ, урахувавши особливості їх функціонування.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

На сьогодні в Україні є великий попит на освітні послуги, але в умовах кризи важко повноцінно розробити і забезпечити систему безпеки того чи іншого навчального закладу (підготовка кадрів потрібного профілю і якості, здійснення оборонних розробок тощо). Справедливим буде зазначити, що освіта та наука досі не проглядалися в жодній із концепцій національної безпеки нашої країни, з точки зору їхньої власної безпеки для суспільства і держави.

Щоб створити ефективну систему економічної безпеки ВНЗ, потрібно мати чітке уявлення про те, що потребує захисту, обізнаність про відповідні загрози та здатність попередити їх.

Ці питання пов'язані з недостатнім дослідженням загроз економічній безпеці в освітній галузі.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження питання сутності та змісту економічної безпеки освітніх установ.

Виклад основного матеріалу дослідження

Економічна безпека освітніх установ залежить від здатності керівництва уникати та попереджати можливі загрози, ліквідувати негативні наслідки та явища, які можуть вплинути на їхню діяльність як суб'єкта економіки. Неспроможність завчасно відреагувати та запобігти явищам економічного характеру призводить до появи кризового стану багатьох приватних освітніх закладів в Україні. Такі тенденції та явища в сучасній українській вищій школі, які про-

слідкуються останніми роками – зменшення чисельності абітурієнтів, відсутність тісних зв'язків із ринком праці, поступове зменшення державного фінансування, конкуренція – становлять реальну загрозу для діяльності закладів освіти. Проблема економічної безпеки в системі вищої освіти в Україні актуалізувалася у зв'язку з певними умовами. Негативними тенденціями є посилення конкуренції через значну кількість ВНЗ, напрямів підготовки та спеціальностей, проникнення на освітній ринок послуг вищів інших країн, переростання конкуренції на ринку освітніх послуг з національної на інтернаціональну. Це реально зменшило доходи та збільшило затрати вищів, суттєво вплинуло на їхню економічну безпеку.

Економічна безпека в системі вищої освіти зумовлена економічною безпекою ВНЗ. Якщо переважна більшість вищів перебуватиме в економічній безпеці, то можна стверджувати про економічну безпеку у системі вищої освіти країни.

З середини 1950-х рр. економіка освіти розроблялася в США і країнах Західної Європи, а також в Україні у зв'язку з необхідністю різкого збільшення державних і приватних асигнувань на фінансування середньої та особливо вищої освіти, відповідно до вимог нової стадії наукового та промислового розвитку і початком переходу до інноваційної економіки. Знадобилися рішуче подолання стереотипів суспільної свідомості і погляду на освіту як периферійну культурно-освітню галузь, у якій достатньо традиційних джерел для покриття своїх скромних витрат.

Сформувалися основні поняття економіки освіти. Система освіти розглядається як велика багатогалузева сфера діяльності, у якій створюється найважливіший елемент національного багатства – фонд знань, умінь, навичок, особистих якостей населення і робочої сили, що виявляється найбільш довготривалим з усіх сучасних активних виробничих факторів.

Освіта є специфічним товаром і має такі відмінні риси:

1. Невідчутність. Послуги освіти дають змогу придбати інтелектуальний капітал у вигляді умінь, навичок, знань і здатності мислити та приймати рішення. Якість послуги визначається не набором здобутих знань, а комплексним синергетичним ефектом трансформації «набору знань, умінь і навичок» в освіті.

2. Невіддільність від джерела надання послуги. Люди отримують освіту в конкретному навчальному закладі. Кожен ВНЗ є унікальною, постійно змінюваною системою навчання, яку неможливо дублювати.

3. Мінливість. Кожен етап процесу надання послуги є унікальним і повинен найбільш повно відповідати вимогам ринку, тому вишам слід знаходити баланс між стандартизацією і гнучкістю системи навчання.

4. Незбережність. Освітня послуга не зберігається, оскільки більшість операцій виробничого процесу піддається змінам. Її неможливо зберігати для подальшого продажу.

5. Ефект накопичення. Особливість освітньої послуги полягає в тому, що після отримання освіти студент має можливість накопичувати все більші знання та навички, засновані на постійній (безперервній) освіті, самоосвіті та збагаченні новим досвідом.

6. Відсутність права власності. Після отримання освітньої послуги студент пред'являє фірмі свої знання, навички, досвід, які створюють імідж ВНЗ. На відміну від ситуації з матеріальним товаром, отримавши неповноцінну освіту, випускник не може пред'явити претензії ВНЗ. Отже, фахівець і його роботодавець не мають можливості визнати неспроможність освітньої послуги.

7. Складність нормування. «Нормою» освіти можна вважати повноцінну осві-

ту, що дає змогу випускнику працювати за фахом. Однак нормування такого процесу має суб'єктивний характер і залежить від традицій ВНЗ, рівня підготовленості керівників і викладачів, їх бажання відповідати вимогам ринку, а також здібностей і бажання кожного студента вчитися.

Існує три великі групи товарів і послуг: приватні блага, суспільні блага та проміжні блага. Освітні послуги відносяться до другої групи.

Для приватних благ характерним є індивідуальне споживання за відносно коротким часом. При споживанні освітніх послуг маємо справу з великою кількістю людей, зайнятих цим тривалий час. Споживання цих послуг є загальним. Приватні блага можуть бути надані виключно певним особам: тим, хто сплатив за споживання цих благ (їжі, одягу, речей особистого вжитку тощо). Вигоди від споживання приватного товару присвоюються конкретним споживачем, причому споживання того товару іншими виключається. Для забезпечення приватних осіб такими товарами найкраще пристосований ринковий механізм, при якому виробники керуються запитом споживачів. Покупці пропонують ціни продуктів, а виробники продають їх тим, хто більше платить. Така активна «сигнальна система» виключає з гри тих, хто не платить. Але настільки жорсткий ринковий механізм є неприйнятним до суспільних товарів.

Суспільні блага – це такі товари і послуги, які задовольняють суспільні потреби або необхідні для задоволення суспільних інтересів. Вони, зазвичай, фінансуються державою і надаються не окремим індивідам, а в цілому суспільству або окремим соціальним групам.

Переважає частина освітніх послуг як суспільних благ надходить населенню від державних та недержавних навчальних закладів. Саме вони задовольняють масові запити споживачів у цьому безцінному інтелектуальному продукті.

З одного боку, освітня послуга задовольняє особисті потреби людей в здобутті освіти. Ця потреба у свою чергу визначається властивостями освіти як духовного блага, яке збагачує життя людини, розширює сферу її інтересів, життєдіяльності, самореалізації особистості. Водночас рівнем освітньої підготовки визначається трудовий потенціал людини і пов'язаний з цим особистий дохід від трудової діяльності.

З іншого боку, освітні послуги мають характерні якості того, що в економічній науці називають громадським товаром. Ідеться про додаткові сильні ефекти від зростання освітнього рівня населення для суспільства в цілому. Людина підвищує рівень своєї освіти, а виграє від цього не тільки вона сама, а й оточення, і виграш дуже багатогранний. Від рівня освіченості населення та якості отриманих ним освітніх послуг залежить економічний розвиток країни та добробут народу, формування цивілізованої, культурної сфери існування для кожного, соціальна і політична стабільність. У всіх розвинених країнах держава бере на себе значну частину витрат (зрозуміло, що це кошти платників податків) на утримання і розвиток освітніх установ.

Існують дві фази в реалізації освітніх послуг:

- 1) освітня установа надає свої послуги особам, які бажають навчатися;
- 2) особа, яка отримала ту чи іншу освітню підготовку, реалізує її на ринку праці, в особистих доходах, які повинні бути пропорційні часу, витраченому особою на формування свого освітнього рівня.

Віднесення освітніх послуг до суспільних благ можливе лише з тієї позиції, що результат від надання цих послуг отримує як споживач, так і суспільство в цілому. Що ж стосується джерела надання освітніх послуг, то характеристика такої послуги як суспільного блага, якому властиве фінансування з боку держави,

є спірним. Існування недержавних ВНЗ це підтверджує. Тому більш коректним буде вважати освітні послуги частково-суспільним благом.

Науці та освіті завжди відводилася велика роль у вирішенні завдань забезпечення безпеки (підготовка кадрів потрібного профілю і якості, здійснення оборонних розробок тощо).

На сьогодні, у період глобальних технологічних зрушень, пережитих світовим господарством, в умовах кризи світової економічної системи, сфера освіти стає помітною частиною відтворення новітніх технологічних укладів. Без формування та розвитку інновацій країна не може зайняти гідне місце в сформованій системі міжнародного поділу праці та забезпечити належний ступінь стійкості своєї економічної динаміки.

Безпека, як властивість будь-якої системи, передбачає її здатність адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні фактори з метою свого самозбереження і розвитку. Це положення повною мірою стосується й сфери освіти.

При цьому особливу увагу варто приділити забезпеченню економічної безпеки ВНЗ, як властивості його економічної системи адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози з метою самозбереження і розвитку за допомогою перебудови внутрішньої структури та корекції параметрів функціонування.

Безпека освітнього закладу характеризується економічними можливостями реалізації його цілей і завдань, а також формуванням необхідних умов господарської діяльності. Ідеться про необхідні умови життєдіяльності (функціонування) і можливості реалізації найважливіших потреб суспільства (як поза освітнього закладу, так і всередині нього). При цьому об'єктом керуючого впливу в аспекті забезпечення економічної безпеки є організаційно-економічні відносини, що складаються в процесі виробництва освітніх товарів.

Підвищення рівня економічної безпеки ВНЗ безпосередньо пов'язане з формуванням набору ефективних інструментів, що забезпечують його сталий економічний розвиток як способу реалізації цілей і завдань.

Вищезазначене стає ще більш актуальним у нинішніх умовах спаду практично в усіх галузях реального сектору економіки України.

Таким чином, можна стверджувати, що безпека – це здатність економічної системи відтворюватися без непередбачених обмежень, тобто функціонувати в заданому режимі. Безпека, як властивість будь-якої системи, передбачає її здатність адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні фактори з метою свого самозбереження і розвитку.

Висновки

Забезпечення економічної безпеки системи освіти, з одного боку, характеризується сукупністю відносин, що дають змогу протистояти загрозам порушення її економічної стійкості. З іншого – її необхідно розглядати як модифікації економічної системи освіти до мінливих умов господарської діяльності. При такому підході економічна безпека системи освіти характеризується здатністю адекватно реагувати на порушення рівноваги та економічної стійкості, протиставляти загрозам своєчасну й ефективну реорганізацію структури і функціонування самої системи.

Значну роль у забезпеченні економічної безпеки на макрорівні виконує система освіти як велика багатогалузева сфера діяльності, де створюється найважливіший елемент національного багатства – фонд знань, навичок, особистих якостей населення і робочої сили, який виявляється найбільш довготривалим з усіх сучасних активних виробничих факторів.

Література

1. Бандурка О. М. Основи економічної безпеки: Підручник / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Червяков. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
2. Боголіб Т. М. Принципи управління вузом : Монографія. – К. : «Знання», КОО, 2004. – 204 с.
3. Віткін Л. М. Системи якості ВНЗ : теорія і практика / Л. М. Віткін, Л. М. Волков, О. І. Хімічева, А. С. Зенкін. – К. : Наук. думка, 2006. – 301 с.
4. Герасимчук З. В. Економічна безпека регіону : діагностика та механізм забезпечення : (монографія) / З. В. Герасимчук, Н. С. Вавдіюк. – Луцьк : Настир'я, 2006. – 244 с.
5. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави : національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : (монографія) / М. М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 209 с.
6. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – С. 2004.
7. Карпова К. В. Вищий навчальний заклад приватної форми власності як об'єкт економічної безпеки та суб'єкт господарської діяльності // Ефективна економіка. – № 2. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.econmy.nauka.com.ua>
8. Макаровська Т. П. Економіка підприємства : Навчальний посібник. – К. : МАУП, 2008 р. – 384 с.
9. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е. А. Олейникова. – М. : ЗАО «Бизнес-школа Интел-синтез», 1997. – 288 с.
10. Економіка підприємства : підручник / (Й. М. Петрович, О. М. Боженко та ін.) за ред. Й. М. Петровича. – Львів : Новий світ 2000, 2004. – 680 с.
11. Економіка підприємства : підручник / (С. Ф. Покропивний та ін.) за ред. С. Ф. Покропивного (вид. 2-е, перероб. та доп.). – К. : КНЕУ 2001. – 528 с.
12. Соснин А. С. Менеджмент безопасности предпринимательства : (учебное пособие) / А. С. Соснин, П. Я. Пригунов (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е. А. Олейникова. – К. : Изд-во Епрон. ун-та, 2002. – 559 с.
13. Стеців І. С. Методика визначення собівартості навчання як способ забезпечення ефективного функціонування навчальних закладів недержавного сектора економіки // Матеріали науково-практичної конференції «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» 23-24 квітня 2010 р. – Тернопіль : Крок, 2010. – 257 с.
14. Франчук В. І. Основи економічної безпеки: навч. посібник / В. І. Франчук / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2009. – 204 с.

УДК 339.137

С.А. Філатов

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри управлінських технологій,
Університет економіки та права «КРОК»*

Н.А. Мізюк

*магістрант спеціальності
«Управління інноваційною діяльністю»,
Університет економіки та права «КРОК»*

Управління конкурентоспроможністю продукції вітчизняного машинобудівного підприємства

У статті досліджено особливості управління конкурентоспроможністю продукції на вітчизняних підприємствах машинобудівного комплексу як ключової складової

ефективності їхньої роботи. Розглянуто системний підхід в управлінні конкурентоспроможністю вітчизняного машинобудування з використанням моделі досконалості Європейського фонду управління якістю (англ. EFQM). Обґрунтовано необхідність основних чинників, що впливають на конкурентоспроможність нової продукції, та запропоновано загальну схему її оцінювання.

Ключові слова: продукція, машинобудування, конкурентоспроможність нової продукції, системи управління конкурентоспроможністю, модель досконалості.

С.А. Филатов

*кандидат технических наук,
доцент кафедры управленческих технологий,
Университет экономики и права «КРОК»*

Н.А. Мизюк

*магистрант специальности
«Управление инновационной деятельностью»,
Университет экономики и права «КРОК»*

Управление конкурентоспособностью продукции отечественного машиностроительного предприятия

В статье исследованы особенности управления конкурентоспособностью продукции на отечественных предприятиях машиностроительного комплекса как ключевой составляющей эффективности их работы. Рассмотрен системный подход к управлению конкурентоспособностью отечественного машиностроения с использованием модели совершенства Европейского фонда управления качеством (англ. EFQM). Обоснована необходимость основных факторов, влияющих на конкурентоспособность новой продукции, предложена общая схема её оценки.

Ключевые слова: продукция, машиностроение, конкурентоспособность новой продукции, системы управления конкурентоспособностью, модель совершенства.

S. Filatov

*PhD in engineering,
Associate professor of Management Technologies,
“KROK” University*

N. Mazyuk

*Master`s Degree Student of Innovational Activity
Management Major,
“KROK” University*

Management of Products Competitiveness of Domestic Machine-building Enterprise

This article explores the peculiarities of management of competitive products of the domestic machine-building enterprises as a key component of the overall performance of these companies. A systematic approach to the management of competitiveness of domestic engineering excellence using the model of the European Foundation for Quality Management (Eng. EFQM) is considered. The necessity of the main factors affecting the competitiveness of new products and the general scheme of the proposed assessment is substantiated.

Key words: products, machinery, competitiveness of new products t, systems of competitiveness management, excellence model.

Постановка проблеми

Управління конкурентоспроможністю продукції – відносно новий аспект для українських підприємств. Становлення ринкової економіки в Україні вимагає змін у системі управління підприємствами адекватних зовнішньому конкурентному середовищу.

Основним об'єктом цього дослідження є підприємства машинобудування – однієї із провідних галузей економіки країни.

Крім того, проблема підвищення конкурентоздатності вітчизняної продукції стає особливо актуальною у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між ЄС та Україною від 27 червня 2014 р., що створює, з одного боку, нові стратегічні можливості для вітчизняних виробників машинобудівної продукції, а з іншого боку – висуває підвищені вимоги до продукції, що випускається. Усе це викликає необхідність розвитку теоретичних положень, розроблення методичних і практичних рекомендацій з удосконалення управління конкурентоспроможністю продукції вітчизняних підприємств машинобудівного комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Методологічні основи та практичні аспекти конкурентоспроможності відображені в працях вітчизняних і зарубіжних учених, таких як М.Д. Ведерніков [1], О.А. Паршина [2], І.В. Журило, Т.Ф. Косянчук [3], М.А. Йохна [4], В.І. Саллі [5] та інші. Попри численні дослідження, окремі аспекти проблеми, а також безліч конкретних практичних питань щодо управління конкурентоспроможністю продукції машинобудівних підприємств України потребують подальшого дослідження.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Необхідно зазначити, що дослідження у сфері конкурентоспроможності в нашій країні проводяться в основному на рівні підприємства, при цьому конкурентоспроможності продукції машинобудівних підприємств приділяється мало уваги. На сьогодні відсутній єдиний понятійно-термінологічний апарат стосовно процесу управління конкурентоспроможністю продукції, відсутнє чітке уявлення про основні фактори, що впливають на конкурентоспроможність продукції, а існуючі методи її оцінки характеризуються складністю застосування на підприємствах машинобудівної галузі. Необхідність більш детального розгляду означених проблем, розроблення практичних рекомендацій з їхнього вирішення визначила вибір та актуальність теми дослідження.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів управління конкурентоспроможністю продукції вітчизняних машинобудівних підприємств, виявлення проблем у цій галузі та визначення можливостей їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Машинобудівна галузь є основою важкої індустрії та відіграє вирішальну роль у підвищенні конкурентоздатності національної економіки. Забезпечення конкурентоспроможності реалізується на національному, регіональному, комерційно-фірмовому рівнях завдяки комплексу позитивних факторів, спрямованих на покращення параметрів ринкової діяльності, товарну диверсифікацію та присутність на міжнародних ринках. Машинобудування України забезпечує понад третину промислового персоналу робочими місцями, створює попит на продукцію суміжних галузей і є сферою застосування наукових досягнень. Машинобудування є дуже складним промисловим комплексом, до якого входять по-

над 20 спеціалізованих галузей. На цей комплекс України припадає близько 40% усього промислово-виробничого потенціалу індустріального виробництва; частка продукції комплексу в загальному обсязі реалізованої промислової продукції за січень-вересень 2014 р. становить 7,9%. Обсяг продукції, реалізованої за межі України за цей же період становить 55,3% [6].

У ході дослідження було встановлено, що ринок машинобудівної продукції – це ринок, на якому виробляються і реалізуються машини й устаткування для всіх ланок народного господарства. Випускаючи засоби виробництва для різних галузей народного господарства, машинобудування реалізує досягнення науково-технічного прогресу і забезпечує комплексну механізацію та автоматизацію виробництва.

До особливостей ринку машинобудування слід віднести:

- залежність попиту на ринку машин і устаткування від споживчого попиту на кінцевий продукт;
- обмежена кількість потенційних споживачів машинобудівної продукції;
- великі замовлення, розраховані на тривалий період часу;
- укладання договорів на постачання машинобудівної продукції професіоналами відповідно до точних технічних характеристик і на основі поглибленого знання продуктової категорії;
- прийняття рішення про придбання машинобудівної продукції передбачає участь групи менеджерів у процесі інтенсивних переговорів;
- закупівлі, здійснювані організаціями, припускають тісну взаємодію покупця і продавця з метою додання продукції машинобудування властивостей, що відповідають індивідуальним вимогам.

Виходячи з цього, процес управління конкурентоспроможністю машинобудівної продукції можна визначити як цілеспрямований вплив на техніко-експлуатаційні, цінові та комунікативні властивості продукції з метою задоволення попиту споживачів і досягнення цілей підприємства.

Аналіз підходів до основ і практичних аспектів конкурентоспроможності дав змогу виявити, що конкурентоспроможність – це завжди володіння якими-небудь перевагами стосовно конкурентів. Можна зазначити, що переваги перестали бути статичними, вони змінюються під впливом інноваційного процесу (змінюються технології виробництва, методи управління, способи доставки та збуту продукції тощо) [7, с. 82]. Нині у світовій практиці спостерігається перехід від використання порівняльних переваг, що полягають в існуванні низьких витрат на робочу силу та природні ресурси, до конкурентних переваг, що базуються на розвинутому інноваційному середовищі, нових організаційних формах, унікальних товарах і технологіях, що вимагає розроблення відповідної філософії управління конкурентоспроможністю.

Конкурентоспроможність – це ключ до ринкового успіху товару і його виробника, тому вирішення проблеми конкурентоспроможності – найбільш складне завдання в діяльності будь-якого підприємства, що вимагає погодженої, цілеспрямованої роботи всіх підрозділів при лідируючій ролі служби маркетингу. Особливим напрямом діяльності підприємства є розроблення ефективної системи управління конкурентоспроможністю [8].

Системний підхід в управлінні конкурентоспроможністю вітчизняного машинобудування реалізується за допомогою ефективної системи менеджменту з конкурентними перевагами. Це, на наш погляд, можливо завдяки сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів підтримки та контролю діяльності підприємства стосовно конкурентоспроможності.

Функціонування системи управління конкурентоспроможністю продукції повинно відбуватися у взаємодії з загальною системою управління підприємством, оскільки міжнародні стандарти ISO серії 9000 не використовують поняття «управління конкурентоспроможністю», а лише «управління якістю». Саме тому система управління конкурентоспроможністю повинна доповнювати систему управління якістю, а саме розробленням конкурентної стратегії, аналізом конкурентів, можливостями фірми, що в сукупності дає можливість спланувати діяльність і забезпечити конкурентоспроможність. Найвища конкурентоспроможність буде досягнута, коли всі елементи цілої системи будуть взаємопов'язані.

Таку можливість надає модель досконалості Європейського фонду управління якістю (англ. EFQM) – це практичний інструмент, який допомагає організаціям встановити цілісну систему управління. Модель базується на філософії якості управління та виробництва, системному підході до управління, який враховує вимоги всіх зацікавлених сторін, включаючи споживачів, працівників, власників і акціонерів, партнерів і постачальників, суспільство і державу. Модель досконалості заснована на використанні дев'яти критеріїв: п'ять із цих критеріїв – критерії «Можливостей», що характеризують потенційні можливості компанії, а інші чотири – критерії «Результатів», які характеризують, чи досягнуті результати компанії [9].

Модель EFQM – це практичний інструмент, який підприємство може використовувати в різних напрямках:

- як структуру своєї системи менеджменту;
- як інструмент для самооцінки шляхом визначення свого місця на шляху до досконалості, що допомагає зрозуміти недоліки і спонукати до рішень;
- як систему для розроблення та реалізації ініціатив із покращення діяльності;
- як основу для спільної мови і способу мислення, що застосовується на всіх рівнях організації.

Використання моделі EFQM дає такі переваги:

- цілісне загальне уявлення менеджменту;
- структура фундаментальних цінностей;
- цінний інструмент аналізу та оцінки просування;
- постійне поліпшення, засноване на процесах;
- організація управління підприємством на основі збалансованої системи ключових показників діяльності;
- бенчмаркінг;
- відмінна база для мотивації;
- формування спільної мови для всієї організації.

Таким чином, при системному підході до управління підприємством, конкурентоспроможність продукції є однією з найважливіших характеристик, що забезпечують конкурентоспроможність підприємства.

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення змісту поняття «конкурентоспроможність продукції». Найбільш розповсюдженими є дві точки зору. Відповідно до першої, конкурентоспроможність продукції трактується як відносна характеристика, що показує її відмінність від продукції конкурента за ступенем задоволення конкретної потреби [10, с. 76]. Інша точка зору полягає у визначенні конкурентоспроможності продукції як здатності відповідати вимогам ринку в розглянутий період часу за показниками якості та витратам споживача на її придбання й експлуатацію [3, с. 48].

Під управлінням конкурентоспроможністю продукції слід розуміти процес планування, забезпечення необхідного її рівня за допомогою цілеспрямованого

впливу на умови і чинники, що формують конкурентоспроможність. При цьому конкурентоспроможність продукції створюється в рамках функціонування певних процесів: дослідження, розроблення, виготовлення і споживання [4].

Процес управління конкурентоспроможністю продукції можна охарактеризувати як логічний, послідовний комплекс дій, що перетворюють певні ресурси в продукцію, яка має цінність для споживача. Таким чином, основа успішного, прибуткового підприємства – це управління конкурентоспроможністю продукції, метою якого є максимальне задоволення вимог споживача, що обирає якісний товар, комфортні умови його придбання і відсутність проблем із його експлуатацією.

Важливим чинником конкурентоспроможності вітчизняного машинобудування є своєчасне оновлення продукції, підготовка й організація виробництва нових видів продукції. На сьогодні створення і виробництво нової продукції мають вирішальне значення для успішності підприємства. Згідно зі статистичними даними, після освоєння нової продукції, яка становить основу виробництва, темп зростання її реалізації приблизно удвічі вищий, ніж у конкурентів. Випускаючи нову продукцію і розширюючи асортимент запропонованих товарів, підприємства прагнуть знизити залежність від одного товару, звести нанівець імовірність банкрутства та забезпечити стабільність свого розвитку.

Нова продукція може мати різні форми: нове застосування, дизайн, технічне вдосконалення, винаходи тощо. Здебільшого розроблення і впровадження нової продукції означають для підприємства значні видатки.

Конкурентоспроможність нової продукції визначається шляхом порівняння споживачем ціни, якості та рівня сервісу, що може бути йому наданий до і після купівлі продукції. Порівнянню підлягає також такий показник, як рівень маркетингового оточення (супроводу) товару, тобто стан розширених характеристик товару (маркетинг-логістика, сервіс, гарантії, реклама, імідж, упаковка, брендинг тощо) [5, с. 88].

Процес оцінювання рівня конкурентоспроможності продукції умовно може бути поділений на три стадії:

- 1) вибір товарів-аналогів (еталон для порівняння);
- 2) формування номенклатури критеріїв конкурентоспроможності;
- 3) визначення рівня конкурентоспроможності товару.

Еталон для порівняння повинен належати до однієї групи продукції з виробом, що аналізують, мати визначені умови використання й функціонального призначення, бути характерним для обраного ринку, мати максимальну кількість переваг для покупців. Зрозуміло, що продукція-еталон повинна повністю відповідати нормативним вимогам майбутнього ринку.

Загальне оцінювання конкурентоспроможності нової продукції, на думку авторів статті, обумовлює наявність певних етапів, наведених на рис.

Як видно з рис. 1, на першому етапі здійснюються збір і узагальнення інформації про діючих на ринку конкурентів, а також ураховуються потреби потенційних покупців. На останньому етапі, на основі проведеного розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності та аналізу інших оцінюваних показників, робиться висновок про конкурентоспроможність виробу порівняно з базовими зразками і формується політика підприємства відносно виробу, що оцінюється.

У разі позитивної оцінки (показники виробу, що оцінюється, перевищують показники базових зразків) підприємство приймає рішення, відповідно до поставлених цілей аналізу і оцінки конкурентоспроможності продукції, щодо про-

Рис. Етапи оцінювання конкурентоспроможності нової продукції

Джерело: побудовано авторами на основі [4; 7; 8]

ектування, розроблення, виробництва, виходу на ринок тощо. У разі негативної оцінки відбувається прийняття інших техніко-економічних рішень з підвищення конкурентоспроможності продукції. Оцінка конкурентоспроможності продукції повинна проводитися систематично, а не лише в разі виникнення проблемної ситуації. Своєчасна фіксація моменту зниження показника конкурентоспроможності дає можливість швидше прийняти відповідне рішення. Вживання превентивних заходів на основі виявлення сигналів про потенційне погіршення конкурентоспроможності продукції ефективніше, ніж спроба підвищити її реальну низьку конкурентоспроможність по факту.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження, зрозуміло, що конкурентоспроможність продукції машинобудівних підприємств буде на високому рівні лише в умовах розвинутої загальної системи управління конкурентоспроможністю всього підприємства.

Якщо ми насправді прагнемо перетворити Україну на конкурентоспроможну європейську країну, то необхідно забезпечити кардинальне зростання досконалості підприємств вітчизняного машинобудування. За короткий період часу переважна більшість вітчизняних компаній повинна стати такою ж досконалою, як більшість компаній розвинених європейських країн. Одночасно із входженням в Україну іноземних компаній українські підприємства також повинні просуватися в інші країни, зокрема розвинені європейські.

Держава повинна надати підтримку підприємствам машинобудівної галузі, оскільки саме ця галузь є потужним виробником промисловості нашої країни і відіграє вирішальну роль у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки.

Висновки

Проаналізувавши теоретичні та практичні аспекти управління конкурентоспроможністю продукції вітчизняних машинобудівних підприємств, можна стверджувати, що конкурентоспроможність машинобудівної продукції та створення нових конкурентоспроможних виробів буде на високому рівні, лише в умовах розвинутої загальної системи управління конкурентоспроможністю всього підприємства. Запропоноване загальне поетапне оцінювання конкурентоспроможності нової продукції спонукає підприємство до вжиття превентивних заходів на основі виявлення сигналів про потенційне погіршення конкурентоспроможності продукції.

Машинобудівні підприємства, як представники наукоємної галузі, останнім часом мають низку проблем, а саме: імпортозаміщення машинобудівної продукції; зниження платоспроможного попиту споживачів; низька, порівняно з міжнародними стандартами, якість виробів; низький технічний рівень обладнання; нестача нових технологій; нестача кваліфікованого персоналу; відсутність досвіду конкурентної ринкової поведінки. Вирішенню цих проблем повинна сприяти активна державна політика, підвищення стандартів управління усередині самих підприємств, а також співробітництво з іноземними партнерами та залучення інвестицій.

Література

1. *Ведерніков М. Д.* Теоретичні особливості визначення конкурентоспроможності підприємства / М. Д. Ведерніков, А. В. Крисько // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 5, Т. 3. – С. 12-14.
2. *Паршина О. А.* Управління конкурентоспроможністю машинобудівної продукції : [монографія] / О. А. Паршина. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2008. – 280 с. Косянчук Т. Ф. Механізм діагностики конкурентоспроможності продукції / Т. Ф. Косянчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 3. – Т. 3. – С. 48-50.
3. *Йохна М. А.* Методичні підходи до формування системи управління конкурентоспроможністю підприємств у глобалізованій економіці / М. А. Йохна, Г. О. Соколюк // Економіка розвитку. – Харків : ХНЕУ, 2011. – № 4. – С. 81-85.
4. *Саллі В. І.* Стратегічне управління виробництвом конкурентоспроможної продукції машинобудування : [монографія] / В. І. Саллі, О. А. Паршина. – Д. : Національний гірничий університет, 2008. – 231 с.
5. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності за січень-вересень 2014 року [Електронний ресурс] // Сайт головного управління статистики. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
6. *Іванов Ю. Б.* Конкурентні переваги підприємства : оцінка, формування та розвиток : [монографія] / Ю. Б. Іванов, П. А. Орлов, О. Ю. Іванова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. – 352 с.
7. *Журило І. В.* Конкурентоспроможність нової продукції промислово-виробничого призначення : теоретичні аспекти, методика прогнозування та забезпечення : Монографія / І. В. Журило. – Кіровоград : ПВД «Мавік», 2007. – 186 с.
8. Кращі підприємства України – 2008 : [альбом / упоряд. : П. Я. Калита]. – К. : УАЯ, 2008. – С. 4-10.
9. *Піддубна Л. І.* Феноменологія конкурентоспроможності : в пошуках нової парадигми / Л. І. Піддубна // Соціальна економіка. – 2008. – № 1-2. – С. 73-81.

УДК 658:005.591.4

О.І. Шапоренко
*доктор наук з державного управління, професор,
Університет економіки та права «КРОК»*

Л.Б. Жереб
*магістрант,
Університет економіки та права «КРОК»*

Я.С. Могильна
*магістрант,
Університет економіки та права «КРОК»*

Управління реструктуризацією промислових підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності

У статті досліджено дефініції поняття «реструктуризація», розглянуто механізм управління реструктуризацією промислових підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємство, реструктуризація, зовнішньоекономічна діяльність.

О.И. Шапоренко
*доктор наук по государственному управлению, профессор,
Университет экономики и права «КРОК»*

Л.Б. Жереб
*магістрант,
Университет экономики и права «КРОК»*

Я.С. Могильная
*магістрант,
Университет экономики и права «КРОК»*

Управление реструктуризацией промышленных предприятий в условиях развития внешнеэкономической деятельности

В статье исследованы дефиниции понятия «реструктуризация», рассмотрен механизм управления реструктуризацией промышленных предприятий в условиях развития внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: конкурентоспособность, предприятие, реструктуризация, внешнеэкономическая деятельность.

O. Shaporenko

*Doctor in Public Administration, Professor,
«KROK» University*

L. Zhreb

*Master's Degree student
«KROK» University*

Y. Mogilna

*Master's Degree student
«KROK» University*

Management of Industrial Enterprises Restructuring in the conditions of Foreign Economic Activity

This article explores the definition of restructuring concept, the mechanism of industrial restructuring management is considered in the development of foreign economic activity.

Keywords: competitiveness, enterprise restructuring, Foreign Economic Activity.

Постановка проблеми

В умовах поступового відходу від української специфіки і наближення до світових стандартів, що обумовлено вимогами глобалізації, головні зміни в українському бізнесі визначаються зовнішньоекономічними факторами. Висока динаміка цих змін ставить промислові підприємства в такі умови, за яких вони, для виживання і збереження довгострокової конкурентоспроможності, повинні постійно коректувати свою діяльність з урахуванням вимог навколишнього середовища, а це вимагає від них внутрішніх і зовнішніх перетворень.

Постійна адаптація підприємств до зовнішнього середовища, шляхом внутрішніх перетворень, тобто реструктуризації, є однією з найважливіших передумов успішного функціонування в сучасних умовах. При цьому швидкість і спрямованість цих перетворень повинні відповідати зовнішнім змінам.

Зовнішнє середовище під впливом глобалізації змінюється все швидше й усе більш непередбачено. Але при цьому кожна зміна несе не тільки загрози, а й нові додаткові можливості для досягнення майбутнього успіху підприємства. Від того, наскільки вміло підприємство проведе роботу з перетворення бізнесу, залежить його конкурентоспроможність, а, отже, життєздатність. Тому реструктуризація на сьогодні є визнаним ринковим інструментом підвищення конкурентоспроможності підприємств на внутрішніх і, особливо, зовнішніх ринках. Це вимагає від підприємства певної підготовленості, проведення системних перетворень із метою забезпечення її ефективності [9, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На сьогодні проблемі реструктуризації підприємств присвятили велику кількість наукових досліджень як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема В.Я. Горфінкель [5], Р. Волкарт [3], К.М. Леміш [6], О.В. Лепьохін [7], О.О. Терещенко [10] та інші.

Незважаючи на значну кількість досліджень з питань реструктуризації промислових підприємств, праці з проблеми реструктуризації підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності практично відсутні.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Реструктуризація підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності змушує менеджмент підприємства вирішувати цю проблему у взаємодії двох категорій: з одного боку, ЗЕД є чинником реформування промислових підприємств; з іншого – реформування підприємства є чинником ефективності розвитку ЗЕД.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження передумов формування організаційно-управлінського забезпечення реструктуризації промислових підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження

На сьогодні серед науковців існує неоднозначність підходів до визначення сутності категорії «реструктуризація підприємства». Однак вони спрямовані на визначення сукупності тих або інших заходів, що дають змогу підвищувати ефективність діяльності та конкурентоздатності підприємства, його фінансову стійкість в умовах внутрішнього і зовнішнього середовища та відповідно до поставлених цілей розвитку підприємства, а також функціонувати в умовах використання обмежених ресурсів, відновлювати ефективність діяльності підприємства, його стійкість на ринку.

Законодавство України характеризує реструктуризацію як комплекс організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, його управління, форм власності, організаційно-правових форм, здатних привести підприємство до фінансового оздоровлення, збільшити обсяг випуску конкурентоспроможної продукції, підвищити ефективність виробництва [8].

Під реструктуризацією промислових підприємств, як правило, розуміється комплексне перетворення діяльності організації, що полягає як у зміні структури, так і системи управління виробництвом [10, с. 83]. Поширеним є підхід до конкурентоспроможності як комплексу споживчих властивостей товару безвідносно до його вартості. При цьому передбачається, що низька конкурентоспроможність веде до зниження цін на товари і, навпаки, її підвищення зумовлює зростання цін. У цьому разі конкурентоспроможність отожднюється з якістю продукції, хоча якість є лише одним із чинників конкурентоспроможності [4, с. 16-17].

Дослідник О. Сантонович під поняттям «реструктуризація підприємства» розуміє «...процес перебудови на новий якісний рівень підсистем промислового підприємства як виробничо-господарської системи і взаємозв'язків між ними на основі моделі, спрямованої на подолання розриву між поточними результатами діяльності підприємства і вимогами, необхідними для забезпечення конкурентоспроможності на ринку [9, с. 10].

Як визначає Р. Волкарт, реструктуризація – це специфічний вид фінансової діяльності, спрямований на поліпшення позиціонування підприємства на ринку, удосконалення управління з метою фінансового оздоровлення [3].

Суттєва відмінність реструктуризації від інших ринкових інструментів підвищення конкурентоспроможності полягає в тому, що реструктуризація – це комплексний і безперервний процес перетворення діяльності підприємства, спрямований на формування і підтримку його конкурентних переваг у всіх сферах. Крім того, реструктуризація є високоефективним ринковим інструментом підвищення конкурентоспроможності компанії, оскільки дає змогу за мінімальних витрат досягнути істотного підвищення ефективності.

Для того щоб реструктуризація дійсно виявилася ефективною, а також не була одноразовим заходом, а забезпечувала безперервний автоматичний процес зміни системи управління відповідно до швидких змін у зовнішньому середовищі, необхідно застосовувати нові методи проведення реструктуризації. До них відносяться впровадження управлінських інновацій.

У зв'язку з посиленням глобалізаційних та інтеграційних процесів, посиленням ролі зовнішньоекономічної діяльності перед промисловими підприємствами постає завдання перегляду вже сформованих за останні роки стратегій розвитку і реструктуризації. Виникла необхідність переходу від розгляду розвитку промислових підприємств у національному контексті до міжнародного.

У країнах з розвинутою економікою поняття «реструктуризація» давно перетворилося на спосіб життєдіяльності підприємств. Реструктурування для закордонних підприємств означає природний і, по суті, перманентний процес перебудови, їхнє перепроекування для адаптації до мінливого зовнішнього середовища.

Дотепер більшість керівників будували управління підприємством орієнтуючись на якість, стандарти управління, ефективність, рентабельність, заробітну плату, конкурентне середовище переважно внутрішнього ринку. У сучасних умовах глобалізації, незалежно від того, чи має намір велике промислове підприємство виходити на міжнародні ринки, йому доводиться узгоджувати свою модель розвитку з параметрами розвитку закордонних конкурентів, підвищувати ефективність своїх бізнес-процесів до міжнародного рівня.

Метою реструктуризації промислового підприємства в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності є така зміна його структурних компонентів і їхніх зв'язків, що дає йому змогу функціонувати в ринкових умовах, які змінилися, в умовах глобалізації [9, с. 15].

Реструктуризація підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності полягає у взаємодії двох категорій: з одного боку, реформування бізнес-процесів промислових підприємств, з іншого – реформування системи зовнішньоекономічної діяльності.

Зміст і ключова роль процесів реструктуризації в забезпеченні конкурентоспроможності підприємств визначаються насамперед вимогами нового економічного середовища. Виживання і ефективний розвиток підприємства прямо залежать від того, які методи, системи і механізми використовуються на різних рівнях управління при вирішенні оперативних, тактичних і стратегічних питань і завдань.

До змін умов господарювання, що обумовлює необхідність реструктуризації, відносять [7, с. 40]:

- глобалізацію економіки, міжнародних ринків товарів, послуг, інформації, капіталу і технологій;
- глобальну конкуренцію, що охоплює всі галузі і приводить до розмивання меж між національним і глобальним бізнесом;
- динамічні зрушення в структурі потреб, перехід від цінової до нецінової конкуренції, необхідність орієнтації діяльності на задоволення запитів споживачів, які можуть бути вирішені за допомогою нововведень у використуванні технологій;
- зміну очікувань клієнтів («масова кастомізація», зростання торгівлі поштою, електронна комерція, консолідація роздрібною торгівлі);
- галузеві структурні зміни;
- інтеграцію діяльності підприємств, злиття і поглинання (часто використо-

вустя в реструктуризації телекомунікаційних підприємств, сектору фінансових послуг, енергетики тощо);

- формування нових умов для бізнесу, пов'язаних зі зміною механізмів і рівня державного регулювання ринкової економіки;
- наростання конфлікту між індустріалізацією і вимогами захисту навколишнього середовища;
- формування умов, пов'язаних з упровадженням новітніх інформаційних і комунікаційних систем і технологій, вплив технологічних змін.

Таким чином, основною передумовою реструктуризації підприємств на сучасному етапі господарювання є насамперед необхідність адаптації до зовнішніх умов господарювання постіндустріального суспільства.

Крім того, для України передумовою також виступає неефективність «макро-реструктуризації», що не забезпечила позитивних структурних зрушень на рівні реформування економіки країни в цілому.

Економічний механізм реструктуризації – це система основних елементів реструктуризації: цілей, об'єктів, суб'єктів, мотивів і стратегій, а також методів, етапів і факторів реструктуризації.

Цілі реструктуризації є різними для різних підприємств і залежать насамперед від стану підприємства. Якщо для процвітаючого підприємства важливо стабілізувати і зміцнити економічне зростання та конкурентоспроможність, то для підприємств, що перебувають у стані банкрутства, необхідно відновити економічне зростання і конкурентоспроможність.

Об'єктами реструктуризації є будь-які діючі підприємства. Їх у першу чергу класифікують за станом (кризові, нормально функціонуючі, успішні). Суб'єктами реструктуризації виступають різні зацікавлені сторони – акціонери, власники, трудовий колектив, менеджери, держава. Важливе місце в механізмі реструктуризації мають мотиви. Вони не завжди збігаються із заявленими цілями. Мотивами реструктуризації можуть бути: одержання синергетичного ефекту, підвищення якості управління, податкові мотиви, особисті мотиви менеджерів, спекулятивні мотиви тощо [1, с. 114].

Центральним елементом економічного механізму є стратегія реструктуризації підприємства як сукупність принципів і правил для досягнення цілей реструктуризації, що опираються на загальні принципи стратегічного управління.

У рамках реструктуризації підприємства необхідно вирішити три основні завдання:

1. Модернізація, заміна або скорочення надлишків існуючої виробничо-технологічної бази підприємства.
2. Істотна зміна системи управління і використання людських ресурсів підприємства.
3. Якісна зміна взаємин зі споживачами і створення нової цільової клієнтської групи.

Системна реструктуризація промислового підприємства складається з п'яти етапів, які взяті окремо не можуть вважатися серйозними засобами оптимізації діяльності підприємства, але разом мають ознаки системності [6, с. 45].

По-перше, це комплексна діагностика. Розрізняють ситуаційний, організаційно-управлінський, фінансово-економічний, виробничо-господарський аналіз, а також аналіз кадрового потенціалу. Тільки комплексна діагностика, проведена однією командою, що складається з фахівців різного профілю, дає змогу вийти на глибинні проблеми підприємств. Тільки така діагностика дає не лише часткові результати, а й відкриває проблеми в їхньому взаємозв'язку і взаємозалежності.

І тільки цілісна картина ситуації на підприємстві може служити матеріалом для вироблення адекватних управлінських рішень з реорганізації бізнесу в цілому [5, с. 83].

По-друге, це розвиток організаційно-господарської структури і функцій на основі так званого організаційного проекту. У результаті реалізації цього етапу формується так званий корпоративний центр нового типу і система одиниць (центрів відповідальності), відповідальних за прибуток або рівень витрат.

По-третє, це набір сучасних підходів до управління: управління проектами, різні методології управління якістю, реінжиніринг процесів, АВС-методологія, управління знаннями, методи управління персоналом, створення корпоративної культури і управління неформальною структурою підприємства. Головне при виборі сучасних методів – необхідність відповідності виявленим у ході діагностики проблем підприємства і вимогам зовнішнього середовища. І не менш важливий аспект – спеціалізована підготовка і навчання персоналу сучасним подходам до управління.

По-четверте, у процесі реструктуризації буде потрібно спеціальне інформаційне забезпечення – інформаційні засоби, системи і технології. Важливо створити таку інформаційну систему, що давала б змогу оптимізувати комунікації між окремими підрозділами компанії та із зовнішнім середовищем.

По-п'яте, реструктуризація вимагає певної організації проведення, що включає розроблення бізнес-планів, плану розвитку, реструктуризації фінансування проекту, формування робочих груп, аналізу ризиків, а також певної системи управління процесом перетворень.

Отже, для проведення реструктуризації необхідним є розроблення комплексної програми реструктуризації підприємства, що покликана синтезувати результати аналітичної роботи і на їхній основі чітко визначити завдання, шляхи, способи, умови досягнення поставлених цілей, майбутні заходи, ресурси та їхні джерела.

Під час вибору форм і методів реструктуризації підприємства важливо врахувати всі фактори, що впливають на цей процес і, передусім, аналіз зовнішнього середовища, зокрема прямий і непрямий його вплив на підприємство, ринкову ситуацію, а також забезпечити ефективне управління всім комплексом проблем, що формують стратегію конкурентоспроможності підприємства. Вона повинна сприяти його фінансовому оздоровленню, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, загалом підвищення ефективності виробництва [2, с. 71].

Система управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства – це комплекс взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів управління на підприємстві та власне зв'язків, які реалізують його цілі на зовнішніх ринках, а також забезпечують розв'язання проблем у сфері зовнішніх ринків і пов'язаних із ними.

Згідно з цілями проведення реструктуризації системи управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства можна запропонувати такі управлінські інновації: упровадження процесного підходу до управління зовнішньоекономічною діяльністю і застосування функціонально-вартісного аналізу (ФВА) для вдосконалення управління цією діяльністю.

Ці два засоби є взаємопов'язаними і майже не можуть бути ефективними один без одного. Так, формування ефективного бізнес-процесу зовнішньоекономічної діяльності майже неможливе без попереднього проведення функціонально-вартісного аналізу, а він дає найкращі результати, якщо аналізувати весь бізнес-процес, а не роботу окремих відділів. Тому доцільним є спочатку сформувати

бізнес-процес зовнішньоекономічної діяльності «як є», проаналізувати його за допомогою функціонально-вартісного аналізу, на основі аналізу розробити рекомендації та сформувані удосконалений бізнес-процес.

Висновки

Аналіз досліджень з визначення сутності поняття «реструктуризація» показав, що більшість авторів дають визначення, під які підпадають будь-які зміни, спрямовані на поліпшення діяльності підприємства, що не зовсім правильно. На думку автора, найбільш вдалим є таке визначення: реструктуризація підприємства – це процес перебудови на новий якісний рівень підсистем промислового підприємства як виробничо-господарської системи і взаємозв'язків між ними на основі моделі, спрямованої на подолання розриву між поточними результатами діяльності підприємства і вимогами, необхідними для забезпечення конкурентоспроможності на ринку.

Реструктуризація підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності полягає у взаємодії двох категорій: з одного боку, реформування бізнес-процесів промислових підприємств, з іншого – реформування системи зовнішньоекономічної діяльності. Підприємства, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю, у сучасних умовах повинні керуватися досягненням глобальної мети, що встановлюється шляхом зіставлення внутрішніх можливостей і впливу зовнішніх факторів.

Література

1. *Белых Л. П.* Реструктуризация предприятий : учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям / Л. П. Белых. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 511 с.
2. *Внешнеэкономическая деятельность предприятий в условиях глобализации* / Под ред. проф. Ю. Б. Порошина. – Саратов, 2013. – 188 с.
3. *Volkart R.* Corporate Finance: Grundlagen von Finanzierung and Investition / R. Volkart. – Zurich : Vernus, 2003. – S. 572.
4. *Гайдук В. А.* Конкурентоздатність в умовах сучасного ринку [Текст] / В. А. Гайдук // Економіка та держава. – 2007. – № 2. – С. 16-17.
5. *Горфинкель В. Я.* Экономика предприятия [Электронный ресурс]: учебник для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям / под ред. проф. В. Я. Горфинкеля. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – 663 с.
6. *Леміш К. М.* Основи формування механізму реструктуризації промислових підприємств / К. М. Леміш // Економіка і регіон. – 2010. – № 25-02. – С. 44-56.
7. *Лельохін О. В.* Формування організаційно-економічного механізму реструктуризації підприємства / О. В. Лельохін // Економіка та держава. – 2008. – № 6. – С. 39-40.
8. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (із внесеними змінами та доповненнями) // Урядовий кур'єр. – 1992. – № 31. – С. 440.
9. *Сантович Е. А.* Формирование механизма управления реструктуризацией промышленных предприятий в условиях развития внешнейэкономической деятельности: автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика» / Е. А. Сантович. – М., 2008 – 30 с.
10. *Тереженко О. О.* Фінансові доміанти реструктуризації підприємств / О. О. Тереженко, Н. В. Волошанюк // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 82-90.

Менеджмент і маркетинг

УДК 347.4/656.13.025.4](075.8)

В.Г. Алькема
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управлінських технологій,
Університет економіки та права «КРОК»

О.В. Романюк
студент магістратури,
Університет економіки та права «КРОК»

Оцінювання якості логістичних послуг з міжнародних автомобільних перевезень негабаритних вантажів

У статті розкрито алгоритм реалізації логістичних послуг з міжнародних автомобільних перевезень негабаритних вантажів. Визначено базові критерії оцінювання якості цих послуг. Запропоновано підхід до оцінювання якості транспортно-експедиційного обслуговування. Представлено результати анкетування клієнтів і менеджерів підприємства щодо оцінювання логістичних послуг та ранжування критеріїв їхньої оцінки.

Ключові слова: міжнародні перевезення, вантажні перевезення, негабаритні вантажі, якість логістичних послуг, критерії якості.

В.Г. Алькема
доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой управленческих технологий,
Университет экономики и права «КРОК»

А.В. Романюк
студент магистратуры,
Университет экономики и права «КРОК»

Оценивание качества логистических услуг по международным автомобильным перевозкам негабаритных грузов

В статье приведен алгоритм реализации логистических услуг по международным перевозкам негабаритных грузов. Определены ключевые критерии оценивания качества этих услуг. Предложен подход к оцениванию качества транспортно-экспедиционного обслуживания. Представлены результаты анкетирования клиентов и менеджеров предприятия на предмет оценивания качества логистических услуг и ранжирования критериев их оценки.

Ключевые слова: международные перевозки, перевозки грузов, негабаритные грузы, качество логистических услуг, критерии качества.

V.H. Alkema
Doctor of Economics, Professor,
Head of Management Technologies Department
“KROK” University

O.V. Romaniuk
Master’s Degree student
“KROK” University

Assessment of logistics services quality on international trucking activities of oversized cargo

In the article the algorithm of implementation of logistics services on international trucking activities of oversized cargo was disclosed. The basic criteria for the evaluation of the quality of these services were defined. An approach to the assessment of the forwarding services quality was offered. The results of the survey of enterprises clients and managers on logistics services assessment and ranking of their assessment criteria were offered.

Keywords: international transportation, cargo, oversized cargo, logistics services quality, quality criteria.

Постановка проблеми

Головним завданням розвитку транспортно-дорожнього комплексу України на середньостроковий період та до 2020 р. є визначення шляхів розв’язання проблем подальшого розвитку транспортної галузі, зростання попиту на транспортні послуги, активізації процесів інтеграції транспортно-дорожнього комплексу країни до європейської та світової транспортних систем. Для сучасного економічного стану України характерним є підвищення ролі транспорту, який забезпечує життєдіяльність населення, функціонування і розвиток економіки держави, збереження її обороноздатності, можливість досягнення зовнішньоекономічних цілей. На розвиток зовнішньоекономічної діяльності нашої країни значною мірою впливають стан її транспортного забезпечення та обсяги міжнародної торгівлі послугами транспорту. Розвиток цих економічно вигідних перевезень стримується через низьку якість транспортного обслуговування, неадекватність наявних ресурсів сучасним вимогам, нестачу сучасних вантажних автомобілів, причепів і напівпричепів, придатних для експлуатації в Західній Європі за своїми технічними та екологічними стандартами. Проблема полягає в необхідності вирішення низки питань підвищення якості логістичного обслуговування при використанні вітчизняного транспорту для здійснення експортних, імпорتنних і транзитних перевезень вантажів і зростання його конкурентоспроможності на міжнародних ринках транспортних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Управлінню якістю логістичної діяльності присвятили праці вітчизняні та зарубіжні вчені: Доналд Дж. Бауерсокс [3], Л.М. Бездольна [4], А.М. Бутов [5], Н.М. Васильців [6], А.В. Вовчак [7], С. Джеймс [8], Д. Джонсон [8], В.В. Дибська [14], Є. І. Зайцев [14], А.Г. Кальченко [9], В.В. Кривещенко [9], Дейвід Дж. Клосс [3], Є.В. Крикавський [10-12], Р.Р. Ларіна [13], Майкл Р. Ліндерс [15], Гарольд Е. Мірон [15], О. Паламарчук [17], Г.А. Плахута [18], В.І. Сергеев [14], А.Н. Стерлігова [14]. Більшість наукових праць розглядають питання якості логістичних систем в аспекті окремих операцій процесу обслуговування а не як єдиний

комплекс операційної діяльності транспортно-експедиційного підприємства. Підвищення якості процесів обслуговування під час надання послуг міжнародних автомобільних перевезень вантажів за рахунок реалізації стратегій маркетингу відносин та їх розвитку в рамках партнерської взаємодії, а також удосконалення планування і організації сервісної діяльності в сучасній літературі розглядається недостатньо і потребує подальшого розроблення.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Головним завданням системи надання послуг з міжнародних перевезень вантажів автомобільним транспортом є підвищення якості обслуговування за рахунок більш ретельного вивчення запитів цільових ринків і подальшої оптимізації її структури, широкого застосування сучасних організаційних форм і технологій, удосконалення правових норм і підвищення ролі керівних органів системи, які повніше відповідатимуть вимогам ринку послуг. На сьогодні не вирішеними залишаються питання адекватного та об'єктивного оцінювання якості комплексу послуг при функціонуванні логістичних систем міжнародних автотранспортних перевезень вантажів.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження процесу оцінювання якості транспортно-експедиційного обслуговування під час реалізації міжнародних автомобільних перевезень негабаритних вантажів і розроблення напрямів його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження

На першому етапі було досліджено процес реалізації міжнародних транспортних перевезень вітчизняними транспортно-експедиційними компаніями. У якості об'єкта дослідження обрано діяльність вітчизняного підприємства, що надає транспортно-експедиційні послуги. Основна діяльність підприємства – послуги вантажних автомобільних перевезень габаритних і негабаритних вантажів по Україні, країнах СНД і Західної Європи, а також у азіатському напрямку. Головним напрямом діяльності підприємства є перевезення аграрної техніки, обладнання та його комплектуючих для нафтової, нафто-хімічної та металургійної галузей промисловості. Процес транспортно-логістичного обслуговування вантажних перевезень з усім пакетом супутніх послуг здійснюється за алгоритмом, сформованим на підставі аналізу досвіду діяльності (рис. 1).

Після отримання заявки від клієнта здійснюється виїзд спеціаліста на об'єкт для визначення параметрів вантажу, вибір способу завантажувально-розвантажувальних робіт і засобів механізації; підбір видів транспорту, раціональних за вантажопідйомністю, вантажомісткістю і вартістю перевезення. Після цього здійснюється підготовка схем кріплення і розміщення вантажів на транспортні засоби; розрахунки осьових навантажень; дослідження і визначення оптимального маршруту перевезення; розроблення проектної документації щодо узгодження маршруту руху транспортного засобу з негабаритним вантажем.

За необхідності ведеться підготовка і вироблення спеціальних і додаткових засобів для закріплення вантажу; оформлення спеціальних дозволів на перевезення великогабаритних і негабаритних, важковагових вантажів; узгодження перевезення з департаментом ДАІ МВС України і з «Укравтодор»; організація супроводу автомобілем покриття, патрульним автомобілем ДАІ та вишок контактної-кабельної мережі; організація та інженерний контроль завантажувально-розвантажувальних робіт, послуги ремонтної бази; страхування вантажів.

Як бачимо, наведений алгоритм передбачає комплекс видів транспортно-логістичного обслуговування, яке повинно бути організоване та реалізоване відпо-

Рис. 1. Алгоритм процесу здійснення міжнародних вантажних перевезень
 Джерело: складено авторами [1–5]

відно до вимог клієнтів з урахуванням наявних нормативно-правових і ресурсних обмежень. Тому другим етапом дослідження стало формування підходів до оцінки ефективності зазначеного комплексу послуг. Організація інтегрованого транспортно-логістичного обслуговування є результатом злагодженої роботи всіх підрозділів підприємства. Таким чином, організаційний аспект є також невід’ємною частиною забезпечення якісного логістичного обслуговування.

Існує безліч підходів до визначення критеріїв ефективності транспортно-логістичних послуг. Розглянемо процедуру визначення таких критеріїв на підставі GAP-моделі Зейтгамла або «моделі розходжень» [7]. Суть цієї моделі полягає у визначенні стратегій і процесів, які фірма може використати для досягнення

переваг у обслуговуванні клієнтів. Центральним елементом моделі є «споживче розходження», що ідентифікується як неспівпадіння споживчих очікувань і сприйняття послуги. За допомогою цієї моделі менеджмент компанії може визначити причини незадоволеності клієнтів якістю логістичного сервісу і вжити відповідних заходів щодо його усунення. Розглянемо можливі розходження між відповідними процесами транспортно-логістичної системи. У результаті аналізу виділяємо п'ять «розходжень»:

Gap 1 – розходження між очікуваннями якості транспортно-логістичного сервісу у споживача і сприйняттям цих очікувань логістичним менеджментом компанії;

Gap 2 – розходження між сприйняттям очікувань клієнтів логістичним менеджментом компанії та специфікаціями, що визначають якість транспортно-логістичного сервісу;

Gap 3 – розходження між стандартами специфікації якості обслуговування та фактичною «доставкою» логістичних послуг;

Gap 4 – розрив між якістю наданих послуг і зовнішньою інформацією про цю якість, зазвичай через маркетингові комунікації;

Gap 5 – розрив між сформованими очікуваннями споживачів відносно якості сервісу та фактично отриманим сервісом і відповідно його сприйняттям.

Практичне застосування цієї моделі здійснено таким чином. Для визначення розриву в якості послуг було розроблено анкету (табл. 1), проведено опитування клієнтів і менеджерів підприємства. Дослідження проведено за схемою, яка враховує розриви щодо безпосереднього рівня обслуговування, оціненого клієнтами, і сприйняття менеджментом підприємства очікувань клієнтів. У розробленій анкеті було вибрано такі критерії оцінки якості транспортно-логістичних послуг: «сучасність» – сучасні проектні рішення споруд, будівель і транспорту, інфраструктури, підйомно-транспортного і технологічного обладнання;

Таблиця 1

Анкета для визначення якості транспортно-логістичного обслуговування

№ з/п	Показники, що характеризують якість транспортно-логістичних послуг відповідно до обраної системи критеріїв	Діапазон оцінки рівня якості
1	2	3
1.1	Сучасність будівель і споруд, сучасні проектні рішення і транспортна інфраструктура	1 2 3 4 5
1.2	Наявність сучасного підйомно-транспортного і технологічного обладнання	1 2 3 4 5
1.3	Надання широкого спектра сучасних транспортно-логістичних послуг	1 2 3 4 5
2.1	Близькість розташування до клієнта	1 2 3 4 5
2.2	Можливість виходу до зручних транспортних шляхів	1 2 3 4 5
2.3	Підходящі для замовлень транспортні активи	1 2 3 4 5
2.4	Можливість надання транспортного засобу при нагальній необхідності	1 2 3 4 5
3.1	Збереження вантажу (з урахуванням природних збитків у межах норми)	1 2 3 4 5
3.2	Точне дотримання встановлених строків надання складських послуг	1 2 3 4 5
3.3	Дотримання узгодженої технології зберігання і вантажоперевозки	1 2 3 4 5

Продовження табл. 1

1	2	3
4.1	Кваліфікація персоналу відповідає вимогам клієнта	1 2 3 4 5
4.2	Наявність зручної для клієнта і захищеної від помилок схеми документообігу	1 2 3 4 5
5.1	Компетентність персоналу ремонтної зони	1 2 3 4 5
5.2	Персональна увага клієнту, бажання враховувати його індивідуальні вимоги до логістичного сервісу	1 2 3 4 5
6.1	Наявність чіткої тарифної схеми і надання послуг лише на її основі	1 2 3 4 5
6.2	Своєчасна інформація про зміни тарифної схеми і появу нових послуг	1 2 3 4 5
6.3	Своєчасна інформація про зміни в строках, тарифах або технології складських послуг	1 2 3 4 5

Джерело: власна розробка на підставі [1–3]

«доступність» – зручність роботи клієнта з логістичними менеджерами фірми; «надійність» – здатність менеджменту фірми надавати обіцяне обслуговування вчасно, акуратно, в установлені терміни; зберігати цілісними вантажі під час зберігання, транспортування і вантажопереробки; «комплексність» – наявність широкого спектра супутніх послуг, що дає змогу забезпечувати комплекс логістичну підтримку всіх параметрів і стадій вантажних перевезень; «комунікабельність» – бажання працювати з клієнтом у зручний для нього час, урахувавши його специфічні потреби; «інформативність» – надання клієнту всієї необхідної для оцінки якості послуг інформації. Розроблена анкета специфікує критерії сервісу в систему показників рівня якості транспортно-логістичних послуг. За структурою в анкеті передбачено шість пунктів, що характеризують важливість кожного критерію. У процесі опитування перевагу надавали думкам ключових клієнтів компанії.

Клієнтам і менеджерам фірми було запропоновано вказати бали, що характеризують важливість кожного з критеріїв, щоб у сумі вийшло 100 балів. Ця оцінка в подальшому використовувалася для визначення рангу кожного критерію. Оцінку клієнтами рангу критеріїв логістичного обслуговування подано в табл. 2.

Таблиця 2

Результати ранжування клієнтами підприємства критеріїв логістичного обслуговування

Критерій	Середній бал, %	Ранг критерію	Частка (%) клієнтів, що виділили критерій як найбільш важливий
1. Сучасність	15	5	17
2. Надійність	20	1	67
3. Комплексність	16	4	50
4. Доступність	17,5	2,3	33
5. Комунікабельність	17,5	2,3	17
6. Інформативність	14	6	17
Усього	100		

Джерело: дослідження авторів

Найбільш важливим критерієм для клієнтів підприємства виявився «надійність», найменш важливим – «доступність». Таким чином, підприємству

найбільшу увагу слід приділяти такому параметру, як збереження вантажу і узгодженість вантажопереробки, обслуговування відповідно до технології та, головне, – у встановлений час. Найбільш важливим для клієнтів підприємства, з точки зору логістичних менеджерів фірми, є критерій «комплексність», найменш важливим – «доступність». Такі критерії як «доступність» і «комунікабельність», з точки зору менеджерів, практично не є важливими для клієнтів (табл. 3).

Таблиця 3

Результати ранжування менеджерами підприємства критеріїв логістичного обслуговування

Критерій	Середній бал, %	Ранг критерію	Частка (%) менеджерів, що виділили критерій як найбільш важливий
Сучасність	20	2,3	60
Надійність	20	2,3	80
Комплексність	22	1	80
Доступність	10	6	-
Комунікабельність	11	5	-
Інформативність	17	4	60
Усього	100		

Джерело: дослідження авторів

У свою чергу, 33% клієнтів заявили, що «доступність» для них – найбільш важливий критерій, а 17% назвали таким «комунікабельність».

У результаті дослідження питань оцінювання якості транспортно-логістичного сервісу виявлено, що думки клієнтів і менеджерів підприємства щодо важливості окремих критеріїв якості транспортно-логістичного сервісу не співпадають. Пріоритетними критеріями якості транспортно-логістичного сервісу, на думку споживачів, є комплексність послуг, їхня доступність і надійність.

Ураховуючи ці обставини, слід визначити ряд напрямів удосконалення механізму транспортно-логістичного сервісу, зокрема: по-перше, розширення комплексу послуг за рахунок запровадження системи мультимодальних перевезень; по-друге, інтеграція транспортно-експедиційного підприємства до ланцюга поставок, який містить у своєму складі систему логістичних центрів, що сприятиме нарощенню обсягу перевезень за рахунок використання переваг інфраструктури центрів логістики для взаємодії з іноземними клієнтами.

Розширення міжнародної діяльності в результаті співробітництва в європейському напрямку можуть потребувати для покращення якості сервісу транспортно-експедиційних підприємств певних змін у їхній організаційній структурі. Організаційна реструктуризація може здійснюватися в кількох напрямках: виділення окремих підрозділів відповідно до організації перевезень різних типів вантажів; виділення функціональних підрозділів, що можуть забезпечити більш ефективне та оперативне надання транспортно-логістичних послуг, наприклад, шляхом виокремлення митно-брокерського відділу або створення окремої маркетингової служби; запровадження нової інформаційної структури для більш оперативної обробки замовлень і більш ефективної організації маршрутів комбінованих перевезень; виділення підрозділу, що займається організацією супутніх послуг на прохання клієнтів тощо.

Висновки

У статті подано алгоритм надання комплексу транспортно-логістичного об-

слуговування в процесі здійснення міжнародних автомобільних перевезень негабаритних вантажів з України в країни Центральної Європи та СНД. Розкрито сутність та особливості проведеного дослідження щодо оцінювання якості транспортно-логістичного обслуговування цього процесу. Висвітлено групові критерії оцінювання якості транспортно-логістичного обслуговування міжнародних вантажних автомобільних перевезень. Сформовано анкету з оцінювання якості транспортно-логістичного обслуговування споживачами та менеджерами підприємства. Встановлено, що думки клієнтів і менеджерів підприємства стосовно важливості окремих критеріїв якості транспортно-логістичного сервісу не співпадають. Пріоритетними критеріями якості транспортно-логістичного сервісу, на думку споживачів, є комплексність послуг, їхня доступність і надійність. Розширення міжнародної діяльності потребуватиме для покращення якості сервісу транспортно-експедиційних підприємств певних змін у їхній організаційній структурі.

Література

1. Алькема В. Г. Міжнародні перевезення: [навч. посіб. для самост. роботи студ.] / В. Г. Алькема, Н. А. Михайленко. – К. : Університет економіки та права «КРОК», 2008. – 314 с.
2. Алькема В. Г. Маршрутизації доставки вантажів автомобільним транспортом / В. Г. Алькема // Вісник Національного транспортного університету : У 2-х частинах : Ч.2. – К. : НТУ, 2011. – Випуск 24. – 104 – 113 с.
3. Бауэрсокс Доналд Дж. Логистика : интегрированная цепь поставок [Текст] / Доналд Дж. Бауэрсокс, Дейвид Дж. Клосс ; пер. с англ. – 2-е изд. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2006. – 640 с.
4. Бездольна Л. М. Обґрунтування ознак регіональних логістичних систем та їх класифікація [Електронний ресурс] / Л.М. Бездольна // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 5 (20). – Ч. 1. – Редкол. : відп. ред. д.е.н., професор Герасимчук З. В. – Луцьк, 2010. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2010_5_1/zbirnik_ETEI_08_1_43.pdf
5. Бутов А. М. Перспективи використання логістичних стратегій для забезпечення конкурентоспроможності підприємства [Текст] / А. М. Бутов // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет ; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – № 2. – С. 124-131.
6. Васильців Н. М. Передумови та тенденції розвитку глобальної логістики [Текст] / Н. М. Васильців // Вісник національного університету «Львівська політехніка», 2012. – № 669. – С. 267-274.
7. Вовчак А. В. Сучасні тенденції розвитку каналів розподілу [Текст] / А. В. Вовчак // Маркетинг в Україні, 2012. – № 2. – С. 42-43
8. Джеймс С. Современная логистика / С. Джеймс, Д. Джонсон и др. – Пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2012. – 624 с.
9. Кальченко А. Г. Логістика [Текст] : навч. посібник / А. Г. Кальченко, В. В. Кривещенко. – 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 2010. – 472 с.
10. Крикавський Є. Логістика. Для економістів [Текст] : підручник / Є. Крикавський. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2004. – 448 с.
11. Крикавський Є. Логістичне управління [Текст] : підручник / Є. Крикавський. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2005. – 684 с.
12. Крикавський Є. В. Логістичні концепції у формуванні факторів економічного зростання // «Регіональна економіка». – 2007. – № 1. – С. 38-41.
13. Ларіна Р. Р. Формування та забезпечення надійності регіональних логістичних систем. Монографія [Текст] / Р. Р. Ларіна – Донецьк : Норд-Прес, 2005. – 284 с.
14. Логистика [Текст] : учебник / В. В. Дыбская, Е. И. Зайцев, В. И. Сергеев, А. Н. Стерлигова; под ред. В. И. Сергеева. – М. : Эксмо, 2010. – 944 с. – (полный курс МВА).
15. Майкл Р. Линдерс Управление снабжением и запасами. Логистика / пер. с англ. / Майкл Р. Линдерс, Гарольд Е. Мирон. – СПб. : ООО «Виктория плюс», 2012. – 768 с.

16. Міжнародні транспортні перевезення : договірні та облікові аспекти [Текст] : збірник систематизованого законодавства / укл. С. М. Дробоття, С. В. Юров. – К. : Бліц-Інформ, 2013. – Вип. 6. – 192 с.

17. Паламарчук О. Створення логістичних центрів в Україні вирішить 5 найважливіших проблем країни / О. Паламарчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://12b.ua/news/15857/ua-ua/>

18. Платуха Г. А. Логістичний аутсорсинг : переваги та недоліки застосування [Текст] / Г. А. Платуха // Вісник СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 11/158. – С. 12-16.

19. Global Air Freight & Logistics [Text] / Stallard B. Mputa // Reed Business Information / – № 6. – 2013. – p. 46-48.

20. Principles and Advantages of Logistics Outsourcing [Text] / Abhijit Banerjee // Knowledge Professionals and the Indian KPO Market./ – № 2. – 2013. – p. 11-15.

УДК 231.1

И.А. Галица

*заведуючий кафедрой экономики предприятий,
конкурентной политики и инновационного развития,
доктор экономических наук, профессор,
Университет экономики и права «КРОК»*

Стратегические аспекты инновационно-креативных трансформаций во внутрихозяйственном менеджменте

В статье показано, что в современном менеджменте произошел креативный переворот. Аргументировано, что он осуществляется по ряду основных направлений. Доказано, что в современных условиях необходимо использовать креативный потенциал как можно большего числа сотрудников предприятия. Описана сущность и основные принципы формирования внутрихозяйственных рынков интеллектуальных продуктов (внутрихозяйственных «рынков мозгов»).

Ключевые слова: внутрихозяйственное управление, креативный переворот в менеджменте, принцип сказанного (не сказанного) слова, внутрихозяйственные рынки интеллектуальных продуктов.

І.О. Галиця

*завідувач кафедри економіки підприємств,
конкурентної політики та інноваційного розвитку,
доктор економічних наук, професор,
Університет економіки та права «КРОК»*

Стратегічні аспекти інноваційно-креативних трансформацій у внутрішньогосподарському менеджменті

У статті показано, що в сучасному менеджменті стався креативний переворот. Аргументовано, що він здійснюється кількома основними напрямками. Доведено, що в сучасних умовах необхідно використовувати креативний потенціал якомога більшої кількості співробітників підприємства. Описані суть і основні принципи формування

внутрішньогосподарських ринків інтелектуальних продуктів (внутрішньогосподарських «ринків мізків»).

Ключові слова: внутрішньогосподарське управління, креативний переворот у менеджменті, принцип сказаного (не сказаного) слова, внутрішньогосподарські ринки інтелектуальних продуктів.

I.O. Halytsia

Head of Enterprise Economics,

Competition Policy and Innovation Development Department

Doctor of Economics, Professor,

«KROK» University

Strategic aspects of innovation and creative transformations in intercompany management

The article shows that modern management undertook a creative revolution. It is argued that it is carried out in several key areas. It is proved that in today's conditions the creative potential of as many enterprise employees as possible must be used. The essence and basic principles of formation of intercompany markets of intellectual products (intercompany "brains markets") were described.

Keywords: intercompany management, creative revolution in management, the principle of told (untold) words, markets of intellectual products.

Постановка проблеми

В современном менеджменте произошел креативный переворот. Его основное содержание состоит в том, что креативный потенциал превращается из вспомогательного в основной ресурс обеспечения конкурентоспособности. При этом система менеджмента трансформируется таким образом, чтобы обеспечить максимальную генерацию, аккумуляцию и использование креативного потенциала сотрудников. Креативный переворот осуществляется по ряду направлений, а именно: предоставление максимально возможной свободы творчества инноваторам, внутрихозяйственная диверсификация потоков информации, широкое развитие внутрихозяйственного экспериментаторства, толерантное отношение к объективным неудачам. Проблема состоит в формировании современных принципов и подходов, обеспечивающих реализацию креативного потенциала предприятия, направленного на решение проблемы его конкурентоспособности.

Анализ последних исследований и публикаций

Внутрикорпоративное управление (далее – ВКУ) и внутрифирменное управление (далее – ВФУ) как в теоретическом, так и в практическом планах в последние два десятилетия не стояло на месте. В этой сфере произошли крупные прорывы. До 1980-ых годов в ВКУ и ВФУ доминировали в основном две концепции:

- во-первых, это безусловный приоритет высшего руководства в решении всех и, прежде всего, стратегических вопросов при минимально необходимом учете творческой инициативы сотрудников;
- во-вторых, функционирование сотрудников фирм и корпораций исключительно в пределах своих должностных компетенций и административное пресечение любого несанкционированного выхода за пределы этих компетенций, то есть инициатива сотрудника, если она выходила за пределы его должностных компетенций, не приветствовалась.

После 1980-ых годов концепция ВКУ и ВФУ управления кардинально изменилась и начала базироваться на двух принципиально иных основополагающих принципах: максимальное стимулирование и максимально возможный учет творческой инициативы сотрудников при решении всех вопросов (и особенно стратегических); стимулирование любой инициативы сотрудников, в том числе выходящей за пределы его должностных компетенций.

Основные стратегические направления стимулирования и использования креативного потенциала в ведущих корпорациях мира приведены в таблице.

Как видно из таблицы, в концепциях ВКУ и ВФУ ведущих корпораций мира произошли существенные и, можно даже сказать, революционные изменения. И в основе этих изменений лежит максимальное использование креативного потенциала, который постепенно превращается в основной конкурентный ресурс. Одним из важнейших направлений стимулирования креативного потенциала является предоставление максимально возможной свободы творчества на внутрикорпоративном и внутрифирменном уровне.

В крупных корпорациях наиболее отличившимся инноваторам предоставляется право определенную часть бюджета подразделения и фонда рабочего времени тратить по своему усмотрению, на разработки, которые они считают перспективными, без согласования с вышестоящим руководством.

Таблица

Основные стратегические направления стимулирования и использования креативного потенциала в ведущих корпорациях мира

До 1980-ых годов		После 1980-ых годов и до настоящего времени	
Направление	Основные мероприятия в пределах направления	Направление	Основные мероприятия в пределах направления
1	2	3	4
Регламентация деятельности в пределах должностных обязанностей	Установление четких правил внутреннего распорядка и неукоснительное следование им. Жесткое (формальное и неформальное) пресечение выхода сотрудника за пределы его должностных полномочий	Предоставление максимально возможной свободы для творчества на внутрихозяйственном уровне	Предоставление сотрудникам определенного процента от бюджета отдела и фонда рабочего времени в распоряжение по своему усмотрению. Предоставление сотрудникам права при реализации креативных проектов выходить за пределы своих должностных компетенций
Четкая регламентация предоставления информации	Предоставление информации, как правило, лишь в пределах должностных компетенций. Жесткое административное пресечение предоставления информации.	Диверсификация потоков информации	Широкая внутрифирменная и внутрикорпоративная диверсификация потоков информации, то есть распространение неконфиденциальной информации среди как можно большего круга сотрудников

Продолжение таблицы

1	2	3	4
Отсутствие широкого внутривозвещественного экспериментаторства	Применение экспериментаторства лишь в научно-исследовательском секторе корпораций. Внутривозвещественное экспериментаторство применяется крайне редко как отдельное исключительное явление	Постоянное развитие внутривозвещественного экспериментаторства	Постоянное и широкое развитие внутривозвещественного экспериментаторства. Данное экспериментаторство превращается в важнейшую и постоянно действующую хозяйственную подсистему крупных корпораций и один из основных факторов повышения их конкурентоспособности
Отсутствие толерантного отношения к инновационным неудачам	Сотрудники, допустившие инновационные неудачи (объективные или субъективные), подвергались административным санкциям	Толерантное отношение к объективным инновационным неудачам	Сотрудники, допустившие объективные инновационные неудачи, не подвергаются административным санкциям. Им создаются широкие условия для дальнейшего творчества

Источник: составлено по [1-8]

Причем такая мера воспринимается как существенная привилегия, предоставляемая наиболее отличившимся сотрудникам, которую нужно заслужить, показав высокие инновационные результаты. Чем больший инновационный результат дает сотрудник, тем большая свобода творчества ему предоставляется.

Не решенные ранее части общей проблемы

К числу нерешенных задач указанной проблемы следует отнести создание современных условий для использования креативного потенциала как можно большего числа сотрудников предприятия. Следует сформулировать принципы сказанного (не сказанного) слова сотрудником предприятия. Необходимо раскрыть сущность и основные принципы формирования внутривозвещественных рынков интеллектуальных продуктов (внутривозвещественных «рынков мозгов»).

Формулирование целей статьи

Цель статьи – на основании анализа основных стратегических направлений стимулирования и использования креативного потенциала в ведущих корпорациях мира раскрыть сущность внутривозвещественного «рынка мозгов» сотрудников предприятия, сформировать принципы его функционирования.

Изложение основного материала

Еще полвека тому назад нельзя было и помыслить, что в пределах крупных корпораций, имевших жесткие административно-командные структуры, инноваторам будет предоставляться максимально возможная степень свободы. Этот шаг казался невиданным и полностью противоречащим основным принципам менеджмента. Однако в конце XX ст. ведущие корпорации мира пошли на него и он полностью себя оправдал.

Дело в том, что творческая личность в силу своих чисто психологических особенностей может полностью раскрыться лишь в условиях максимально возможной творческой свободы. Тем более, что очень часто многие важные факторы и нюансы видит лишь отдельная творческая личность, которая непосредственно с ними работает. В тоже время зачастую они скрыты от высшего руководства, загруженного различными текущими делами. А чтобы творческая личность раскрылась, ей нужна максимально возможная свобода.

Предоставление творческой свободы инноваторам – это не только эффективный инструмент современного менеджмента, но и мощный конкурентный ресурс предприятия, ибо возникает следующая причинно-следственная цепочка: «предоставление максимально возможной творческой свободы инноваторам – максимальное раскрытие творческой личности – прирост креативного потенциала – прирост инноваций – прирост конкурентоспособности предприятия».

Вторым важнейшим моментом активизации креатива является диверсификация потоков информации. Раньше потоки информации направлялись только тем сотрудникам и подразделениям, которым они непосредственно предназначались. Сейчас же во ВФУ и ВКУ происходит максимальная диверсификация потоков информации. И это, с точки зрения активизации креативного потенциала, абсолютно закономерно. Когда индивидум находится в своем информационном поле довольно длительное время, то совершенно очевидно, что его потенции по генерации новых идей снижаются, увеличивается лаг между двумя последовательно генерируемыми идеями, в структуре новых сгенерированных идей удельный вес радикальных идей снижается.

В тоже время, когда происходит диверсификация информационных потоков и пересекается несколько информационных полей, то существенно повышается вероятность того, что увеличится количество вновь генерируемых идей и среди них повысится доля радикальных идей.

Третьим важнейшим направлением стимулирования и использования креативного потенциала является развитие в ВКУ и ВФУ широкого и постоянного экспериментаторства. Раньше экспериментаторство было делом специализированных научно-исследовательских и опытно-конструкторских структур. Сейчас оно стало неотъемлемой составляющей любой уважающей себя корпорации. Ибо только с помощью экспериментаторства можно найти и апробировать новые подходы к технологиям, продукции, системам и методам управления. Причем используя во ВКУ и ВФУ такие малые структуры экспериментаторства как внутренние венчурные, можно апробировать многие продукты и технологии, не подвергая риску основной капитал предприятия и не внося существенных изменений в производственные и управленческие процессы.

Еще одним важнейшим направлением стимулирования креативного потенциала является толерантное отношение к объективным неудачам, то есть к неудачам, которые произошли по объективным причинам, не зависящим от разработчиков инноваций. Инновационный бизнес, кроме обычного коммерческого риска, содержит громадный инновационный риск. То есть, когда разрабатывается инновационный проект, то неизвестно, будет ли он завершен. И даже если он будет завершен, нет никакой гарантии, что его результаты будут коммерциализированы. Поэтому толерантное отношение к объективным неудачам – важнейшая составляющая стимулирования креативного потенциала.

Таким образом, в современном менеджменте произошла если не креативная революция, то по крайней мере креативный переворот. Суть его состоит в том, что креативный потенциал превращается из вспомогательного в основной ресурс

обеспечения конкурентоспособности и система менеджмента трансформируется таким образом, чтобы обеспечить максимальную генерацию, аккумуляцию и использование креатива. Причем креативный потенциал – это не только конкурентный ресурс, это также мощнейший объект для инвестиций и инвестиционный ресурс. Общеизвестно, что несмотря на повышенный инновационный риск, в случае успеха, ни один вид бизнеса не может дать такой нормы прибыли как инновационный бизнес.

Причем крайне важно учитывать еще одну стратегическую закономерность. В связи с возрастанием системности современного производства и уменьшением «жизненных циклов» знаний должен использоваться креативный потенциал как можно большего числа сотрудников (в идеале – всех сотрудников) и этот потенциал должен использоваться постоянно в течении всего периода функционирования предприятия. Сейчас уже ни у кого нет сомнения, что знание превращается в один из основных конкурентных ресурсов.

На современном этапе важнейшей задачей экономической науки и практики становится разработка эффективных механизмов генерирования, аккумуляции и использования нового знания. Причем это знание должно использоваться преимущественно после трансформации его в инновации широкого спектра: технические, технологические, организационные, социальные, экологические и т.д. Любое новое знание – это производная индивидуального интеллекта (интеллекта отдельного человека) или коллективного интеллекта, то есть совокупного интеллекта определенным образом структурированной группы индивидуумов. Поэтому чрезвычайно важно стимулировать индивидуальную и коллективную интеллектуальную деятельность сотрудников предприятия.

Для решения данной задачи, в первую очередь, необходимо активизировать и максимально использовать креативный потенциал сотрудников. Креативный потенциал всегда и во всем был двигателем прогресса. Все интеллектуальные взлеты цивилизации, так или иначе, были связаны с креативным потенциалом отдельного индивидуума или групп индивидуумов. Но в условиях, когда не существовало такого колоссального ускорения экономической жизни, возникшего в последние десятилетия, для обеспечения устойчивых конкурентных преимуществ субъектам хозяйствования достаточно было использовать креативный потенциал своих руководителей и групп ведущих специалистов. В современных условиях ускоренного развития хозяйственной среды этого недостаточно. Сейчас, чтобы получить долгосрочные конкурентные преимущества, нужно использовать креативный потенциал как можно большего числа своих сотрудников, а в идеале – всех сотрудников предприятия.

В связи с развитием креативного потенциала как конкурентного ресурса особое значение приобретают два принципа управления предприятием: принцип сказанного слова сотрудником предприятия (далее – принцип сказанного слова) и принцип не сказанного слова сотрудником предприятия (далее – принцип не сказанного слова).

Принцип сказанного слова заключается в том, что любая информация (любое знание), предоставленная руководству предприятия любым сотрудником, может оказаться бесценной и принести громадную прибыль предприятию.

Принцип не сказанного слова заключается в том, что любая информация (любое знание), не предоставленная руководству предприятия любым сотрудником или предоставленная, но проигнорированная руководством предприятия, может нанести больший или меньший ущерб предприятию как в текущей, так и долгосрочной перспективе.

Это связано с тем, что современное производство (особенно высокотехнологическое) – это сотни тысяч, а иногда и миллионы системообразующих связей. Недоучет хотя бы одной или нескольких таких связей может нанести значительный удар по конкурентоспособности предприятия. Руководство же предприятия видит систему в целом. Оно не может учесть все системообразующие связи на всех уровнях, поскольку их не знает и не видит. Такие связи знает и видит конкретный сотрудник предприятия. Вот почему чрезвычайно важно аккумулировать, анализировать и сохранять любое новое знание, поступающее от сотрудников. Сказанное слово сотрудником предприятия (особенно сказанное вовремя) может принести значительную прибыль. Не сказанное слово сотрудником предприятия (или сказанное, но проигнорированное руководством) может причинить больший или меньший (а иногда и громадный) ущерб.

Чтобы максимально и постоянно использовать креативный ресурс как можно большего количества сотрудников предприятия, нужно задействовать концепцию внутривозрастного «рынка мозгов» сотрудников предприятия (внутривозрастного рынка идей сотрудников предприятия).

Внутривозрастный «рынок мозгов» сотрудников предприятия (далее ВРМ) – это постоянное соревнование между сотрудниками предприятия за генерацию лучших результатов интеллектуальной деятельности (идей), за реализацию данных результатов и за получение внутривозрастных ресурсов для реализации наилучших идей.

Реализация ВРМ должна базироваться на следующих принципах.

Принцип 1. Независимая регистрация результатов интеллектуальной деятельности (идей) сотрудников. Он состоит в том, что любой сотрудник предприятия исключительно по своему усмотрению, независимо от действий (деятельности) любых других должностных лиц или сотрудников предприятия, может зарегистрировать в специальной структуре предприятия любой свой результат интеллектуальной деятельности. Особенности независимой регистрации результатов интеллектуальной деятельности более детально показаны в исследованиях автора [1].

Принцип 2. Независимое подтверждение авторства на результат интеллектуальной деятельности (далее – РИД). После независимой регистрации идеи ее автору выдается соответствующая авторская справка о регистрации РИД. Эта справка в соответствии с презумпцией авторства является доказательством приоритета и авторских прав на описание РИД (если нет доказательства другого).

Принцип 3. Интеллектуальной состязательности. Между сотрудниками предприятия должно быть организовано постоянное соревнование за генерирование наилучших РИД. Это соревнование должно проводиться постоянно в течение всего жизненного цикла предприятия. Только в таком случае оно даст максимальный эффект.

Принцип 4. Адекватного вознаграждения авторам РИД. Автор РИД должен вознаграждаться в соответствии с экономическими результатами использования его РИД. Чем больше результат использования, тем больше вознаграждение автора.

Если РИД может использоваться, но не используется по каким-то субъективным причинам (например, руководство предприятия может, но не желает его использовать), автор РИД должен вознаграждаться в соответствии с его экономической ценностью. То есть, автору РИД должно выплачиваться вознаграждение в таких объемах, в которых оно выплачивалось бы при фактическом использовании РИД.

Принцип 5. Стратифікація свободи творчості в залежності від рівня отриманих інтелектуально-інноваційних результатів. Свобода творчості для творчої особистості – це одна з самих бажаних привілецій і один з самих ефективних мотиваційних механізмів. Тому повинен дотримуватися принцип стратифікації свободи творчості: чим більший інтелектуально-інноваційний результат дав співробітник, тим більший рівень свободи творчості йому надається.

Висновки

Підводячи підсумок даній роботі можна констатувати, що в сучасному менеджменті стався потужний креативний переворот, який змінив всю теорію і практику управління і закріпив основи нової філософії менеджменту. Суть даного перевороту в тому, що креативний потенціал перетворюється з допоміжного в основний ресурс забезпечення конкурентоспроможності. Система внутрішнього менеджменту кардинально трансформовується в напрямку забезпечення максимальної генерації, накопичення і використання креативного потенціалу співробітників. Основними напрямками креативного перевороту, змінюючими суть внутрішнього управління, є наступні: максимально можлива свобода творчості для інноваторів, диверсифікація потоків інформації, розвиток внутрішнього експериментаторства, толерантне ставлення до об'єктивних невдач.

В умовах значительного прискорення економічного життя і посилення системності виробництва для забезпечення стійких конкурентних переваг необхідно використовувати креативний потенціал як можна більшого числа співробітників підприємства. З цією метою можуть широко застосовуватися принципи сказаного (не сказаного) слова співробітником підприємства. Для максимального застосування креативного потенціалу співробітників можуть використовуватися внутрішні ринки інтелектуальних продуктів (внутрішні ринки мозгов).

Література

1. Галиця І. О. Створення банку ідей співробітників як конкурентний ресурс підприємства / І. О. Галиця // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 66-75.
2. Капіталістичне управління : уроки 80-х / М. В. Грачев, А. А. Соболевська, Д. В. Кузін, А. Р. Стерлін / Під. ред. А. А. Дькинїна. – М. : Економіка, 1991. – 127 с.
3. Галиця І. О. Потенціал інноваторів : механізми використання. За ред. акад. НАН України Б.В. Буркинського / І. О. Галиця. – Одеса : ШПРЕД НАН України, 2005. – 298 с.
4. Галиця І. О. Основні зміни у механізмах активізації і використання творчого потенціалу співробітників підприємств розвинутих країн наприкінці ХХ століття / І. О. Галиця // Вісник Донецького університету. Серія В «Економіка і право». – 2005. – № 1. – С. 66-71.
5. Галиця І. А. Інноватори і інтелектуально-креативні механізми активації їх діяльності / І. О. Галиця // «Alma mater». Вестник вищої школи. 2014. – № 4. – С. 53-58.
6. Галиця І. А. Ринок і держава : посилення взаємодії як результат еволюції економічних систем / І. О. Галиця // Білоруський економічний журнал. – № 2. – 2014. – С. 86-96.
7. Галиця І. О. Роль держави в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності / І. О. Галиця, Н. В. Погуда // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 9. – 2014. – С. 24-27.
8. Галиця І. О. Креативний менеджмент : курс на стратегічне використання інтелектуально-інноваційного потенціалу співробітників / І. О. Галиця // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 20/2. – С. 29-30.

УДК 658.657.424

Н.Г. Кузнєцова
кандидат економічних наук,
асистент кафедри менеджменту
інноваційної та інвестиційної діяльності,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Р.І. Жеребко
магістрант спеціальності
«Менеджмент інноваційної діяльності»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інструменти становлення системи маркетингових комунікацій для інноваційних підприємств

Статтю присвячено сутності та ролі маркетингових комунікацій у просуванні інноваційної продукції. Розкрито особливості застосування її основних інструментів в умовах невизначеності та ризикованості інноваційної діяльності. Підкреслено важливість виокремлення та опрацювання ключових інструментів системи, а також розглянуто різні підходи до визначення пріоритетних інструментів.

Ключові слова: маркетинг, маркетингова стратегія, маркетингові комунікації, інструменти, інновації, маркетинг інновацій.

Н.Г. Кузнєцова
кандидат экономических наук,
ассистент кафедры менеджмента
инновационной и инвестиционной деятельности,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Р.И. Жеребко
магистрант специальности
«Менеджмент инновационной деятельности»,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Инструменты становления системы маркетинговых коммуникаций для инновационных предприятий

В статье рассмотрены суть и роль маркетинговых коммуникаций в продвижении инновационной продукции предприятий. Раскрыты особенности применения системы маркетинговых коммуникаций, а также её основных инструментов в условиях повышенного риска инновационной деятельности. Подчеркнута важность классификации и работы с основными инструментами системы, а также рассмотрены различные подходы к определению приоритетных инструментов.

Ключевые слова: маркетинг, маркетинговая стратегия, маркетинговые коммуникации, инструменты, инновации, маркетинг инноваций.

N.H. Kuznietsova
Ph.D. in Economics, Assistant of Innovative and Investment Activity
Management Department
Taras Shevchenko National University of Kyiv

R.I. Zherebko
Master's Degree student, majoring in Innovation Activity
Management
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Tools for a system of marketing communications establishment in innovative enterprises

This article deals with the essence and role of marketing communications in innovation products promotion. It focuses on specifics of application of its core tools in high risk and uncertain environment of innovation activity. Importance of underlying and working on key element of the system was put on first place, also different approaches to definition of priority of those tools were considered.

Key words: marketing, marketing strategy, marketing communication, tools, innovations, marketing of innovations.

Постановка проблеми

У нинішньому бізнес-середовищі маркетингові комунікації відіграють не меншу роль, ніж якісне виробництво товару. У процесі боротьби за покупця важливим є здатність компанії не лише переконати його в необхідності запропонованого товару чи послуги, а створити міцну асоціацію між обраним товаром і його реалізацією саме на цьому підприємстві, що є особливо актуальним для ринку інновацій.

Не систематизована побудова структури маркетингових комунікацій спричинить зниження ефективності маркетингової діяльності загалом і збільшить період засвоєння маркетингового комюніке у свідомості споживача. У подальшому така недбалість відображається на реакції споживача на товар, а отже, і на загальній конкурентоспроможності компанії.

Формування довгострокових ринкових відносин з орієнтацією на збут власної продукції і є проблемою, яку повинна вирішити налагоджена система маркетингових комунікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемні аспекти управління маркетинговими комунікаціями в розрізі окремих компонент, етапів, сфер і видів розкрито у працях вітчизняних та іноземних науковців, зокрема: маркетингові комунікації досліджували Л.В. Балабанова [7], А.О. Старостіна [8], А.В. Соколов [9], В.Д. Базилевич [10]. Серед іноземних науковців цю тематику висвітлено в працях Е. Кеннета [1], Ф. Котлера [3]. Вплив факторів зовнішнього середовища на систему комунікацій розкрито в працях С.С. Гаркавенко [2], Г.В. Янковської [5], С.А. Дерюгіна [6] та інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Оцінка теоретичних і практичних напрацювань дає змогу обрати загальну структуру маркетингових комунікацій і переглянути вплив різних підходів на практичну діяльність інноваційних підприємств. Тим не менш, урахувавши різ-

ницю іноземних і вітчизняних підходів залишається відкритим питання вибору інструментів реалізації маркетингових комунікацій в умовах діяльності інноваційного підприємства. Проблемою для інноваційних підприємств стає переосмислення класичних інструментів маркетингових комунікацій і визначення пріоритетів їх залучення відповідно до специфіки інноваційного продукту.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення рекомендованих інструментів системи маркетингових комунікацій і формулювання рекомендації до залучення цих інструментів за специфічних умов інноваційного ринку, а також визначення пріоритетності рекомендованого інструментарію та шляхи його впровадження для досягнення найвищої ефективності функціонування системи маркетингових комунікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження

Маркетингові комунікації є однією зі складових організаційних комунікацій, що мають на меті формування цільового повідомлення до споживачів і/або посередників компанії з метою забезпечення ефективної реалізації продукції. Схематично цей процес зображено на рисунку:

Рис. Структура маркетингових комунікацій інноваційного підприємства

Джерело: авторська розробка

Інноваційні підприємства зазвичай змушені функціонувати в умовах високої ризикованості на невизначеності. Відсутність інфраструктури маркетингу у вітчизняних науково-технічних організаціях і підприємствах ще більше ускладнюють цей процес. Таким чином одним із найважливіших елементів інноваційної компанії стає маркетингове супроводження новостворених продуктів.

До класичних маркетингових інструментів комунікації належать [2] :

- реклама (телевізійна, друкована, зовнішня реклами);
- стимулювання збуту (купони, цінові знижки, змагання, премії);
- персональний збут (товарні презентації, семінари, торгові виставки).

Такий підхід використовують більшість дослідників цього питання, однак у подальших рекомендаціях запропоновані ними інструменти різняться, адже кожен ринок має власне макросередовище, а відповідно й різні вирішальні фактори. Розглянемо порівняльну таблицю інструментів, запропонованих вітчизняними науковцями та дослідниками із США і Росії (таблиця).

Кожен із зазначених інструментів має конкретний вплив на споживача – введення його в стан бажання купити продукт на основі очевидних переваг, які пропонуються додатково чи в яких його переконують. Таким чином, маркетингові комунікації теж мають характер переконання і виражаються саме в такому управлінському впливові.

Інструменти системи маркетингових комунікацій

Автор	Прямий маркетинг	Спонсорство	Пропаганда	Персональний продаж	Зв'язки з громадськістю
С. Гаркавенко	^		^	^	^
Г. Янковська				^	^
Ф. Котлер	^	^		^	^
Е. Кеннет	^			^	^
Т. Параманова	^			^	^
С. Дерюгіна			^	^	

Джерело: розроблено автором на основі [1-7]

Факторами успішності нового товару є [6]: переваги над конкуруючими товарами, маркетингове ноу-хау компанії, наявність технологічного ноу-хау.

Саме маркетингове ноу-хау повинно стати основою для побудови маркетингових комунікацій підприємства. Класичні інструменти не дадуть тієї результативності на інноваційних продуктах, якої досягають при просуванні продукції звичайних підприємств.

Специфіка ринку інновації буде ключовим фактором у виборі серед наведених інструментів. Це спричинено тим, що особливістю інноваційної діяльності є залучення всіх можливих аспектів відносин виробника з покупцем. При відносній масовості товару, компанія матиме більші показники збуту при залучанні основних інвестицій у рекламу та зв'язки з громадськістю – потенційних покупців необхідно познайомити з продуктом і пояснити принцип його дії та переваги. Важливо донести до покупців ідею інноваційного продукту, продемонструвати, у чому саме новий підхід матиме перевагу над його застарілими субститутами. Інтерактивна взаємодія споживачів із представниками компанії матиме особливу роль, а тому WOM (word of mouth) комунікаціям, компанія повинна приділяти значно більше уваги. За більш специфічної сфери застосування інноваційного продукту, наприклад, тільки B2B збут, результативніше буде орієнтуватися на довгострокові переговори і такий інструмент як персональний збут. Процедура купівлі відбуватиметься через багаторазове порівняння та із залученням експертів, а тому співпраця з лідерами думок є важливою у довгостроковій перспективі.

Реалізовані на недостатньому рівні маркетингові комунікації для інноваційних продуктів не забезпечують необхідний для компанії притік нових клієнтів. Також відсутнє систематичне стимулювання старих клієнтів через специфіку інноваційної діяльності. Виникнення таких проблем частково може бути пов'язане з тим, що клієнти не розуміють сам процес надання послуг, на який суттєво впливають здатність компанії реалізувати товар, що зможе задовольнити старі потреби якісно новим способом та пояснити це.

Висновки

Необхідність активізації маркетингових комунікацій є очевидною. Реалізація інформування клієнтів і потенційних клієнтів про особливості роботи з компанією, а також особливості інноваційного продукту приверне увагу до компанії, дасть змогу на першому етапі стабілізувати, а надалі ще й збільшити/стимулювати збут продуктів або сервісних послуг. Крім того, для інноваційного бізнесу каналами маркетингових комунікацій можуть служити конференції, наукові форуми та інші форми спілкування в професійному співтоваристві. Подальші досліді-

дження передбачають проведення комплексного аналізу й оцінки ефективності прикладних аспектів застосування інструментів маркетингових комунікацій на діючих підприємствах, що здатні розробляти та впроваджувати інноваційні продукти.

Література

1. *Kenneth E. Integrated Advertising, Promotion, and Marketing Communications* / Kenneth E. Clow, et al. – 2007.
2. *Гаркавенко С. С. Маркетинг* / С. С. Гаркавенко. – [5-ге вид., доп.]. – К. : Лібра, 2007. – 720 с.
3. *Котлер Ф. Маркетинговый менеджмент* / Ф. Котлер, К. Л. Келлер. – К. : Хімджест, 2008. – 720 с.
4. *Парамонова Т. Составляющие элементы маркетинговых коммуникаций* / Т. Парамонова // *Маркетинг*. – 2005. – № 2. – С. 67-73.
5. *Янковська Г. В. Сутність маркетингових комунікацій* / Г. В. Янковська // *Наука й економіка*. – 2010. – № 4 (20). – С. 98-101.
6. *Дерюгина С. Комплекс маркетинговых коммуникаций : элементы, их формы и содержание* / С. Дерюгина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://www.marketing.spb.ru/read/article/a44.htm>
7. *Балабанова Л. В. Организация работы менеджера : учебник* / Л. В. Балабанова. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 416 с.
8. *Старостіна А. О. Маркетинг : учебник* / А. О. Старостіна, Н. П. Гончарова, С. В. Крикавський. – К. : Знання, 2009. – 1070 с.
9. *Соколов А. В. Социальная коммуникация : учеб.-метод. пособие* / А. В. Соколов. – М. : ИПО Профиздат, 2001. – 224 с.
10. *Формування сучасної теорії та практики маркетингу в умовах глобалізації. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів* / За заг. ред. проф. В. Д. Базилевича. – К., 2012. – 252 с.

УДК: 333.332:341.1:338.242

И.И. Калина
*кандидат экономических наук, доцент
кафедры менеджмента та маркетинга,
Университет экономики и права «КРОК»*

Гобадзе Звиад
*магистрант кафедры управления
инновационной деятельностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Управление инвестиционными проектами в инновационной сфере

В статье исследованы основные аспекты инвестиционных проектов в инновационной деятельности, а также экономическая эффективность управления инвестиционными проектами для создания новых видов продукции.

Ключевые слова: инвестиционные проекты, инновационная деятельность, управление.

І.І. Каліна
кандидат економічних наук, доцент
кафедри менеджменту та маркетингу,
Університет економіки та права «КРОК»

Гобадзе Звіад
магістрант кафедри управління
інноваційною діяльністю,
Університет економіки та права «КРОК»

Управління інвестиційними проектами в інноваційній сфері

У статті досліджено основні аспекти інвестиційних проектів в інноваційній діяльності, а також економічна ефективність управління інвестиційними проектами для створення нових видів продукції.

Ключові слова: інвестиційні проекти, інноваційна діяльність, управління.

I.I. Kalina
PhD in Economics, Associate Professor
of Management and Marketing Department
«KROK» University
Gabadze Zviad
Master Degree Student
Innovation Activity Management Department
«KROK» University

Management of investment projects in the field of innovations

The paper investigates the main aspects of investment projects in innovation activity, as well as economic efficiency of investment projects management to create new products.

Keywords: Investment projects, innovation activity, management.

Постановка проблеми

Существующее кризисное состояние большинства отраслей национальной экономики не без основания объясняют отсутствием инвестиций. Однако не всегда полученные на реализацию соответствующего проекта инвестиции приводят к позитивным сдвигам в отрасли или хозяйстве региона в целом. Причина этого кроется в низкой эффективности использования привлеченных инвестиций, что требует постоянного контроля осуществляемых в регионе инвестиционных проектов в инновационной сфере [4].

Подтверждение размера инвестиционных расходов, целевого использования выделенных средств, оценка уровня компетенции управленческого персонала, мониторинг текущей финансовой устойчивости заемщика, развитие инновационной деятельности как на предприятии, так и в стране могут быть получены только благодаря налаженной системе внутреннего и внешнего контроля над ходом реализации программы капитальных вложений.

Анализ последних исследований и публикаций

Теорию и практику управления инвестиционными проектами освещали в научных трудах отечественные и зарубежные ученые-экономисты: Г. Александер [11], Дж. Бейли [11], В.М. Геец [3], Н.В. Зинченко [1], Л.С. Кабир [4], Б.Э. Кваснюк [3], А.В. Климашов [6], К.В. Кравченко [5], С.С. Мардарь [7], Дж. Нофсинджер [12], Т.Л. Пляскина [2], Л.А. Савельев [2], Н.И. Савельев [2], В.П. Савчук [8], В.П. Семиноженко [3], А.В. Строкович [10], М.В. Чараева [9], У. Шарп [11], Е.Н. Ястремская [10] и другие. Несмотря на то что всеми авторами признается чрезвычайная важность проблемы поиска путей оптимизации инвестиционных проектов, вопросы ее детализации разработаны недостаточно. В большинстве работ этого направления дается оценка современных тенденций инвестиционного развития, инвестиционной привлекательности в целом, эффективности реализации инвестиционных проектов. Таким образом, актуальность исследований управления инвестиционными проектами в инновационной сфере обусловила необходимость настоящего исследования.

Не решенные ранее части общей проблемы

Прежде всего необходимым является научно-методическое обоснование управления инвестиционными проектами инновационной деятельности, которое влияет на принятие инновационных решений.

На сегодняшний день потребность в инвестициях для структурной перестройки украинской экономики растет. Однако существует ряд нерешенных вопросов, которые являются препятствием на пути привлечения иностранных инвестиций в украинскую экономику для инновационного развития.

Формулирование целей статьи

Целью статьи является исследование управления инвестиционными проектами в инновационной сфере для создания новых видов продукции производственно-технического назначения.

Изложение основного материала исследования

Многие страны уделяют сейчас повышенное внимание развитию производства. Они имеют возможность приобретать новое высокотехнологичное производственное оборудование и заводы, улучшать инфраструктуру, что открывает перспективы для повышения уровня жизни их населения. Инновация по своей природе является не просто определенным направлением науки или технологического процесса. Она требует для своего развития конкурентной среды и капитальных вложений.

Для развития инновационного процесса, прежде всего, требуется: высококвалифицированный научный и технический персонал; солидная научная база, развивающаяся на основе системы высшего образования; относительно рискованные капитальные вложения. Необходимо также постоянно растущий спрос на рынке на результаты инновационной деятельности. Именно изменяющиеся потребности потребителей, желающих приобрести все более совершенную продукцию или услуги, заставляют промышленников, стремящихся превзойти конкурентов, развивать инновационные направления деятельности [1].

Развитие инновационной деятельности становится все более привлекательным для вложения в эту сферу необходимых финансовых средств. Особое значение приобретает защита интеллектуальной собственности, в частности, в виде патентов, которые свидетельствуют о достигнутых значительных результатах, заслуживающих реализации в производстве.

В современных условиях инвестиции выступают важнейшим средством обеспечения высоких темпов развития предприятий, повышения их конкурентоспособности. При этом первоочередное значение приобретает активизация инвестиционной деятельности предприятий приоритетных отраслей промышленности, степень и динамика развития которых выступают главным показателем научно-технического и экономического состояния страны [10].

В наиболее широкой трактовке инвестиции представляют собой вложение капитала с целью последующего его увеличения за счет получаемых доходов. С таким подходом согласны многие ученые экономисты [2]. В контексте нашего исследования важным является то, что с помощью инвестиций в экономической системе предприятия, отрасли и государства происходит процесс капиталообразования, создаются производственные и непроизводственные фонды, осуществляется инновационная деятельность, формируются условия для поступательного экономического роста. Такой подход позволяет согласиться с определением, в котором инвестиции – это экономическая категория, характеризующая процесс вложения инвестиционных ресурсов, которые направляются на простое и расширенное воспроизводство капитала экономической системы, развитие инновационной деятельности с целью постоянного получения большего объема ВВП, дохода в форме предпринимательской прибыли, дивиденда или процента.

Основной задачей инвестиционной деятельности является рост производственного и экономического потенциала предприятия. Стратегия развития любого предприятия с момента ее создания предполагает постоянное увеличение объемов производства продукции и оказания услуг, расширение своей сферы и позиций на рынках товаров и услуг. Реализация указанной стратегии обеспечивается, прежде всего, путем инвестиционной деятельности, в результате чего обновляется, качественно совершенствуется и количественно растет производственный потенциал предприятия, его основные фонды, повышается технический уровень производства и обслуживания, и, в конечном счете, растет экономический потенциал. Темпы производственного и экономического развития компаний, фирм находятся в прямой зависимости от эффективности инвестиционной деятельности [5].

К особенностям инвестиционной деятельности предприятий исследователи относят следующее [12]:

1. Инвестиционная деятельность циклична, поскольку предприятия вначале накапливают инвестиционные средства, затем вкладывают в объекты инвестирования, получают инвестиционную прибыль, снова накапливают инвестиционные средства, и процесс инвестирования повторяется – только на более высоком уровне развития.

2. Инвестиционная деятельность характеризуется неравномерностью по отдельным периодам. Это вызвано необходимостью предварительного накопления инвестиционных ресурсов для начала реализации крупных проектов, использованием благоприятных внешних условий осуществления инвестиционной деятельности, постепенностью формирования внутренних условий для реализации существенных инвестиционных программ.

3. Инвестиционная деятельность носит подчиненный характер к операционной деятельности предприятия, поскольку призвана обеспечить условия возрастания операционной прибыли предприятия путем возрастания операционных доходов за счет увеличения объемов производственно-сбытовой деятельности; снижения удельных операционных затрат за счет своевременной замены изношенного оборудования, устаревших технологий и т.п.

4. Інвестиційна діяльність має різні форми протекання в залежності від часу отримання інвестиційної прибутку і носить довготривалий характер. При послідовному інвестуванні інвестиційна прибуток формується одразу ж після вкладення всіх інвестиційних ресурсів. При паралельному – інвестиційна прибуток з'являється ще до повного завершення процесу інвестування коштів. При інтервальному – інвестиційна прибуток формується через певний час після завершення вкладення коштів.

5. Інвестиційної діяльності притаманні ризики, рівень яких перевищує рівень операційного ризику. Це пов'язано з тим, що в процесі інвестиційної діяльності ризик втрати капіталу має більш високу ймовірність виникнення, ніж при операційній діяльності.

Дослідниками процес інвестиційної діяльності отождествляється з розробкою і реалізацією інвестиційного проекту, включаючи етапи формування інвестиційної ідеї; дослідження і оцінки інвестиційних можливостей; техніко-економічного обґрунтування проекту; підготовки контрактної документації, підготовки проектної документації; здійснення виробництва будівельних і монтажних робіт; експлуатації об'єкта і моніторингу економічних показувачів, а також стадії страхування інвестицій; державне регулювання інвестицій [8]. Однак в даних підходах не відображається етап формування інвестиційних ресурсів, який є основним початковим умовою здійснення інвестиційної діяльності і без якого вона не може бути здійснена [11].

На наш погляд, визначення етапів інвестиційної діяльності повинно виходити з сутності інвестицій, що заключається в їх постійному русі: інвестиційні ресурси – вибір об'єкта інвестування – вкладення інвестицій (інвестиційна програма). Саме сукупність цих перетворень представляють суть інвестиційної діяльності і її етапи. Можливо визначити, що перший етап відображає процес формування інвестиційних ресурсів, а два наступних етапи – використання. Необхідною умовою здійснення всього інвестиційного процесу є отримання ефекту. При цьому шлях до забезпечення ефективного реалізації всіх етапів інвестиційної діяльності лежить через прийняття управлінських рішень [9].

Система принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з здійсненням інвестиційної діяльності підприємства, стосується до управління інвестиційною діяльністю, основною метою якого є забезпечення найбільш ефективного реалізації його інвестиційної діяльності [6, с. 98].

Це дозволяє узагальнити сутність і зміст інвестиційної діяльності, що представляє процес послідовного здійснення взаємопов'язаних етапів: пошуку інвестиційних ресурсів і їх накопичення, вибору об'єктів інвестування, формування інвестиційної програми і її реалізація, ефективність яких забезпечується управлінням (рисунок).

Таким чином, управління інвестиційною діяльністю підприємства визначає зростання темпів його економічного розвитку.

Найважливішою складовою інвестиційної діяльності підприємств є врахування певних, в деяких випадках достатньо важливих і суттєвих особливостей окремих галузей національної економіки. Галузеві особливості пов'язані, в першу чергу, з місцем відповідної галузі в національній економіці, її ролі і значення в розв'язанні стратегічних і сучасних завдань; во-друге, з матеріально-технічними особливостями.

Рис. Содержание инвестиционной деятельности предприятия в инновационной сфере
 Источник: усовершенствовано автором на основе [3; 6]

Выводы

Появление новой сферы деятельности – инвестиционного проектирования в инновационной сфере, и ее существенное расширение на принципиально рыночной законодательной и хозяйственной основе делает востребованными и соответствующими специалистами-менеджерами новой формации. Им необходимо не только обладать научными и инженерными знаниями, уметь применить отечественный и, что существенно, гораздо более содержательный зарубежный опыт, накопленный в области самокупаемых инноваций, но также знать и даже предвидеть потребительские свойства новшеств, владеть методами их маркетинга в условиях конкуренции. Главное – они должны уметь выполнить грамотное технико-экономическое обоснование коммерческой эффективности инновационного проекта, дать оценку его технико-технологической реализуемости, адекватную конкретным производственным и финансово-экономическим условиям каждого гипотетического потребителя новшества. Для этого им нужно владеть инструментарием проектного планирования и управления исходя из ресурсных возможностей и прогноза развития товарного рынка.

Литература

1. Зинченко Н. В. Развитие стратегического управления инвестиционной деятельностью организаций Краснодарского края / Н. В. Зинченко // Финансы и кредит. – 2010. – № 24. – С. 62-65.
2. Инвестиционная привлекательность корпораций предпринимательского типа / [Л. А. Савельев, Н. И. Савельев, Т. Л. Пляскина и др.] // Економіка : проблеми теорії та практики. – Днепропетровск : ДНУ. – 2001. – Вып. 82. – С. 88-96.
3. Інноваційно-технологічний розвиток економіки / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. – 564 с.
4. Кабир Л. С. Оценка инвестиционной привлекательности предприятия и ее роль в системе инвестиционного менеджмента : обзор / Л.С. Кабир // Финансы и кредит : Научно-

практический и теоретический журнал / Учредитель: АООТ «Фининнова», ТОО НПП «Ареал». – М., 2010. – № 12 (396). – С. 2-17.

5. *Кравченко К. В.* Оцінка фінансового забезпечення інвестиційної діяльності підприємств за рахунок внутрішніх джерел фінансових ресурсів / К. В. Кравченко // Фінансова система держави : проблеми і перспективи розвитку : зб. наук. праць за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : ТОВ «ДКС центр», 2011. – С. 232-233.

6. *Климашов А. В.* Механизм реализации инвестиционной стратегии в условиях неявных приоритетов на предприятиях машиностроения : автореф. дис. ... канд. экон. наук по спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» [Электронный ресурс] / А. В. Климашов ; Нижегородский государственный университет им. Н. И. Лобачевского. – Н. Новгород, 2008. – 24 с. – Режим доступа : <http://www.unn.ru/pages/disser/412.pdf>

7. *Мардарь С. С.* Задача управления риском в инвестиционной деятельности предприятий / С. С. Мардарь // Экономика и социология. – Кишинев: Академия наук Молдовы, 1998. – Вып. 3. – С. 53-57.

8. *Савчук В. П.* Оценка эффективности инвестиционных проектов [Электронный ресурс] / В. П. Савчук. – Режим доступа : <http://www.cfin.ru/finanalysis/savchuk/10.shtml>

9. *Чараева М. В.* Использование комплексного подхода для оценки эффективности инвестиционных проектов реконструкции энергообъектов / М. В. Чараева // Финансы и кредит. – 2012. – № 33 (513).

10. *Ястремская Е. Н.* Проблемы стратегии инвестирования предприятий / Е. Н. Ястремская, А. В. Строкович // Эффективный менеджмент : сб. статей. – Харьков : Бизнес Информ, 2006. – С. 194-196.

11. *Шарп У.* Инвестиции / У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бейли / Пер. с англ. – М. : ИНФРА, 1997. – 1024 с.

12. *Nofsinger J.* Investment Madness: How Psychology Affects Your Invest... and What to Do About It. – London: Financial Times Prentice Hall, 2003. – 626 p.

УДК: 339.138:615:061

І.І. Каліна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу,
Університет економіки та права «КРОК»*

М.В. Віхренко

*магістрант кафедри управління
інноваційною діяльністю,
Університет економіки та права «КРОК»*

Особливості маркетингу інновацій фармацевтичної компанії

У статті розглянуто теоретичні аспекти розроблення та формування маркетингової інноваційної стратегії, а також визначено обґрунтованість товарної політики та її вплив на конкурентоспроможність підприємства. Проаналізовано раціональність вибору методів формування товарної політики та управління товарним асортиментом, його оптимізацію та оновлення з метою досягнення стратегічних цілей фармацевтичного підприємства.

Ключові слова: маркетинг інновацій, фармацевтичний ринок, стратегії, товарна політика.

И.И. Калина

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры менеджмента и маркетинга,
Университет экономики та права «КРОК»*

М.В. Вихренко

*магистрант кафедры управления
инновационной деятельностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Особенности маркетинга инноваций фармацевтической компании

В статье рассмотрены теоретические аспекты разработки и формирования маркетинговой инновационной стратегии, а также определены обоснованности товарной политики и ее влияние на конкурентоспособность предприятия. Проанализированы рациональность выбора методов формирования товарной политики и управления товарным ассортиментом, его оптимизации и обновления с целью достижения стратегических целей фармацевтического предприятия.

Ключевые слова: маркетинг инноваций, фармацевтический рынок, стратегии, товарная политика.

I.I. Kalina

*PhD in Economics, Associate Professor
of Management and Marketing Department
«KROK» University*

M.V. Vikhrenko

*Master Degree Student of Department
of Innovation Activity Management
«KROK» University*

Features of pharmaceutical company marketing innovations

The article deals with theoretical aspects of the development and formation of marketing innovation strategy and determines the validity of commercial policy and its impact on competitiveness. The rationality of the choice of methods of product policy formation and product range management, optimization and upgrading in order to achieve the strategic goals of the pharmaceutical company were analyzed.

Keywords: Innovations marketing, the pharmaceutical market, strategy, product policy.

Постановка проблеми

Формування інноваційної економіки в Україні та адаптація фармацевтичних підприємств до динамічних економічних умов господарювання потребують перегляду традиційних підходів вивчення закономірностей інноваційного розвитку. Об'єктивні закони конкуренції вимагають підвищення якості стратегічних рішень господарюючих суб'єктів на ранніх стадіях інноваційного процесу заради багатократної економії ресурсів на наступних етапах його реалізації. У реаліях сьогодення, коли підприємствам необхідно орієнтуватися на перспективи

ринкового розвитку та передбачати наслідки просування інноваційної продукції на ринок, невіршеним залишається низка теоретичних й методичних питань, пов'язаних із поглиблення теоретичних засад реалізації інноваційних процесів, коректного визначення інноваційної позиції підприємства на фармацевтичному ринку і засобів просування нових товарів з урахуванням впливу інноваційного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У наукових дослідженнях провідних зарубіжних і вітчизняних учених-економістів досить повно розглянуто аспекти формування системи ефективного управління товарним портфелем і розробки маркетингової інноваційної стратегії. Окремі питання маркетингу інновацій розглядаються в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: Г. Асселя, С.С. Гаркавенко, Е. Діхтля, Ф. Котлера, В.Я. Кардаша, А.М. Романова, І.В. Заблодської, Л.С. Лаврентьєвої, С.Ю. Хамініч, О.М. Беленова, К.В. Одінцової, Н.С. Кубишиної та інших. Проте низка важливих практичних і теоретичних проблем формування маркетингової інноваційної стратегії потребують подальших досліджень і наукових розробок.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Потребує науково-методичного обґрунтування та вдосконалення системна модель маркетингової стратегії фармацевтичних компаній, на основі якої розробляються і впроваджуються інноваційні маркетингові заходи, що з точки зору впровадження у виробництво наукових розробок є найбільш активними. Невіршеність, недосконалість висвітлення в наукових публікаціях цих питань стали визначальними при виборі та обґрунтуванні теми статті.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження особливостей реалізації маркетингу інновацій вітчизняних фармацевтичних компаній що функціонують в умовах конкуренції.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поява великої кількості нових підприємств і організацій, лібералізація імпорту, утворення ринку капіталу, вихід на український ринок іноземних компаній – усе це значно ускладнює ситуацію на ринках фармацевтичної продукції. Збільшення пропозиції товарів і послуг, з одного боку, та зменшення платоспроможного попиту, з іншого, створили умови для загострення конкуренції на ринках лікарських препаратів.

Більшість науковців, що розглядають питання змісту, сутності та методології формування маркетингової інноваційної стратегії, основною її складовою вважають управління товарним асортиментом, його оптимізацію та оновлення, з метою забезпечення досягнення стратегічних цілей підприємства. Тому найбільш розповсюджені методи формування товарної політики стосуються саме формування асортиментного портфеля підприємства. Так, С.Ю. Хамініч зазначає, що «центральним моментом товарної політики є пошук оптимальної структури ринкового пропонування об'єктів виробництва» [9]. Крім того, у статті наголошується на тому, що формування товарного асортименту є важливою складовою загальної економічної стратегії підприємства. Як зазначає Є.В. Клавдієва, товарна політика являє собою окрему галузь управлінської діяльності, що об'єднує весь комплекс заходів з управління асортиментом [4]. На фоні жорсткої конкуренції між виробниками лікарських та інших препаратів, а також конкуренції торговельних марок і торговельних найменувань фармацевтичної продукції упорядкування цієї проблеми вбачається достатньо актуальним. Така різноспрямована конкуренція

добре проглядається при аналізові діяльності підприємств, які займаються виробництвом ліків, як, наприклад, Товариство з обмеженою відповідальністю «Фарма Старт» (надалі – ТОВ «Фарма Старт»), що є виробником твердих лікарських форм (пігулок).

Сучасна товарна політика ТОВ «Фарма Старт» передбачає в першу чергу такі заходи:

1. Поліпшення якості виробленої продукції. Для цього необхідно:
 - провести анкетування серед споживачів для визначення їхніх переваг;
 - укласти угоди співпраці з лікарнями (при діагностуванні конкретної хвороби хворому будуть запропоновані безкоштовні лікарські препарати);
 - розробити новий лікарський засіб.
2. Розширення клієнтської бази даних:
 - здійснення пошуку нових покупців;
 - введення нових умов співпраці: відтермінування платежів, бонусні програми, знижки та інші заходи стимулювання збуту;
 - різні дії щодо стимулювання збуту (реклама, прямий маркетинг тощо).
3. Удосконалення технології виробництва товарів:
 - придбання нового обладнання;
 - поліпшення технічної бази підприємства;
 - збільшення обсягу виробництва.
4. Просування та стимулювання збуту продукції:
 - розроблення нової упаковки;
 - збільшення фінансування на комунікаційні заходи (реклама).

Тому стає зрозумілим, що ТОВ «Фарма Старт» при реалізації інноваційної маркетингової стратегії необхідно базуватися на стратегії товарної диференціації, особливістю якої є просування широкої лінійки фармацевтичної продукції, що зможе заповнити прогалини в асортименті, на відміну від конкуруючих суб'єктів. Перевагою цієї стратегії є те, що вона враховує чутливість споживачів до цін на товари. Прихильність споживачів є захистом перед товарами, що пропонуються конкурентами, і товарами-замінниками, з одного боку, і створює вихідні бар'єри для потенційних конкурентів, з іншого.

Розроблення нових видів продукції є необхідною умовою для підтримки конкурентоспроможності ТОВ «Фарма Старт» на ринку лікарських засобів і повинна стати на підприємстві такою ж звичною справою, як пошук нових ринків і нових шляхів збуту товарів. На сучасних розвинених ринках з'являється все більше нових товарів і скорочується час інноваційних циклів. Якщо фірма прагне до стратегічної стійкості, їй необхідно включатися в цю «інноваційну гонку». Таким чином, ТОВ «Фарма Старт» стикається з проблемою пришвидшеної заміни товару, який існував раніше.

Умовами проведення такої стратегії є:

- потенційна готовність споживачів до заміни старого на нове;
- наявність сильного підрозділу НДДКР;
- доступність до достатнього обсягу ресурсів.

Конкуренція на ринку лікарських засобів є доволі сильною. А можливість використовувати широку гаму інгредієнтів дає змогу кожному підприємству створювати свою композицію, експериментувати. Доволі активно розвивається напрям виробництва лікарських засобів на травах. Це трохи тіснить деякі пігулки вітчизняного виробництва, однак традиції, уподобання та ціна для споживача інколи є сильнішими за будь-які маркетингові ходи – пігулки не перестають купувати.

За останні роки значно зросли обсяги виробництва капсул. З'явилися різноманітні фруктові та ароматизовані льодяники: класичні, з підвищеним вмістом фруктів, жувальні (для дітей і дорослих). Відроджується виробництво вітчизняних пігулок, і попит споживачів на цей продукт зростає. Усі намагаються по можливості використовувати натуральні інгредієнти (трави) і знайти щось своє з великого асортименту смаків, віднайти свою композицію. У наш час актуальним стає питання здорового способу життя, і, як відомо, правильно виготовлені пігулки є корисними, якщо складаються з багатьох вітамінів.

Як один із варіантів розвитку нового продукту можна розглядати пігулки для захворювань шлунково-кишкового тракту, їх розробку провели в харківській фармацевтичній компанії. Але поки що ці пігулки купити дуже важко, оскільки їх ще не виробляють у необхідній кількості. За даними експертів, ця добавка буде коштувати не дорожче, ніж інші. Очікується, що на неї існує значний попит. Це стосується пігулок для лікування шлунково-кишкового тракту підвищеної харчової і біологічної цінності, зокрема з додаванням еламіну, що є продуктом переробки морської водорості ламінарії та використовується як лікувально-профілактична харчова добавка, виробництво яких щойно розпочинається ТОВ «Фарма Старт». Інтерес до здорового способу життя загалом повинен зумовити зростання виробництва та асортименту пігулок із добавками меламіну для профілактики та лікування інших захворювань. Зазначені особливості необхідно враховувати при розробленні маркетингових заходів із просування таких добавок. Однак при цьому необхідні спеціальні маркетингові заходи, що допоможуть зорієнтувати споживача саме в бік продукції ТОВ «Фарма Старт», зможуть викликати цікавість, але й не будуть нав'язувати технологічні та лікарські подробиці разом зі спеціальною термінологією, на яких споживач не знається. При пошуку маркетингових заходів необхідно врахувати технологічні та споживчі особливості пігулок, знайти можливість ненав'язливо пояснювати особливості складу концентрату меламіну, до якого входять сполуки йоду, макроелементи: кальцій, натрій, калій, магній, фосфор, хлор, сірка; мікроелементи: залізо, нікель, мідь, марганець, цинк, селен, молібден та ін.; біологічно-активні органічні сполуки, вітаміни А, Д, Е; білки, амінокислоти, ліпіди. Завдяки цьому концентрат меламіну добре засвоюється і має широкий біологічний спектр дії. Йод, що міститься в еламіні, і біологічно-активні речовини, що сприяють його більш повному засвоєнню, має протизобну дію, сприяє гальмуванню розвитку склерозу, розчиненню холестеринових відкладень, що осіли на стінках судин. Також важливо доступно і без використання специфічної термінології доводити відомості про те, що біогенні мікроелементи концентрату еламіну беруть участь у біохімічних процесах, кровотворенні, регулюванні обміну речовин, підвищують гемоглобін, позитивно впливають на імунобіологічну активність організму. Водоростеві полісахариди мають здатність знижувати артеріальний тиск, зміцнюють стінки кровоносних судин, нормалізують жировий обмін, зупиняють ріст і розвиток деяких вірусів, знижують ризик виникнення пухлинних захворювань. Взагалі еламін має ефективний позитивний вплив, не спричиняє побічних дій на організм, що підтверджено багатовіковим досвідом використання морської капусти. Саме тому споживачеві пропонується його застосування в пігулках, що виробляються ТОВ «Фарма Старт».

Маркетингові заходи повинні також враховувати новизну технологій виготовлення нових видів добавок та їх зручності при застосуванні у вигляді пігулок, капсул для шлунково-кишкового тракту. Серед найважливіших проблем, які повинна вирішувати сьогодні наука, особливе місце займає забезпечення населення

повноцінними продуктами харчування. З позицій збалансованого харчування та захисту організму людини від негативного впливу довкілля велике значення відводиться молочним продуктам, які є цінним джерелом і постачальником важливих функціональних нутрієнтів: білків, вуглеводів, ліпідів, вітамінів і мінеральних речовин.

Оскільки проблема йододefіциту на сьогодні є надзвичайно актуальною, використання еламіну в якості харчової добавки до пігулок, що є продуктом широкого споживання, буде дуже доцільним і певним чином зможе вирішити проблему збагачення його йодом. Для цього товару (пігулки для лікування шлунково-кишкового тракту) необхідно буде виготовити нову упаковку з картону, яка не забруднює навколишнє середовище, ідентифікує товар і доносить визначену інформацію до покупця, тобто про його властивості – забезпечення організму йодом, та ідентифікує торгову марку підприємства ТОВ «Фарма Старт».

За даними експертів, рентабельність виробництва пігулок з еламіном буде становити приблизно 30-37%. За умови використання адекватних маркетингових заходів частка зазначеного продукту на ринку може досягти не менше 2%. А якщо вдасться збільшити обсяги виробництва, здобуток буде набагато більшим, оскільки запрацює ефект від масштабу.

При виготовленні пігулок з еламіном підприємство ТОВ «Фарма Старт» повинно позиціонувати себе як компанія, що виготовляє якісні лікарські засоби з натуральних складових і пропонує їх на ринок за середньою ціною.

З метою підвищення рентабельності та в межах реалізації стратегії диференціації ТОВ «Фарма Старт» передбачає започаткувати випуск нових лікарських засобів для шлунково-кишкового тракту під назвою «Гастидол». Це новий препарат для фармацевтичного ринку України. Вітчизняні виробники його не виготовляють. Іноземних аналогів з меламіном він не має, хоча є інші лікарські засоби, спрямовані на лікування аналогічних класів хвороб. Однак «Гастидол» має перевагу перед іншими аналогічними препаратами – він є натуральним рослинним препаратом. Виробництво «Гастидолу» розширить товарний асортимент продуктів підприємства і дасть змогу розширити товарні групи, що будуть спрямовані на лікування хвороб інших класів. Просування зазначеного препарату, навіть урахувавши такі сприятливі умови, потребує особливих маркетингових дій. Вони повинні враховувати те, що препарат «Гастидол» пропонується виробляти у формі жувальних таблеток. Ця форма є зручною для людей, які основну частину дня поводять на роботі. Таблетки називаються жувальними тому, що їх потрібно не ковтати цілими, а ретельно розжовувати, щоб наявні в них компоненти проявили свою дію. Зовні це білі, круглі, зі скошеними краями таблетки з гравіюванням «Гс».

Необхідно також знаходити прийнятні для споживачів способи доведення відомостей про особливості складу жувальних таблеток «Гастидол», які включають гідроокис алюмінію та гідроокис магнію по 400 мг у кожній таблетці. Крім основних діючих речовин, до їхнього складу входять також допоміжні речовини: крохмаль із сахарозою, сорбітол, манітол, магнію стеарат, ароматизатор м'яти перцевої, натрію сахаринат і добавки з еламіном. При розжовуванні таблетки у вигляді кашки надходять у верхні відділи шлунково-кишкового тракту і покривають його стінки захисною плівкою. Одночасно «Гастидол» пригнічує вироблення кислого ферменту, що розщеплює білки (пепсину) і нейтралізує вільну соляну кислоту, яка входить до складу шлункового соку. На поверхні молекул «Гастидолу» адсорбуються токсичні речовини, які потім видаляються з організму при-

родним способом. У цілому жувальні таблетки «Гастидол» надають сприятливий вплив на слизову оболонку всього верхнього відділу шлунково-кишкового тракту, знімають неприємні відчуття: печія, болі в шлунку, стравоході та дванадцятипалій кишці, – покривають слизову оболонку цих органів захисною плівкою і очищають від шкідливих речовин.

Висновки

Вітчизняні фармацевтичні підприємства в сучасних кризових умовах потребують комплексної маркетингової інноваційної стратегії, важливою складовою якої є товарна стратегія. Цей вид стратегії регулює всі питання обсягів виробництва та реалізації продукції підприємства. Безперечно, наявність програми розвитку діяльності є для підприємства перевагою, проте слід пам'ятати, що розроблення маркетингової інноваційної стратегії потребує кваліфікованого підходу, детального аналізу всіх характеристик підприємства та ринку, дотримання всіх правил формування і реалізації стратегії. Неправильно сформована стратегія не вирішить усіх проблем і завдань підприємства, призведе лише до безрезультатних витрат усіх видів ресурсів на її реалізацію. Вдало сформована товарна стратегія дасть змогу підприємству приймати ефективні управлінські рішення у сфері маркетингу, які пов'язані з його розвитком у перспективі, адже це інструмент зростання підприємства, що дає змогу підтримувати потенційні можливості на високому рівні.

Застосування стратегічного підходу до формування товарної політики дасть змогу вітчизняним фармацевтичним підприємствам підвищити рівень конкурентоспроможності на ринку, знизити рівень витрат, знайти резерви ефективного функціонування і, тим самим, забезпечити подальший розвиток.

Література

1. Шведун В. О. Обґрунтування та створення інноваційної стратегії управління маркетинговою діяльністю підприємства / Маркетинг та менеджмент інновацій. / В. О. Шведун – Вип. № 3. – К., 2012. – 154 с.
2. Божкова В. В. Стратегічне планування маркетингових комунікацій інноваційної продукції промислових підприємств : Монографія / В. В. Божкова. – Суми, 2011. – 499 с.
3. Зозулев А. В. Промышленный маркетинг : рыночная стратегия : Учебное пособие / А. В. Зозулев. – К. : Центр учебной литературы, 2010. – 576 с.
4. Клавдиева Е. В. Разработка товарной стратегии текстильного предприятия и выбор оптимального варианта обновления продукции : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Е. В. Клавдиева – М., 2003. – 160 с.
5. Бесходарный А. Эффективность управления маркетингом : методика оценки / А. Бесходарный // Маркетинг и маркетинговые исследования. – 2012. – № 1. – С. 6-17.
6. Кубишина Н. С. Методика розробки стратегічного набору товарів на промисловому ринку / Н. С. Кубишина // Економічний вісник НТТУ «КПІ». – 2010. – № 7 – С. 171-178.
7. Лаврентьева Л. С. Управление ассортиментом и параметрами продукции у рыночных условиях : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.04 / Л. С. Лаврентьева. – Харьков, 2008. – 247 с.
8. Одинцова Е. В. Методы формирования оптимального ассортимента производственной программы машиностроительного предприятия : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Е. В. Одинцова. – Иваново, 2009. – 186 с.
9. Хамініч С. Ю. Маркетингова товарна політика : Навчальний посібник / С. Ю. Хамініч. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2008. – 200 с.
10. Шериньова З. Формування комплексної стратегії організації / З. Шериньова // Економіка України. – 2006. – № 3 (532). – С. 13-27.

УДК 338.48:658

А.В. Снігур
здобувач,
кафедра управління фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»

Економічна безпека та управління ризиками туристичних підприємств

У статті розглянуто основні підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства»; проведено систематизацію загроз і ризиків; наведено алгоритм процесу управління ризиками туристичних підприємств.

Ключові слова: економічна безпека підприємства (ЕБП), загрози економічній безпеці підприємства, ризик, управління ризиками.

А.В. Снигур
соискатель,
кафедра управления финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»

Экономическая безопасность и управление рисками туристических предприятий

В статье рассмотрены основные подходы к определению понятия «экономическая безопасность предприятия»; проведена систематизация угроз и рисков; приведен алгоритм процесса управления рисками туристских предприятий.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия (ЭБП), угрозы экономической безопасности предприятия, риск, управление рисками.

A. Snigyr
External PhD Student,
Financial and Economic Security Management Department
«KROK» University

Economic Security and Risk Management of Tourist Enterprises

The article provides basic approaches to the definition of the term of enterprise economic security, systematization of threats and risks is made, an algorithm of tourist enterprises management process is described.

Key words: enterprise economic security, enterprise economic security threats, risk, risk management.

Постановка проблеми

Політична та економічна нестабільність, ризиковий характер підприємницької діяльності, посилення конкуренції, а також відповідальності керівників за самостійно прийняті управлінські рішення значною мірою актуалізували проблему виживання підприємств в нинішніх умовах господарювання. Зміна умов діяльності та існування зумовлює появу в діяльності підприємств абсолютно нових

питань, що вимагають теоретичного осмислення і розроблення практичних рекомендацій стосовно їх вирішення. Зокрема йдеться про проблему забезпечення економічної безпеки підприємства (ЕБП).

Як правило, базою досліджень, що проводяться у сфері економічної безпеки підприємств, виступають найбільші промислові підприємства галузей машинобудування та металургії. Однак, у зв'язку з розвитком світового туризму, сприятливим природно-ресурсним та історико-культурним потенціалом, зростанням інтересом до пошуку шляхів ефективного функціонування сфери туризму актуальними є питання діагностики рівня і забезпечення економічної безпеки туристичних підприємств (ЕБТП).

Банкрутство підприємств відбувається, як правило, внаслідок відсутності реакції на вплив внутрішніх і зовнішніх загроз. Кількість туристичних компаній в Україні зменшується з математичною прогресією, проте об'єми продажів знижуються з геометричною прогресією. Рівень продаж туроператорів України наразі повернувся до показників 2005 р., зменшившись у середньому на 60-70% порівняно з показниками 2013 року.

Така динаміка свідчить про те, що компанії не витримують впливу тих чи інших чинників та не організують свою систему економічної безпеки. Керівник приймає управлінські рішення без урахування загроз компанії, як наслідок – остання опиняється на межі банкрутства.

Забезпечення економічної безпеки підприємства можливе за допомогою діагностики, аналізу та оцінки внутрішніх і зовнішніх загроз підприємству, а також пов'язаних із ними підприємницьких ризиків.

На сьогодні в Україні спостерігається пролонгована економічна криза, пов'язана з політичною та військовою ситуацією. У таких умовах першими під загрозою закриття стають підприємства сфери обслуговування, оскільки велика частина населення починає відмовлятися від тих чи інших послуг. У першу чергу – знижується попит на рекреацію. Отже, підприємствам туристичної галузі, як нікому іншому, необхідно навчитися визначати ризики та управляти ними для побудови стратегії та продовження операційної діяльності в нинішніх умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання забезпечення економічної безпеки підприємства (ЕБП) висвітлено в роботах як зарубіжних, так і українських учених. Ряд авторів визначають ЕБП як стан захищеності інтересів підприємства від впливу різних загроз, причому В. Пономарьов [12], Д. Ковальов, Т. Сухорукова [7], В. Тамбовцев [14] акцентують увагу тільки на загрозах зовнішнього середовища, яке в умовах ринкової економіки постійно змінюється. Очевидно, що економічну безпеку підприємства слід розглядати набагато ширше – як здатність забезпечити його стійкість у різноманітних, у тому числі і несприятливих умовах внутрішнього середовища. Крім того, неможливо повністю захистити підприємство від негативного впливу зовнішнього середовища, оскільки діяльність компанії в цьому середовищі обмежена.

Так званий ресурсно-функціональний підхід, у рамках якого економічна безпека підприємства розглядається з точки зору ефективного використання його ресурсів, відображений у роботах Е. Олейникова [10], Є. Арефєвої [2]. Зокрема Е.А. Олейников розглядає сукупність процесів, що протікають в організації, з усіма взаємозв'язками, які становлять єдину неподільну групу з точки зору їх функціональної ролі в забезпеченні економічної безпеки підприємства. Критика цього підходу до розуміння економічної безпеки підприємства в літературі полягає в тому, що його перевага (всеохопний, комплексний характер) одночасно є

його основним недоліком, оскільки економічна безпека розглядається дуже широко й ототожнюється із самою діяльністю підприємства та його ефективністю.

Важливою складовою виділених нами в третю групу підходів до визначення економічної безпеки є здатність підприємства до розвитку та відтворення. Як стверджує Л. Абалкін [1], розвиток є одним із трьох компонентів економічної безпеки. Можна говорити про те, що якщо підприємство не розвивається, то скорочується можливість його виживання, опірність і здатність до адаптації до зовнішніх і внутрішніх загроз. Основою ж розвитку системи є її здатність до відтворення. Відповідно з точкою зору В. Забродського [7], економічна безпека підприємства визначається факторами, що відображають незалежність, стійкість, можливість росту.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Останнім часом спостерігається актуалізація проблеми забезпечення економічної безпеки суб'єктів усіх рівнів (держави, регіону, підприємства), також спостерігається підвищений інтерес з боку вчених до досліджень у цій області. Проте низка питань, пов'язаних із визначенням змісту економічної безпеки підприємства, виробленням чіткого механізму діагностики рівня економічної безпеки, класифікацією загроз і ризиків туристичних підприємств залишаються невирішеними, що й обумовило напрям цього дослідження.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз існуючих підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства», класифікація загроз і систематизація підприємницьких ризиків туристичних компаній. З метою обмеження втрат туристичних підприємств і забезпечення їхньої економічної безпеки необхідно дослідити способи управління ризиками.

Виклад основного матеріалу дослідження

Проаналізувавши різні підходи до визначення змісту категорії «економічна безпека підприємства», автором зроблено висновок, що більшість визначень поняття ЕБП трактують його як «стан».

На початку ХХІ ст. з'явився новий підхід, описаний Г. Іващенко в роботі «Про поняття «безпека», згідно з яким «безпека – не є стан захищеності інтересів суб'єкта, безпека взагалі не є станом. Безпека є такими умовами, в яких суб'єкти зберігають і відтворюють свої цінності. Забезпечення безпеки, в свою чергу, є процес створення сприятливих умов діяльності, процес опанування суб'єктом необхідних умов власного існування» [8]. Для кожного суб'єкта кількість умов, у яких він існує становить безкінечну множину, однак його можливості завжди обмежені. Отже, може йтися тільки про той чи інший рівень безпеки, тобто відносну безпеку суб'єкта в силу того, що останній не в змозі контролювати всі умови власного існування.

Ураховуючи наведене вище, економічну безпеку підприємства, на думку автора, слід розглядати як сукупність контрольованих ним умов діяльності, у яких господарюючий суб'єкт здатний до захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, збереження та відтворення свого фінансово-економічного, виробничого, кадрового і науково-технологічного потенціалу. Крім того, найважливішою характеристикою економічної безпеки підприємства є можливість не тільки якісно, а й кількісно визначити здатність підприємства до досягнення вищезазначених завдань.

Цей підхід здається найбільш послідовним і формулює таке поняття безпеки, яке раціональним і послідовним способом пояснює всі випадки його вживання.

Крім того, використання цього підходу дає змогу розробляти індивідуальні методи з управління економічною безпекою будь-якого підприємства.

Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і фахівці зможуть уникати можливих загроз і ліквідувати негативні наслідки впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. Загроза безпеки підприємства – це потенційна або реальна дія, процес або явище, що здатні порушити його стійкість і розвиток або призвести до припинення його діяльності [2, с. 26].

Аналіз підходів до класифікації загроз економічній безпеці підприємства дав змогу виділити такі класифікаційні ознаки: за походженням (зовнішні і внутрішні); за систематичністю прояву (систематичні і несистематичні); за ймовірністю виникнення (імовірні і малоімовірні); за ступенем керованості (керовані і некеровані); за наслідками прояву (глобальні і локальні); за природою виникнення (об'єктивні й суб'єктивні); за можливістю прогнозування (прогнозовані і непрогнозовані); за тривалістю впливу (довго-, середньо-, короткострокові); за рівнем управління (загрози національній безпеці, регіональній безпеці та безпеці підприємства); за ступенем напруженості (наростаючі, стійкі, такі, що знижуються); за сферою життєдіяльності підприємства (фінансові, виробничі, кадрові, інформаційні, правові, техніко-технологічні, організаційні); за причиною виникнення (викликані стадією життєвого циклу підприємства, пов'язані з диспропорцією факторної структури та зумовлені синергетичним ефектом).

Існує досить багато публікацій щодо класифікації загроз. Вищенаведена узгальнена класифікація загроз ЕБП за найбільш істотними ознаками доповнена автором за ознакою «причина виникнення».

Виділення загроз ЕБП залежно від причини їх виникнення означає існування деяких умов, під впливом яких виникнення тих чи інших загроз стає можливим. Так, на думку В. Василенко, «загрози економічній безпеці організації на етапах життєвого циклу існують завжди. Багато з них цілком очікувані та диктуються самою природою розвитку, його діалектикою. Отже, такі загрози цілком прогнозовані і їх поява має супроводжуватися певними заходами превентивного характеру». Автором наведено характеристики організації на кожному з етапів розвитку, а також загрози, властиві кожному етапу (експлерент, патієнт, віолент, комутант, леталент) життєвого циклу підприємства [5, с. 43].

Загрози, пов'язані з диспропорціями факторної структури виробництва, аналогічно описаним вище загрозам, породжуються внутрішнім середовищем підприємства. Вплив кожного з факторів структури – індивідуальний. Він визначається його специфікою, структурною факторною моделлю та вирішуваним керівництвом підприємства завданням. Тобто, підхід до оцінки таких факторів має бути диференційним. Неможливість системи компенсувати недолік будь-якого з факторів та, як наслідок, дисбаланс факторної структури веде до появи загроз економічній безпеці підприємства [6, с. 83].

Унаслідок одночасного прояву множинних загроз виникає тенденція до посилення негативного впливу цих загроз на економічну безпеку підприємства, тобто спостерігається ефект «накладення», і навіть до виникнення нових загроз, які раніше не були властиві для цієї системи. Таке посилення загроз при їх спільній дії, а також генерація нових загроз, на думку автора, обумовлене проявом емерджентності та синергізму.

Поняття «загроза» в літературі часто зіставляється з поняттям «ризик». Як описувалося вище, загроза являє собою властивість деяких об'єктів, процесів, подій чи явищ завдавати шкоди іншим об'єктам, процесам або яким-небудь сис-

темам при виникненні певних умов. Так, Т. Кочергіна визначає ризик як міру для кількісного виміру небезпеки, що являє собою векторну (багатокомпонентну) величину, виміряну, наприклад, за допомогою статистичних даних або розраховану за допомогою імітаційних моделей, що включають кількісні показники збитку від впливу того чи іншого небезпечного фактора; імовірності (частоти) виникнення розглянутого небезпечного фактора; невизначеності у величинах збитків і ймовірності [9, с. 64].

Виходячи з цього визначення, ризик фактично виступає кількісною мірою небезпеки. Тобто загроза може бути охарактеризована ризиком (з урахуванням невизначеностей при його оцінці) через імовірність реалізації загрози та можливий збиток. Ступінь ризику визначається розмірами можливих негативних наслідків прийнятого рішення, рівнем супутніх цьому рішенню загроз і ступенем захисту від них (рис. 1). Негативними наслідками прийнятого рішення можуть бути: неотримання необхідного результату (втрачена вигода); несвоєчасне отримання результату; отримання результату з істотними перевитратами ресурсів; недосягнення мети, супроводжуване збитком.

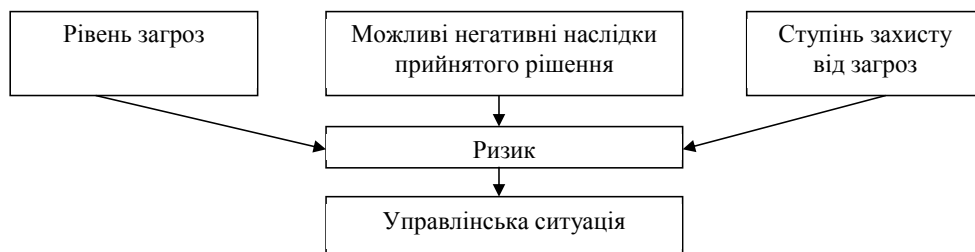

Рис. 1. Складові ризику

Джерело: [3, с. 37]

Туристична діяльність, як і будь-яка інша, пов'язана не тільки з позитивними результатами (отриманням прибутку), а і з негативними, що може нести в собі можливість грошових втрат. Факторами ризиків можна управляти, використовуючи різні заходи, що дають змогу певною мірою прогнозувати настання ризиків і завчасно підготуватися до цього. Ефективність управління ризиками у сфері туризму багато в чому визначається класифікацією і систематизацією ризиків у цій сфері діяльності, що дає змогу виявити характер можливих наслідків.

Характерними зовнішніми ризиками для діяльності туристичного підприємства є:

- природні ризики (повінь, землетрус, цунамі тощо), настанню яких неможливо повністю запобігти, можна тільки зменшити негативні наслідки, які їх супроводжують; необхідно проводити детальний аналіз території (її стану) у динаміці з виявлення частоти прояву таких ризиків з метою прийняття відповідних адміністративних рішень;

- політичні ризики, пов'язані з політичною ситуацією в туристичному регіоні та діяльністю держави; наприклад, ризик зміни законодавства у сфері ліцензування та сертифікації учасників туристичного ринку, у податковому законодавстві тощо;

- фінансові ризики (інфляційні, валютні ризики, що ведуть до зниження купівельної спроможності населення), прояв та ескалація яких може стати фатальним для сфери туризму, оскільки при цьому відбувається спад попиту на туристичні послуги;

- ризики попиту, до яких відносяться платоспроможність клієнта і конкурен-

госпроможність туристичного підприємства; необхідно налагоджувати технологічні процеси, знижуючи витрати виробництва, за допомогою спеціалізації, сегментування туристичного ринку на певні групи клієнтів або на певні напрями;

- ризики невиконання зобов'язань партнерами, контрагентами, які можуть спричинити незаплановані фінансові витрати, втрату іміджу туристичного підприємства.

До внутрішніх ризиків, що генеруються діяльністю самого підприємства, належать:

- виробничі ризики, характерні для сфери туризму у зв'язку з її динамічним розвитком – зміна технологій, упровадження інновацій;

- ризик втраченої вигоди, що характеризує настання непрямого фінансового збитку (неотримання прибутку) у результаті нездійснення туристичним підприємством якого-небудь заходу (страхування, інвестування);

- селективні ризики – ризики хибного вибору способу інвестування капіталу [4].

Описані ризики можуть безпосередньо впливати на обсяги і якість реалізованих послуг, їхню структуру. Витрати на виробництво та реалізацію послуг безпосередньо впливають на розмір чистого прибутку. Крім обсягу витрат, найбільше значення має їхня структура – виділення тимчасових і постійних витрат. На відміну від тимчасових витрат, що змінюються пропорційно обсягу наданих послуг, зростання постійних витрат підсилює ризик нестійкості підприємства. Тому незначне зниження обсягів реалізації туристичних послуг підприємством при збільшенні постійних витрат призводить до різкого зниження прибутку, тобто виникає ефект операційного левериджу.

Залучення стороннього капіталу також є важливим фактором функціонування підприємств сфери туризму, оскільки з одного боку дає змогу нарощувати обороти туристичного підприємства, а з іншого – може стати джерелом фінансової нестабільності. Будучи зворотними та платними, сторонні кошти при значному плечі фінансового важеля, тобто співвідношенні позикових і власних коштів, у разі зниження економічної рентабельності активів можуть стати причиною фінансової неспроможності підприємства. Тому обсяги і структура фінансових джерел капіталу є важливою частиною ієрархії факторів економічного ризику підприємства [11].

З метою обмеження втрат підприємства та забезпечення його економічної безпеки необхідно управляти ризиками. Узагальнену блок-схема процесу управління ризиками наведено на рис. 2. Процес управління ризиками складається з трьох основних стадій: 1) уточнення очікувань та ідентифікація ризиків; 2) кількісна оцінка ризику та прийняття управлінського рішення; 3) вжиття превентивних заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємства та запобігання настанню негативних подій.

Зовнішні способи зниження ризику передбачають: розподіл ризику (у часі, між учасниками); зовнішнє страхування (наприклад, ризику неотримання очікуваних доходів через порушення своїх зобов'язань контрагентами).

До внутрішніх способів зниження ризику відносяться: лімітування (встановлення граничних сум витрат, кредиту тощо; застосовується туристичними підприємствами при визначенні сум вкладення капіталу, враховуючи масштабність, фінансову стійкість підприємства); диверсифікація (туристичних послуг, інвестицій, збуту); створення резервів (для оперативного подолання тимчасових труднощів фінансово-комерційної діяльності туристичного підприємства); пошук додаткової інформації (придбання або самостійне отримання інформації для більш точного прогнозу потенційного проекту, заходу).

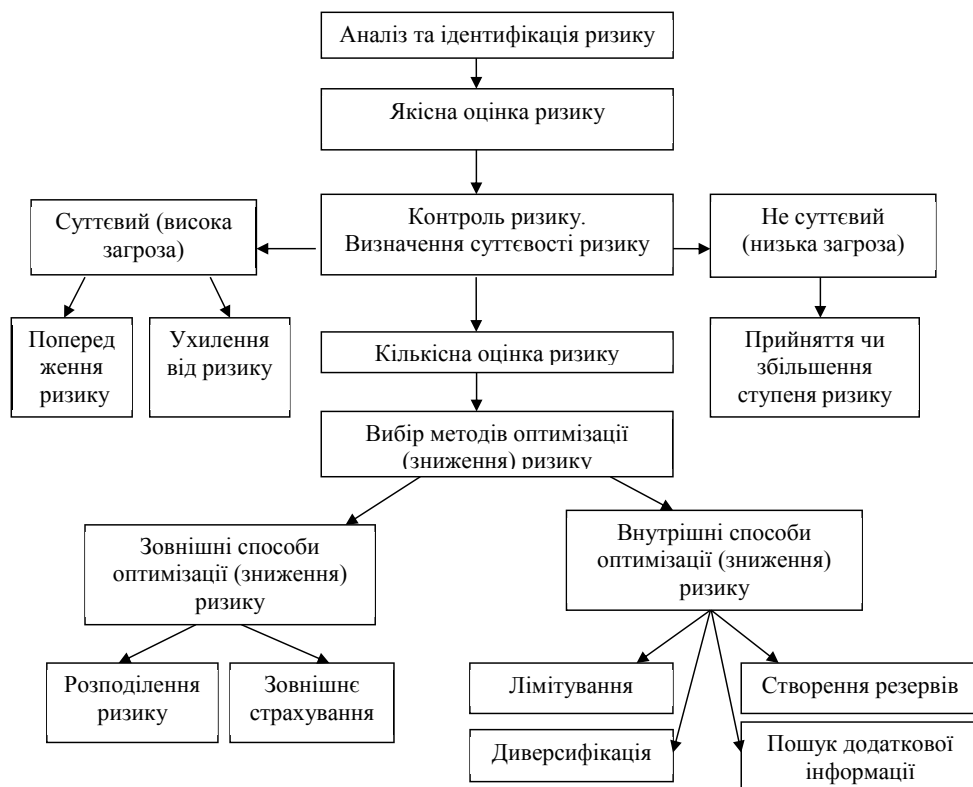

Рис. 2. Узагальнена схема управління ризиком

Джерело: [13]

Висновки

Найважливішими елементами механізму забезпечення економічної безпеки підприємства є моніторинг, аналіз і прогнозування ризиків, що визначають загрози економічній безпеці. Під моніторингом економічної безпеки розуміється організоване системне спостереження за процесом і характером якісних змін у системі, пов'язаних з реалізацією її цілей і завдань. Його розглядають як початкову ланку в системі: моніторинг – аналіз і діагностика – коригування – досягнення достатнього стану безпеки підприємства.

У зв'язку з високою залежністю туристичного бізнесу від факторів зовнішнього середовища, специфікою надаваних послуг, особливостями складу і структури джерел фінансових ресурсів туристичних підприємств (близько 2/3 – залучені та 1/3 – власні), сезонністю функціонування особливе значення має забезпечення економічної безпеки діяльності підприємств туристичної сфери.

Рівень економічної безпеки залежить від того, наскільки ефективно підприємство уникає загроз, управляє ризиками і усуває втрати (збитки) від їхнього негативного впливу на різні аспекти функціонування підприємства.

Література

1. Абалкін Л. Економічна безпека Росії: загрози та їх відображення / Л. Абалкін // Питання економіки. – 1994. – № 12. – С. 4-13.
2. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Дузенко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 170 с.
3. Баранов Л. Т. Управління ризиком прийняття рішень при експлуатації ракетно-космічної техніки / Л. Т. Баранов, Є. М. Шаповалов // Управління ризиком. – 2007. – № 1. – С. 36-41.

4. *Бистров С. А.* Фінансовий менеджмент у туризмі / С. А. Бистров. – СПб. : Видавничий дім «Герда», 2007. – 240 с.
5. *Василенко В. А.* Життєвий цикл і загрози безпеці сталого розвитку організації / В. А. Василенко, Я. А. Белоущенко // Економіка Криму. – 2008. – № 22. – С. 41-44.
6. *Вороніна І. Д.* Фактори розвитку організаційних систем як предмети і механізми управління / І. Д. Вороніна, М. В. Платонов // Управління великими системами. Випуск 9. – М. : ІПУ РАН, 2004. – С. 83-91.
7. *Забродський В. А.* Теоретичні основи оцінки економічної безпеки галузі та фірми / В. А. Забродський, Н. Капустін // Бізнес Інформ. – 1999. – № 15. – С. 35-37.
8. *Іващенко Г. В.* Про поняття «безпека» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.credonew.ru/content/view/207/25/>
9. *Кочергіна Т. Є.* Економічна безпека / Т. Є. Кочергіна. – Ростов-на-Дону : Фенікс, 2007. – 445 с.
10. Основи економічної безпеки : (держава, регіон, підприємство, особистість) : навч.-практ. посіб. / Рос. екон. акад. ім. Г. В. Плеханова ; за ред. Е.А. Олейнікова. – М. : ЗАО «Бізнес-школа» Інтел-Синтез», 1997. – 279 с.
11. Підприємництво : навч. посіб. / [В. А. Подсолонко, А. Ф. Процай, Т. Л. Миронова та ін.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 616 с.
12. *Пономарьов В. П.* Оцінка рівня економічної безпеки підприємства : матеріали I міжнародної конференції молодих учених «Економіка і маркетинг XXI століття». – Донецьк : ДонДТУ, 1999.
13. *Пліса В. Й.* Управління ризиком фінансової стійкості підприємства / В. Й. Пліса // Фінанси підприємств. – 2001. – № 1. – С. 67-72.
14. *Тамбовцев В.* Об'єкт економічної безпеки Росії / В. Тамбовцев // Питання економіки. – 1994. – № 12. – С. 45-53.

Зміст

Вступне слово..... 3

Розділ 1 Економічна теорія

Віткін Л.М., Мельниченко Т.Ю., Ролько О.Р. Економічні переваги від застосування міжнародних стандартів 4

Вовченко О.В. Технопарки як інструмент забезпечення економічної безпеки держави 12

Нікішин Є.В. Концептуальні засади забезпечення економічної та продовольчої безпеки регіонів..... 16

Огданський К.М. Економічне зростання через призму формування можливостей його забезпечення 25

Румик І.І. Системний підхід до забезпечення продовольчої безпеки 31

Розділ 2 Фінанси

Кухта П.В., Антонюк Є.В. Аналіз стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні 41

Федорак В.І. Інноваційно-інвестиційна діяльність агропромислових підприємств .. 47

Розділ 3 Міжнародна економіка

Гудим К.М. Сучасні тенденції міжнародної та національної політики у сфері регулювання діяльності агропромислових ТНК..... 54

Орленко Я.Ю., Шута А.Ю., Шутий О.Г. Оцінювання міжнародної конкуренто-спроможності підприємства 58

Римашевська В.В. Модель імпортової безпеки країни та алгоритм її побудови 66

Розділ 4 Економіка підприємства

Алькема В.Г., Копитко М.І. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки автомобілебудівних підприємств..... 75

Ляшенко О.М. Аудит як функція управління економічною безпекою суб'єкта господарювання..... 88

Снігур Л.П. Сутність і зміст економічної безпеки освітніх установ 94

Філатов С.А., Мізюк Н.А. Управління конкурентоспроможністю продукції вітчизняного машинобудівного підприємства 101

Шапоренко О.І., Жереб Л.Б., Могильна Я.С. Управління реструктуризацією промислових підприємств в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності 109

Розділ 5 Менеджмент і маркетинг

Алькема В.Г., Романюк О.В. Оцінювання якості логістичних послуг з міжнародних автомобільних перевезень негабаритних вантажів 116

Галиця І.А. Стратегічні аспекти інноваційно-креативних трансформацій у внутрішньогосподарському менеджменті 124

Кузнецова Н.Г., Жеребко Р.І. Інструменти становлення системи маркетингових комунікацій для інноваційних підприємств 132

Каліна І.І., Гобадзе Звіад. Управління інвестиційними проектами в інноваційній сфері 136

Каліна І.І., Віхренко М.В. Особливості маркетингу інновацій фармацевтичної компанії 142

Снігур А.В. Економічна безпека та управління ризиками туристичних підприємств 149

Содержание

Вступительное слово	3
Раздел 1 Экономическая теория	
<i>Виткин Л.М., Мельниченко Т.Ю., Ролько О.Р.</i> Экономические преимущества от применения международных стандартов	4
<i>Вовченко Е.В.</i> Технопарки как инструмент обеспечения экономической безопасности государства	12
<i>Никишин Е.В.</i> Концептуальные основы обеспечения экономической и продовольственной безопасности регионов	16
<i>Огданский К.Н.</i> Экономический рост сквозь призму формирования возможностей его обеспечения	25
<i>Румык И.И.</i> Системный подход к обеспечению продовольственной безопасности ..	31
Раздел 2 Финансы	
<i>Кухта П.В., Антонюк Е.В.</i> Анализ состояния финансового обеспечения инновационной деятельности в Украине	41
<i>Федорак В.І.</i> Инновационно-инвестиционная деятельность агропромышленных предприятий	47
Раздел 3 Международная экономика	
<i>Гудым Е.Н.</i> Современные тенденции международной и национальной политики в сфере регулирования деятельности агропромышленных ТНК	54
<i>Орленко Я.Ю., Шута А.Ю., Шутый О.Г.</i> Оценивание международной конкурентоспособности предприятия	58
<i>Рымашевская В.В.</i> Модель импортной безопасности страны и алгоритм ее построения	66
Раздел 4 Экономика предприятия	
<i>Алькема В.Г., Копытко М.И.</i> Интегральная оценка уровня экономической безопасности автомобилестроительных предприятий	75
<i>Ляшенко А.Н.</i> Аудит как функция управления экономической безопасностью субъекта хозяйствования	88
<i>Снигир Л.П.</i> Сущность и содержание экономической безопасности образовательных учреждений	94
<i>Филатов С.А., Мизюк Н.А.</i> Управление конкурентоспособностью продукции отечественного машиностроительного предприятия	101
<i>Шапоренко О.И., Жереб Л.Б., Могильная Я.С.</i> Управление реструктуризацией промышленных предприятий в условиях развития внешнеэкономической деятельности	109
Раздел 5 Менеджмент и маркетинг	
<i>Алькема В.Г., Романюк А.В.</i> Оценивание качества логистических услуг по международным автомобильным перевозкам негабаритных грузов	116
<i>Галица И.А.</i> Стратегические аспекты инновационно-креативных трансформаций во внутрихозяйственном менеджменте	124
<i>Кузнецова Н.Г., Жеребко Р.И.</i> Инструменты становления системы маркетинговых коммуникаций для инновационных предприятий	132
<i>Калина И.И., Гобадзе Звиад.</i> Управление инвестиционными проектами в инновационной сфере	136
<i>Калина И.И., Вихренко М.В.</i> Особенности маркетинга инноваций фармацевтической компании	142
<i>Снигир А.В.</i> Экономическая безопасность и управление рисками туристических предприятий	149

Content

Introduction	3
Chapter 1 Economic Theory	
<i>Vitkin L. M., Melnychenko T. Y., Rolko O. R.</i> Economic benefits of international standards application	4
<i>Vovchenko O. V.</i> Technology Parks as a Tool to Ensure State Economic Security	12
<i>Nikishyn Y. V.</i> Conceptual Frameworks Ensuring Food and Economic Security of Regions	16
<i>Ohdanskiy K. M.</i> Economic Growth in the Light of the Provision Possibilities Formation.....	25
<i>Rumyk I. I.</i> System Approach for Food Security Provision	31
Chapter 2 Finance	
<i>Kukhta P. V., Antoniuk Y. V.</i> Analysis of innovation activity financing state in Ukraine.....	41
<i>Fedorak V. I.</i> Innovation and Investment Activities of Agro-industrial Enterprises	47
Chapter 3 International Economics	
<i>Hudym K. M.</i> Modern tendencies of international and national policy in the field of regulation of agricultural TNC activity.....	54
<i>Orlenko Y. Y., Shuta A. Y., Shutyi O. H.</i> Enterprise International Competitiveness Evaluation.....	58
<i>Rymashevska V. V.</i> State Import Security Model and its Construction Algorithm.....	66
Chapter 4 Enterprise Economics	
<i>Alkema V. H., Kopytko M. I.</i> Integral estimation of economic security level of automotive enterprises	75
<i>Liashenko O. M.</i> Audit as a Function of Business Entity Economic Security Management	88
<i>Snigyr L. P.</i> Essence and Content of Educational Institutions Economic Security	94
<i>Filatov S. A., Mizyuk N. A.</i> Management of Products Competitiveness of Domestic Machine-building Enterprise	101
<i>Shaporenko O. I., Zhereb L. B., Mogilna Y. S.</i> Management of Industrial Enterprises Restructuring in the conditions of Foreign Economic Activity.....	109
Chapter 5 Management and Marketing	
<i>Alkema V. H., Romaniuk O. V.</i> Assessment of logistics services quality on international trucking activities of oversized cargo	116
<i>Halysia I. O.</i> Strategic aspects of innovation and creative transformations in intercompany management	124
<i>Kuznietsova N. H., Zherebko R. I.</i> Tools for a system of marketing communications establishment in innovative enterprises.....	132
<i>Kalina I. I., Gabadze Zviad.</i> Management of investment projects in the field of innovations.....	136
<i>Kalina I. I., Vikhrenko M. V.</i> Features of pharmaceutical company marketing innovations	142
<i>Snigyr A. V.</i> Economic Security and Risk Management of Tourist Enterprises.....	149

Збірник наукових праць

Вчені записки Університету «КРОК»

Міжнародне фахове видання

Випуск тридцять дев'ятий

Відповідальний секретар *Г.М. Пазєєва*
Літературне редагування *Г.О. Яворська*
Комп'ютерна верстка *В.І. Гришаков*

Підписано до друку 18.06.2015 р. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 18,6. Обл.-вид. арк. 10,27. Наклад 500 прим.
Зам. 77

Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.

Надруковано департаментом поліграфії
Університет економіки та права «КРОК»
місто Київ, вулиця Лагерна, 30-32
тел.: (044) 455-69-80
e-mail: polygrafia.krok@gmail.com